

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

**Wydział Neofilologii
Instytut Orientalistyki**

Kierunek: Sinologia

Anton Dron

Nr albumu: 436930

**Analiza dyskursu na temat wybranych aspektów bezpieczeństwa ChRL na podstawie
artykułów prasowych**

Discourse analysis of selected aspects of PRC security based on press articles

**Praca magisterska napisana
pod kierunkiem dr Agnieszki Paterskiej-Kubackiej**

Poznań 2022

Poznań, dnia 29.06.2022

Oświadczenie

Ja, niżej podpisany student Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oświadczam, że przekładaną pracę dyplomową napisałem samodzielnie. Oznacza to, że przy pisaniu pracy, poza niezbędnymi konsultacjami, nie korzystałem z pomocy innych osób, a w szczególności nie zlecałem opracowania rozprawy lub jej części innym osobom ani nie odpisywałem tej rozprawy lub jej części od innych osób. Jednocześnie przyjmuje do wiadomości, że przypisanie sobie pracy dyplomowej autorstwa istotnego fragmentu lub innych elementów cudzego utworu lub ustalenia naukowego stanowi podstawę stwierdzenia nieważności postępowania administracyjnego w sprawie nadania tytułu zawodowego.

Anton Dron

Spis treści

Streszczenie.....	4
Streszczenie w języku angielskim	4
Streszczenie w języku chińskim	5
Wstęp	6
Rozdział 1. Sztuka wojny o chińskiej specyfice. Historia vs czasy obecne	9
Rozdział 1.1 Zbuntowana prowincja.....	10
Rozdział 1.2 Tian'anmen vs Hongkong. Podobieństwa zdarzeń	13
Rozdział 1.3 Chińsko-indyjska rywalizacja o... ..	16
Rozdział 1.4 Afryka (bez) przyszłości?	18
Rozdział 1.5 Chiny w Europie	26
Rozdział 1.6 Plan na Xinjiang i nie tylko.....	33
Rozdział 1.6.1 Obozy w Xinjiangu	41
Rozdział 2. Działalność propagandowo-informacyjna	46
Rozdział 2.1 Cenzura w Chinach	46
Rozdział 2.2 Propaganda w Chinach.....	53
Zakończenie	62
Bibliografia	63

Streszczenie

Niniejsza praca składa się z dwóch rozdziałów i łącznie dziewięciu podrozdziałów. Pierwszy rozdział pod tytułem *Sztuka wojny o chińskiej specyfice. Historia vs czasy obecne* zawiera wstęp historyczny w celu lepszego wprowadzenia do tematu przewodniego pracy, co będzie stanowiło początek rozważań na temat *Sztuki wojny* i jej zastosowania w czasach obecnych i już we wstępie czytelnik zauważy ilość tekstów prasowych użytych do napisania niniejszej pracy. W podrozdziałach zaś zawarte są informacje dotyczące najbardziej drażliwych tematów z XX i XI wieków. Opisane są kwestie zbuntowanej prowincji - Tajwanu, Tian'anmenu, Hongkongu, granicy chińsko-indyjskiej, Chin w Afryce, Chin w Europie oraz Xinjiangu. Wątki te przybliżone są w prosty, ale dość dokładny sposób, a to wszystko dzięki analizie licznych tekstów prasowych, książek i innych tekstów literatury.

Czytając rozdział drugi pod tytułem *Działalność propagandowo-informacyjna* natomiast, czytelnik będzie w stanie zapoznać się w jaki sposób funkcjonują propaganda i cenzura w Chinach, jakie zachodzą mechanizmy oraz dlaczego w ogóle takie zjawiska mają miejsce. Zostaną przytoczone przykłady zarówno historyczne, jak i wynikające z doświadczenia samego autora niniejszej pracy zebrane podczas pobytu w Chinach lub z codziennych obserwacji.

W ciągu całej pracy będą przytaczane obecnie używane przez rząd ChRL metody działalności propagandowo-informacyjnej oraz sposoby utrzymywania bezpieczeństwa i porządku zarówno na terenie kraju, a także poza jego granicami, a wszystko to na podstawie licznych artykułów prasowych w językach, przede wszystkim, chińskim, angielskim, polskim, rosyjskim i innych.

Streszczenie w języku angielskim

This work consists of two chapters and a total of nine subsections. The first chapter is entitled *The Art of War with Chinese Specifics. History vs the present times* includes a historical introduction to the theme of the work, which will be the beginning of considerations on the art of war and its application in the present day. Subsections contain information on the most sensitive topics from the XX and XI centuries. The issues of the rebellious province is described, which means Taiwan, Tian'anmen, Hong Kong, the China-Indian border, China in Africa,

China in Europe and Xinjiang. These themes are approximated in a simple, but quite accurate way, thanks to the analysis of numerous press texts, books and other texts of literature.

By reading the second chapter entitled *Propaganda and Information Activity*, the reader will be able to learn how propaganda and censorship work in China, what mechanisms are taking place and why such phenomena take place at all. The examples will be presented, both historical and based on the experience of the author of this work, collected during his stay in China or from daily observations.

Throughout the work, the methods of propaganda and information activity currently used by the PRC government will be described, as well as methods of maintaining security both within the country and abroad. This all will be described on the basis of numerous press articles in Chinese, English, Polish, Russian and other languages.

Streszczenie w języku chińskim

本书共分两章，共九小节。第一章题为中国特色的孙子兵法。历史与当今时代包括对作品主题的历史介绍，这将对兵法及其在当今应用的思考的开始。这些小节包含有关 XX 世纪和 XI 世纪最敏感主题的信息。描述一个叛乱省份的问题——台湾、天安门、香港、中印边境上的情况、中国在非洲、中国在欧洲和新疆。由于对大量新闻文本、书籍和其他文学文本的分析，这些主题以一种简单但相当准确的方式进行了近似。

通过阅读第二章宣传和信息活动，读者将能够了解中国的宣传和审查是如何运作的，正在发生什么机制以及为什么会发生这种现象。这些例子将被呈现，既有历史的，也有基于作者在中国逗留期间或日常观察中的经验。

在整个工作中，将引用中国政府目前使用的宣传和信息活动的方法，以及维护国内外安全和秩序的方法，所有这些都基于大量以中文为主的媒体文章和英语、波兰语、俄语等。

Wstęp

Sytuacja na świecie charakteryzuje się ciągłą zmiennością, ale w wielu przypadkach, żeby przeanalizować przyszłość, wystarczy sięgnąć do przeszłości, przykładowo do *Sztuki wojny* Sunzi. Pojawiają się coraz to nowsze narzędzia kontroli i wywierania różnego rodzaju wpływów, których użycie w konsekwencji powoduje zwiększone poczucie bezpieczeństwa przez osoby zarządzające danym krajem, jak również samych obywateli. Tworzone są niewidzialne zasady i nici powiązań, które czasami można by było nazwać prawem zwyczajowym (czyli nieskodyfikowanym), a które powszechnie obowiązuje. W przypadku Chin, partia oraz osoby zarządzające nią wraz z całym zespołem osób decyzyjnych zasady te ustalają, następnie weryfikują przebieg konkretnego działania, a w konsekwencji albo kontynuują, albo wyciągają należyte wnioski. Tyczy się to każdego wątku, zaczynając od przestrzeni publicznej, społecznej, technologicznej, kończąc na (przestrzeni) politycznej, militarnej czy religijnej. Chiny są obecnie jednym z największych graczy na arenie międzynarodowej i sukcesywnie udaje im się przejmować kolejne strefy wpływów, a wszystko to dzięki krytycznemu myśleniu, wykorzystywaniu wszystkich dostępnych zasobów, powszechnej edukacji oraz konsekwencji działań. Tak duży kraj, jak Chiny, bezdyskusyjnie borykał by się z ogromnymi problemami, gdyby nie powszechna kontrola większości obszarów funkcjonowania obywateli, organizacji, i innych, potencjalnie niebezpiecznych tworów. Bezpieczeństwo zatem jest jednym z najważniejszych elementów polityki każdego państwa. Od wieków Chińska Republika Ludowa szczególnie zwraca uwagę na bezpieczeństwo swojego kraju. Nie od dziś jest znane chińskie wojenne opracowanie z VI wieku p.n.e. Sunzi (chiń. 孫子 Sūnzǐ) – *Sztuka wojny* (chiń. 孫子兵法 Sūnzǐ Bīngfǎ). Celem niniejszej pracy magisterskiej jest omówienie i analiza obecnej sytuacji związanej z bezpieczeństwem Państwa Środka w oparciu o liczne artykuły prasowe oraz bazując na *Sztuce wojny* Sunzi. W dwóch rozdziałach i licznych podrozdziałach niniejszej pracy zostaną opisane zjawiska zachodzące w Chińskiej Republice Ludowej. Żeby czytelnik mógł lepiej sobie zobrazować wizję autora, przytoczone będą porównania historyczne, przykłady z licznych artykułów prasowych, lektur mniej lub bardziej znanych autorów książek dotyczących tematu przewodniego, czyli wybranych aspektów bezpieczeństwa oraz prac czołowych badaczy danej kwestii.

Bezpieczeństwo jest pojęciem bardzo złożonym. Słownikowe znaczenie tego wyrazu brzmi następująco: „Stan, który daje poczucie pewności, i gwarancje jego zachowania oraz

szansę na doskonalenie. Jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych” (Akademia Obrony Narodowej 2008). A czym bezpieczeństwo jest dla Chińczyków? Autor uważa, iż naród Chiński widzi i postrzega bezpieczeństwo jak coś, co jest bardzo namacalne, ma wyprofilowaną fryzurę, ładnie się wypowiada oraz pojawia się w każdym miejscu, gdzie widzi potencjał rozwoju – bezpieczeństwem jest sekretarz generalny Komunistycznej Partii Chin (chiń. 中国共产党 Zhōngguó Gòngchǎndǎng) – Xi Jinping (chiń. 习近平 Xí Jìnpíng, 15.06.1953-).

Przewodniczący Xi, oczywiście, nie jest jedynym wcieleniem bezpieczeństwa. Jako przykład można przytoczyć bohaterów historycznych takich jak: Mao Zedong¹ (chiń. 毛泽东 Máo Zédōng, 26.12.1893-09.09.1976) – osoba, która odegrała największą rolę w historii współczesnych Chin. W roku 1949 Mao ogłosił powstanie Chińskiej Republiki Ludowej. Leifeng (chiń. 雷锋 Léifēng, 18.12.1940-15.08.1962), który wkrótce po śmierci przedstawiany był przez propagandę (o której będzie mowa w kolejnych rozdziałach pracy) jako uosobienie bezinteresowności i skromności, jawił się także jako człowiek zupełnie oddany Mao Zedongowi. W Chinach uchodzi za wzór do naśladowania. Istnieją liczne opowieści o jego dobrych uczynkach. Cao Cao (chiń. 曹操 Cáo Cāo, 155-15.03.220) był generałem dynastii Han² w okresie Trzech Królestw³. Znany był z szerokiej sieci swoich szpiegów, dzięki której podejmował trafne decyzje. Cao Cao swoją wiedzę na temat wojny opierał na sztuce wojennej Sunzi. Bohaterską rolę w historii Chin odegrała również kobieta – Hua Mulan (chiń. 花木兰 Huā Mùlán). Ojciec Mulan, mimo podeszłego wieku, ze względu na brak dorosłego męskiego potomka, otrzymał powołanie do wojska. Chcąc mu pomóc, Hua Mulan przebrała się za mężczyznę i zamiast niego zaciągnęła się do armii. Przez 12 lat brała udział w wojnach, dochodząc do wysokiego stanowiska oficerskiego. Żaden ze współtowarzyszy broni nigdy nie rozpoznał jej prawdziwej płci i tożsamości. Dopiero jakiś czas później, gdy żołnierze chcieli odwiedzić swego dowódcę w domu, zamiast mężczyzny spotkali siedzącą przy krośnie kobietę (Chodak 2019). Jak widać, dowodów bohaterskich wzorców bezpieczeństwa jest wiele.

¹ Mao Zedong (chiń. 毛泽东 Máo Zédōng) – chiński polityk, przywódca Chińskiej Republiki Ludowej w latach 1949–1976. Od 1943 szef Biura Politycznego oraz przewodniczący Komitetu Politycznego Komunistycznej Partii Chin (aż do śmierci) i ideolog maoizmu.

² Dynastia Han (chiń. 汉朝 Hànháo 206 p.n.e.-220 n.e.) – druga dynastia cesarska Chin, po dynastii Qin (chiń. 秦朝 Qíncháo 221-206 p.n.e.) i przed Epoką Trzech Królestw (220-280 n.e.).

³ Epoka Trzech Królestw (chiń. 三国时代 Sānguó shídài 220-265) – za datę jej początku uznaje się najczęściej upadek dynastii Han w 220 r.

Sztuka wojny Sunzi, była dziełem ważnym i poważanym, a po wiekach nie tylko nie straciła na aktualności, ale też doczekała się wielu nowych interpretacji, często dotyczących dziedzin życia bardzo dalekich od wojny. Obecnie nieraz można się spotkać z różnego rodzaju opracowaniami i interpretacjami *Sztuki wojny* zaczynając od *Sztuka wojny Sun Tzu jako podstawa strategii rozwoju personelu*, czy *Sztuka wojny w uwodzeniu kobiet. Mądrość mistrza Sun Tzu w służbie podrywu*, a kończąc na takich jak: *Modele bezpieczeństwa państwa w Sztuce wojny Sun Tzu* czy też *Sztuka wojny w biznesie*. Zasady przedstawione w książce są, jak widać, ponadczasowe, a możliwości interpretacji przez różnych twórców nie mają końca.

Dlaczego dzieło wciąż jest aktualne? Żeby przyjrzeć się temu problemowi bardziej szczegółowo, warto wpierw spojrzeć na to, co się dzieje obecnie na świecie: wojny, klęski żywiołowe, skorumpowane rządy wielu państw, głód, pandemie, nieustanny konsumpcjonizm. W *Sztuce wojny* szczegółowo opisane są strategie oraz metody prowadzenia wojen, co oczywiście można, używając przenośni, zinterpretować i dopasować do interesującej nas sytuacji np. do wydarzeń z Hongkongu czy Tajwanu, o których w kolejnej części niniejszej pracy: „(...) najpierw biegly w sztuce wojennej przyjmuje pozycję, w której nie może być pokonany, a przy tym nie traci możliwości pokonania wroga” (Sunzi 2004: 39).

Sunzi w swoim dziele często podkreśla to, że działalność wojskowa jest bardzo kosztownym przedsięwzięciem, które przynosi duże straty zarówno finansowe, jak i ludzkie, a jeżeli ktoś jednak się decyduje na prowadzenie wojny, to powinna ona być szybka i efektywna, czego dowodem są fragmenty pochodzące z drugiego rozdziału *Sztuki wojny* zatytułowanego *Prowadzenie wojny*: „Armia zubaża kraj, gdy transportuje prowiant daleko. Od przewożenia prowiantu na duże odległości biednieje lud” (Sunzi 2004: 29). „Mądry dowódca stara się pozyskiwać zapasy od wroga. Jeden buszel żywności od wroga równa się stu naszym. Jeden pikul jego paszy jest wart dwudziestu naszej” (Sunzi 2004: 29).

Podstawową koncepcją prowadzenia wojny według Sunzi jest kierowanie nieprzyjacielem, co zwiększa prawdopodobieństwo szybkiego zwycięstwa. Trzeba zwabić wroga w pułapkę, żeby uniknąć potyczki z potencjalnie przygotowanymi siłami tegoż przeciwnika. Konieczne jest strategiczne skupienie się. A jak sytuacja wygląda obecnie? Czy Chiny w 2021 roku prowadziły wojny na świecie? W tym pytaniu znowu napotykamy problem zdefiniowania słowa „wojna”, ponieważ jest wiele jej rodzajów np.: wojna handlowa, nuklearna, chemiczna, bakteriologiczna, informacyjna, cybernetyczna czy nawet w obecnych czasach kosmiczna. Autor natomiast się skupi na najbardziej „gorących” i często omawianych aspektach dotyczących Państwa Środka z ostatnich kilku lat, a wszystko to będzie bazowało, przede wszystkim, na licznych artykułach prasowych i *Sztuce wojny* Sunzi.

Rozdział 1. Sztuka wojny o chińskiej specyfice. Historia vs czasy obecne

Wojna zdecydowanie nie jest przyjemnym przeżyciem. Zwłaszcza, gdy prowadzona jest bardzo cynicznie, ale bez żadnych wątpliwości, umiejętnie. Chiny obecnie nie prowadzą nigdzie otwartych działań wojennych, ale prowadzą wojnę hybrydową, o której słyszymy, a której nie widzimy. Słyszymy, lecz nie widzimy z wielu powodów. Najważniejszym jest brak należytej edukacji, sprawnych mediów, które mogłyby przekazać rzetelnie opracowane informacje na temat tego, co się dzieje w Państwie Środka oraz, oczywiście, brak specjalistów, którzy byliby w stanie zdobyć te informacje. Wojna, prowadzona w czasach, gdy Sunzi pisał swoje traktaty, odbiega od tej, która się toczy obecnie, nieznane wtedy bowiem były zaawansowane techniki śledzenia i inwigilacji obywateli, kamery, które są w stanie wyodrębnić potencjalne zagrożenie z tłumu osób, broni, która praktycznie bez udziału człowieka jest w stanie spowodować ogromne straty materialne, ale przede wszystkim ludzkie i najważniejsze – nie było Internetu, dzięki któremu można zrobić wszystko, o czym wyżej mowa, ale mimo tego, że techniki te nie były znane, a wojny zapewne nie wyglądały tak „zjawiskowo” i tak się zachowały cechy wspólne. Cechami wspólnymi są człowiek i jego głowa. Bez ludzi nie byłoby wojen, bez głów, nie powstawałyby kolejne taktyki, narzędzia i środki do prowadzenia tego typu działań.

Dlaczego właściwie wybuchają wojny? Jest wiele teorii. Poniżej zostaną przedstawione najważniejsze z nich, przytoczone przez najbardziej zasłużonych badaczy stosunków międzynarodowych: według Niccolò Machiavellego problemy wojny i pokoju nie zależą od świata ludzkiego. Czasami działania nie są racjonalne i spowodowane są np. wpływami czynników naturalnych. Najczęstszą przyczyną wybuchu jest zwiększenie ekspansji, celem jest dokonanie podboju, utrzymanie ziemi i wzbogacenie się; według Tukidydesa istotą jest ryzyko wybuchu wojny, które sprawia, że w konsekwencji mocarstwa toczą wojnę światową/hegemoniczną o tę dominację, powstało nawet pojęcie *pułapka Tukidydesa*, które właśnie opisuje wojnę spowodowaną lękiem przed dominacją innego hegemonu (Targański 2019); według Thomasa Hobbesa wojny wynikają z jednostki, bo taka jest jej natura. A państwo się składa z jednostek. Człowiek nie jest w stanie wyzbyć tego, co jest w nim naturalne (Jureńczyk 2013: 30-33); według Immanuela Kanta wojny są próbą wprowadzenia nowych

stosunków i ustalenia nowych praw (Kuźmich 2015: 100-102); według Georga Hegla wybuchanie wojen jest powiązane z dominacją i zagrożeniem interesu państwa (Michalik 2003: 140-142); i według ostatniego cytowanego przez autora niniejszej pracy filozofa – Karola Marksa wojny wybuchają, bo państwa chcą powiększać tereny i dążyć do potęgi (Brzechczyn 2009: 275-277), a według autora niniejszej pracy wojny są spowodowane lękiem, chciwością, w dużym stopniu głupotą, tak jak w przypadku Federacji Rosyjskiej, i brakiem empatii. Zatem każdy, kto będzie analizował, trzeźwo myślał i nie ulegał pokusom, nie doprowadzi do ludzkich tragedii. Jak myślą Chiny i czy prowadzą wojny z odniesieniem do wielu licznych tekstów prasowych można dowiedzieć się w poniższym rozdziale.

Rozdział 1.1 Zbuntowana prowincja

Tajwan, to - można rzec - wyspa niekończących się konfliktów. Dla nikogo nie jest tajemnicą to, iż Chińska Republika Ludowa rości sobie prawa do ponownego przyłączenia, zgodnie z prowadzoną narracją Państwa Środka, zbuntowanej prowincji, która zwie się Tajwanem oraz zrealizować (jak i wiele innych planów) plan powrotu Hongkongu (chiń. 香港 Xiānggǎng) do ChRL „kilka” lat wcześniej, niż – jak to było planowane pierwotnie – w roku 2047, kiedy to miała wygasnąć doktryna „jeden kraj, dwa systemy”⁴ (chiń. 一国两制 *yīguó-liǎngzhì*) wprowadzona przez Deng Xiaopinga⁵ (chiń. 邓小平 Dèng Xiǎopíng, 22.08.1904-

⁴ Jeden kraj, dwa systemy – założeniem jest dopuszczenie do istnienia w Chinach obszarów z ustrojem kapitalistycznym, w celu zjednoczenia kraju. Zgodnie z doktryną, po ewentualnym zjednoczeniu, Tajwan zachowałby swój system polityczny, prawny, militarny, ekonomiczny i finansowy, włączając w to umowy kulturalne i handlowe z państwami trzecimi, a także miałyby zagwarantowane „pewne prawa” w dziedzinie terytorii, które są już częścią ChRL – dotyczyło to zwłaszcza Tybetu. Doktryna „jeden kraj, dwa systemy”, została zaprezentowana przez Deng Xiaopinga w 1984 podczas negocjacji nt. powrotu Hongkongu do Chin. Zgodnie z nią, w celu ułatwienia unifikacji Chin, rząd ChRL zgodził się, aby po przyłączeniu do ChRL Hongkong zachował przez 50 lat autonomię wewnętrzną i system kapitalistyczny. Ten sam projekt przedstawiono później także podczas rozmów nt. przekazania Chinom Makau. Zgodnie z doktryną „jeden kraj, dwa systemy” Hongkong zostanie ostatecznie zespolony z ChRL w roku 2047, zaś Makau w 2049. Do tego czasu oba miasta stanowią Specjalne Regiony Administracyjne (chiń. 特别行政区 *tèbié xíngzhèngqū*), całkowicie suwerenne w sprawach finansów, prawa, polityki wewnętrznej, kultury i oświaty. Posiadają także własne ustawy zasadnicze i system walutowy. Rządowi w Pekinie podlegają kwestie obronności i polityki zagranicznej, jednak pomimo to mogą uczestniczyć w międzynarodowych organizacjach gospodarczych jako samodzielni członkowie.

⁵ Deng Xiaoping – polityk chiński i mąż stanu. W okresie od 1978 do 1989 roku faktyczny przywódca Chińskiej Republiki Ludowej, inicjator reform społeczno-gospodarczych oraz otwarcia Chin na świat. Jeden z najważniejszych polityków w XX-wiecznej historii Chin. Człowiek Roku 1978 i 1985 według magazynu *Time*.

19.02.1997) w latach 80. XX wieku. Czy to się uda i jaką drogę wybierze rząd? Rząd, jeśli o nim mowa, jest bez żadnych wątpliwości bardzo zdeterminowany, a potwierdzeniem mogą być słowa gwaranta bezpieczeństwa ChRL, przewodniczącego Xi Jinpinga, które wygłosił pierwszego lipca 2021⁶ roku na Placu Tian'anmen. *Nota bene*, Xi, w celu wzmocnienia efektu swojego wystąpienia, poparł całość swoim wyglądem, czyli był ubrany w taki sam mundur, jaki miał na sobie sam Mao na większości dostępnych zdjęć. Co powiedział Xi w swoim przemówieniu? Pomijając kwestie dotyczące ciągłego rozwoju gospodarczego, sukcesów ekonomicznych, politycznych, społecznych i innych możliwych, wspominał także o Tajwanie, Hongkongu i Makau, a precyzyjnie mówiąc, o procesie dokończenia zjednoczenia państwa.

Rozwiązanie kwestii Tajwanu i pełne zjednoczenie ojczyzny to niezachwiane historyczne zadania Komunistycznej Partii Chin i wspólne cele wszystkich Chińczyków. Musimy trzymać się zasady jednych Chin i „Konsensusu 92”⁷ i przyspieszyć proces pokojowego zjednoczenia ojczyzny. Wszyscy synowie i córki Chin, w tym rodacy po obu stronach cieśniny [Tajwańskiej – przyp. aut.], muszą współpracować i iść naprzód w jedno, zdecydowanie rozbijając wszelkie spiski o „niepodległości Tajwanu” i tworzyć świetlaną przyszłość dla narodowego odrodzenia. Nikt nie powinien lekceważyć determinacji Chin, ich silnej woli i zdolności narodu chińskiego w zakresie obrony suwerenności narodowej i integralności terytorialnej! (Gù, Shí 2021).

Wnioskując z jego wypowiedzi i analizując całokształt prowadzonej przez ChRL polityki, autor uważa, iż Chiny w żadnym stopniu nie są elastyczne, jeżeli chodzi o tzw. „zbuntowaną prowincję” i bezdyskusyjnie uważają Tajwan za terytorium Państwa Środka. A jak mówią sami Tajwańczycy? Czy są w stanie zaakceptować zachowanie ChRL wobec nich? Z czym wiązałyby się ewentualne mniej lub bardziej oficjalne przejęcie i „przyłączenie” wyspy do Chin kontynentalnych? Zgodnie z danymi z jednego z chińskich portali internetowych, stanem na rok 2020, świadomość tzw. „podwójnej tożsamości” Tajwańczyków w wieku od 40 do 49 lat jest nawet wyższa niż poczucie „tożsamości tajwańskiej” i procentowo wynoszą one odpowiednio 49,1% i 45,3% (Sohu 2020). Badanie przeprowadzone przez Duke University w Stanach Zjednoczonych w styczniu 2019 r. również potwierdza to zjawisko, pokazując, że 42,7% wszystkich Tajwańczyków utożsamia się z obiema stronami, a wśród osób w wieku od 40 do 49 lat jest to nawet ponad połowa – aż 56% (Sohu 2020). Z kolei z rozmów z osobami pochodzącymi z Tajwanu, przeprowadzonych przez autora pracy podczas pobytu w Chinach wynika, iż zdecydowana większość, jeśli nie wszyscy, każe rozdzielać pojęcia „Chiny

⁶ Data powstania Komunistycznej Partii Chin to 1 lipca 1921 roku.

⁷ Konsensus z 1992 r. to termin polityczny odnoszący się do wyniku spotkania w 1992 r. przedstawicieli Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) i Republiki Chińskiej (Tajwanu).

kontynentalne” i „Tajwan”, ponieważ, jak sami mówią: „jesteśmy różni i nie chcielibyśmy stracić swojej wolności, którą obecnie posiadamy”. Jeżeli chodzi o to, co Tajwańczycy mogliby stracić przez oficjalne dołączenie do ChRL, to: „Demokracja, wolność, prawa człowieka i rządy prawa są głównymi zasadami tajwańskiego społeczeństwa – to główna, instytucjonalna różnica z drugą stroną cieśniny (Tajwańskiej, czyli z Chinami – red.). Tajpej może sobie pozwolić na takie oświadczenia, gdyż ma amerykańskie gwarancje bezpieczeństwa, niezmiennie niezależnie od tego, kto rządzi w Białym Domu” (Łomanowski 2021). Właśnie na demokratycznym ustroju wyspy zależy Tajwańczykom najbardziej.

Jeżeli chodzi o zyski zaś, to:

- Byłaby możliwość jeszcze większego i szybszego rozwoju obopólnej współpracy ekonomicznej.
- Chiny kontynentalne zyskałyby to samo, co w przypadku konfliktu na granicy indyjskiej (w osobnym podrozdziale poniżej) – prestiż. Poważanie na arenie międzynarodowej, które ostatnimi czasy jest bardzo ważne i wysuwa się na pierwsze miejsce w systemie politycznym i założeniach partyjnych.

Co na to społeczność międzynarodowa i jak reagują same Chiny?

Japonia, Stany Zjednoczone, inni światowi liderzy, większość państw nie popiera agresywnie nastawionej polityki Chin względem Tajwanu, ale czy ktoś ma na nią wpływ? Jeżeli ktoś ma, to są to właśnie same Chiny:

W ciągu ostatnich piętnastu lat rośnie wymiana gospodarcza między Tajwanem a Chinami kontynentalnymi. Inwestycje biznesmenów tajwańskich na kontynencie są znaczne, uzależnienie gospodarki wyspy od rynków zbytu – także. W związku z tym, aby „rzucić wyspę na kolana”, nie jest potrzebna tak drastyczna akcja jak inwazja, blokada morska czy nawet rekwizycja aktywów biznesowych ulokowanych na kontynencie. Za dźwignię niszczącą prosperity mieszkańców Tajwanu, a więc instrument wpływu na proces demokratyczny, wystarczy ograniczenie wymiany handlowej. Ograniczenie napływu turystów w rzeczy samej miało w ostatnich latach znaczący wpływ na równowagę dwóch dominujących sił politycznych Tajwanu (Lee 2019: 393).

Jedną z najbardziej „reprezentatywnych” odpowiedzi na światowe reakcje względem Tajwanu, był filmik opublikowany przez KPCh, zgodnie z treścią którego Japonia zostanie spalona bronią nuklearną, jeśli przerwie i zakłóci chiński atak na Tajwan (Brands 2021; Everington 2021; Xiǎoshān 2021).

Na szczęście, choć i tak szczęścia w potencjalnych konfliktach na świecie jest mało, na tę chwilę użycie „przemocy fizycznej” przez Chińczyków jest raczej mało prawdopodobne i są to raczej konflikty interesów, które, raz lepiej, raz gorzej, udaje się rozwiązywać słownie,

ale w dłuższej perspektywie warto byłoby znaleźć konsensus, ażeby nie było konieczności przejścia z siły *soft (power)*⁸ na siłę *hard (power)*.

Rozdział 1.2 Tian'anmen vs Hongkong. Podobieństwa zdarzeń

„(...) najpierw biegły w sztuce wojennej przyjmując pozycję, w której nie może być pokonany, a przy tym nie traci możliwości pokonania wroga” (Sunzi: 39)

Historia w Chinach jest cykliczna. Co to znaczy? Omawiając wątek Hongkongu, autor przytoczy przykład wydarzeń z placu Niebiańskiego Spokoju w Pekinie, częściej i bardziej znanym pod nazwą plac Tian'anmen (chiń. 天安门广场 Tiān'ānmén Guǎngchǎng). Hongkong i Pekin. Są to dwie miejscowości oddalone od siebie o niemalże dwa tysiące kilometrów, ale wydarzenia, które się w nich odbywały, są do siebie bardzo zbliżone. Żeby bardziej zrozumieć czasy obecne, warto wpięrow odnieść się do historii, czyli do kilku cytatów ze *Sztuki wojny*: „Na ogół strategia prowadzenia wojny jest taka: jeżeli jesteś dziesięć razy silniejszy od nieprzyjaciół, otocz ich. (...) Jeżeli twoje siły są równe siłom wroga, możesz nawiązać walkę” (Sunzi 2004: 33) lub „(...) kto zna się na wojnie, podbija armię bez przystępowania do bitwy, zajmuje ufortyfikowane miasta bez oblegania ich i niszczy państwo przeciwnika bez przedłużających się walk. Musi walczyć pod Niebem, stawiając sobie za najwyższy cel coś innego niż zniszczenie.” (Sunzi 2004: 33) oraz się odnieść do czasów obecnych (rok 2021) na przykład do wydarzeń na granicy chińsko-indyjskiej, o których w kolejnym podrozdziale niniejszej pracy.

„Jeżeli jesteś dziesięć razy silniejszy od nieprzyjaciół, otocz ich” (Sunzi 2004: 33) – jest to doskonały przykład taktyki stosowanej przez rząd ChRL w roku 2019, podczas protestów w Hongkongu. Rząd Chin, na czele z potężnym przywódcą Xi Jinpingiem, znakomicie stosuje taktykę, o której mówił kilkaset lat temu Sunzi. Dlaczego? Hongkong – to specjalny region administracyjny Chińskiej Republiki Ludowej, znajdujący się nad Morzem Południowochińskim, w delcie Rzeki Perłowej, liczący, według danych Banku Światowego 7,507 miliona mieszkańców (według stanu na rok 2019). Jeżeli spojrzeć na mapę Chin, to

⁸ *Soft power* czy też miękka siła – zdolność narodu czy kraju do pozyskiwania sojuszników i zdobywania wpływów dzięki atrakcyjności własnej kultury, polityki czy ideałów politycznych, a według amerykańskiego politologa i pracownika administracji, Josepha Nye'a jest to subtelne sprawianie, by inni chcieli tego samego wskutek niewymuszonego wyboru.

widać, że Hongkong ma dwie płaszczyzny na „ucieczkę”: morze Południowochińskie albo powrót do macierzy.

Zarówno protesty na placu Tian'anmen (chiń. 六四天安门事件 Liùsì Tiān'ānmén shìjiàn) z 4 czerwca 1989 roku, często nazywane także masakrą na placu Tian'anmen (chiń. 天安门大屠杀 Tiān'ānmén dà túshā), jak i protesty w Hongkongu, które wybuchły po ogłoszeniu projektu ustawy, która pozwalała na ekstradycję obywateli do Chińskiej Republiki Ludowej (chiń. 反对逃犯条例修订草案运动 Fǎnduì táofàn tiáoli xiūdìng cǎo'àn yùndòng) z roku 2019 wywołują burzę negatywnych emocji w chińskich mediach państwowych oraz mają ze sobą wiele cech wspólnych. Ale czy na pewno społeczeństwo wie o wspomnianych wydarzeniach i o tym, jakie są ich cechy wspólne?

Jeżeli chodzi o najbardziej charakterystyczne cechy wspólne, to przede wszystkim warto tu zauważyć, iż są to protesty, z którymi rząd ChRL wciąż nie może się pogodzić. To znaczy, że zarówno pierwszy, jak i ten drugi są tematami nad wyraz wrażliwymi oraz bardzo skutecznie cenzurowanymi (o cenzurze w Chinach w dalszej części pracy). Autor uważa, iż hasłem przewodnim obu protestów było słowo „demokracja”, ponieważ wydarzenia na placu Niebiańskiego Spokoju się rozpoczęły ku czci zmarłego 15 kwietnia 1989 roku Hu Yaobanga (chiń. 胡耀邦 Hú Yàobāng, 20.11.1915-15.04.1989) – ówczesnego sekretarza generalnego ChRL propagującego bardziej liberalny ustrój polityczny państwa niż panował dotychczas. W Hongkongu sytuacja wyglądała bardzo podobnie. Po ogłoszeniu projektu ustawy, która pozwalała na ekstradycję obywateli do Chińskiej Republiki Ludowej, Hongkończycy się zjednoczyli i wyszli na ulice, żeby pokazać swój sprzeciw. Kolejną przyczyną tychże protestów były pogarszające się warunki życia związane w dużym stopniu z rosnącymi kosztami utrzymania oraz niskopłatnym zatrudnieniem. Przykładowo za metr kwadratowy mieszkania, zgodnie ze stanem na rok 2019, w Hongkongu zapłacilibyśmy kwotę najwyższą na całym świecie, czyli średnio około 156 tysięcy juanów (~86 tysięcy polskich złotych) (Zhou 2019). Nic zatem dziwnego, że przez stres spowodowany brakiem możliwości zakupu mieszkania, ludzie wyszli na protesty. Oczywiście, nie jest to jedyny determinant. Ale jakie środki rząd przedsięwziął, żeby stłumić „powstanie”?

Żeby stłumić protesty, rząd zareagował szybko i stanowczo i nieomal nie sięgnął do metod z 1989 roku, czyli użycia wojska i sprzętu wojskowego do uspokojenia zbuntowanej młodzieży. Gdyby tak się stało, to podczas takich starć zdecydowanie zginęłoby niemało osób. Zgodnie z różnymi danymi, podczas powstania na placu Tian'anmen, w starciu z wojskiem zginęło, według źródeł rządowych, około 241 osób i 7000 zostało rannych, w tym żołnierze,

ale jakie są rzeczywiste wskaźniki, o tym nikt nie wie, ponieważ nie ma żadnych dokładnych list zabitych, zaginionych, uwięzionych czy straconych. Nieoficjalne dane stanowią, iż podczas tego starcia mogło być nawet kilka tysięcy ofiar cywilnych (Juraszek 2009). W przypadku Hongkongu, Xi jednak nie zaangażował wojska, choć dał znać, że taka możliwość istnieje i w ramach „zaplanowanych wcześniej” ćwiczeń wojskowych ściągnął na granicę z Hongkongiem, do miasta Shenzhen, które jest świetnym miejscem strategicznym w razie eskalacji konfliktu, niemałą ilość żołnierzy i policjantów. Zgodnie z danymi wynikającymi z raportu magazynu *The Times*, 12 000 policjantów oraz różnego rodzaju czołgi, helikoptery i amfibie zebrały się w Shenzhen 6 sierpnia. Pojazdy te były zgromadzone na stadionie Shenzhen Bay Sports Center (chiń. 深圳湾体育中心 Shēnzhèn Wān Tǐyù Zhōngxīn), który znajduje się pięć kilometrów od mostu, który łączy Shenzhen z Hongkongiem (Perper 2019). Jak mówił mistrz Sunzi: „(...) najpierw biegle w sztuce wojennej przyjmuje pozycję, w której nie może być pokonany, a przy tym nie traci możliwości pokonania wroga” (Sunzi: 39). W tej sytuacji Xi przyjął zdecydowaną pozycję, z której nie było praktycznie żadnego wyjścia w przypadku protestujących, ponieważ siły zbrojne były gotowe wykonać każdy rozkaz, zgodnie z jedną z doktryn konfucjańskich: posłuszeństwa żołnierzy wobec jedyne go władcy, a w razie chęci ucieczki demonstrantów most mógł zostać zablokowany przez wojsko stacjonujące w odległości tylko pięciu kilometrów od Hongkongu.

Czy samej siły obecnych na miejscu policjantów nie wystarczyłoby? Owszem, wystarczyłoby, zwłaszcza biorąc pod uwagę to, iż w protestach brali udział w większości bezbronni studenci. Ale sęk tkwi w tym, że dzięki „zaplanowanym wcześniej” ćwiczeniom można było wyrzucić dodatkową presję na protestujących. Jak działała policja? Policja, wnioskując z relacji świadków oraz wiadomości docierających z mediów zachodnich, często używała gazu łzawiącego, przemocy fizycznej, amunicji kulkowej, ostrej i innych narzędzi koniecznych do obrony interesu partii oraz zachowania dyskrecji w całym Chinach kontynentalnych, bo gdyby dużo osób dowiedziało się o protestach, to mogłoby wynikać z tego jeden wielki masowy protest w całym kraju, co oczywiście nie leży w interesie przedstawicieli partii. Często nawet pracownicy medyczni byli zatrzymywani, ponieważ pomagali „zbuntowanej” stronie protestów (Orłowski 2019). W czasie pobytu w Chinach, autor pracy rozmawiał z mieszkańcami Hongkongu i podczas prowadzonego przez niego wywiadu zadawał pytania takie jak np.: Kto ma rację? Młodzi protestujący, czy jednak rząd o bardzo sprecyzowanych poglądach? Odpowiedź była jedna i krótka: młodzi protestujący i demokracja. Profesor Steve Tsang z uniwersytetu SOAS w Londynie, specjalizujący się w sprawach

dotyczących sytuacji w Azji, Afryce i na Bliskim Wschodzie powiedział w wywiadzie dla France24, iż filmik pokazujący nadjeżdżające wojsko, został opublikowany w państwowych mediach po to, by przekazać „wiadomość”, treścią której miało być to, że jeżeli rząd Hongkongu nie stłumi w najbliższym czasie protestów, to ćwiczenia przeniosą się na terytorium, na którym właśnie odbywają się potyczki między policjantami a protestującymi studentami (Ball 2019; Global Times 2019).

Konsekwencje? Społeczność międzynarodowa, owszem, reagowała, zwłaszcza Wielka Brytania, ponieważ ta przez 99 lat dzierżawiła Hongkong. Premier Wielkiej Brytanii, Boris Johnson wprowadził nawet specjalny program wizowy, który ułatwiłby w konsekwencji otrzymanie brytyjskiego obywatelstwa. Jak powiedział premier Johnson: „Jestem niezmiernie dumny, że wprowadziliśmy tę nową ścieżkę dla Hongkończyków, aby mogli żyć, pracować i uczynić nasz kraj swoim domem. W ten sposób uhonorowaliśmy nasze głębokie więzy historii i przyjaźni z mieszkańcami Hongkongu, a także stanęliśmy w obronie wolności i autonomii – wartości, które zarówno Wielka Brytania, jak i Hongkong cenią” (Wolska 2021), co oczywiście rozwścieczyło Pekin, ale z drugiej strony, czy ktoś mógłby powstrzymać hegemonia? (Wolska 2021) Znajac metody działalności ChRL na scenie międzynarodowej, można być niemalże pewnym, że Chiny poradzą sobie z tym „problemem” i dadzą odpowiedź. Jak bardzo będzie dotkliwa, nie wiadomo, być może skończy się na propagandzie, a być może wprowadzone zostaną też sankcje osłabiające gospodarki krajów, które nie popierają działalności Pekinu.

Rozdział 1.3 Chińsko-indyjska rywalizacja o...

„Jeżeli twoje siły są równe siłom wroga, możesz nawiązać walkę” – powiedział mistrz sztuki wojennej – Sunzi (Sunzi 2004: 33). Czy siły wojsk chińskich i indyjskich są równe? Otóż zgodnie z informacjami przytoczonymi przez GFP (Global Firepower ranking – globalny ranking sił zbrojnych) zarówno Chiny, jak i Indie plasują się w czołówce najbardziej zaawansowanych i rozwiniętych pod kątem militarnym państw świata, dokładniej mówiąc, Państwo Środka zajmuje w tym rankingu miejsce trzecie po Stanach Zjednoczonych i Rosji. Indie zaś znajdują się zaraz za Chinami, na czwartym miejscu (Global Firepower 2021). Nawet pod względem populacji, państwa te znajdują się w ścisłej czołówce, odpowiednio na pierwszym i drugim miejscach. Oto są dowody tego, iż są to państwa bardzo podobne pod

wieloma aspektami. Warto wspomnieć, iż ranking ten jest sporządzany na podstawie ponad pięćdziesięciu czynników, na przykład brane są pod uwagę między innymi takie wskaźniki, jak: położenie geograficzne, zdolność finansowa czy możliwości logistyczne, składające się w całość, po czym wyciągany jest indeks mocy państwa (nation's PowerIndex – PwrIndx).

15 czerwca 2020 roku na granicy chińsko-indyjskiej wynikł spór, który zgodnie z narracją władz Chin, a dokładnie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, był jednoznacznie sprowokowany przez żołnierzy armii indyjskiej (Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Wàijiāobù 2020). Czy jest jakikolwiek sens tego konfliktu? Z perspektywy obu stron zarówno konflikt, jak i utrzymanie wojsk na tamtym terenie, precyzyjniej mówiąc w dolinie rzeki Galwan, ma sens. Ma sens nie ze względu na położenie geograficzne, lecz ze względu na prestiż i możliwość pokazania silnej, stanowczej ręki rządu ChRL. Co więcej, według innego źródła internetowego, nic nie wskazuje na to, iż w tym starciu zginęli chińscy żołnierze, natomiast w tymże chińskojęzycznym źródle napisane jest, iż zginęło dwudziestu wojowników indyjskiej armii (Huánqiú wǎng 2020). Jeżeli analizować potencjalny rozwój i eskalację konfliktu na granicy chińsko-indyjskiej, to potyczka ta najprawdopodobniej nie doprowadzi do żadnej większej konfrontacji. Taka opinia jest uwarunkowana tym, że państwa posiadają w swoim arsenale broń nuklearną, której użycie mogłoby doprowadzić do poważnych konsekwencji nie tylko w regionie, ale także w niemal każdym zakątku świata ze względu na uzależnienie gospodarcze nie tylko od Chin, ale także od Indii. Oczywiście, wcześniej również czasami dochodziło do pewnego rodzaju potyczek, lecz ta była wyjątkowo krwawa. Coś takiego, jak w noc z 15 na 16 czerwca zdarzyło się po raz pierwszy od dziesięcioleci. Chiny, jak widać w innych miejscach na świecie, nie posuwają się do rozwiązywania konfliktów za pośrednictwem przemocy fizycznej (poza lokalnymi przypadkami, patrz podrozdział: Plan na Xinjiang i nie tylko) i potyczkę taką można uznać za wyjątek od reguły.

Jak sytuacja będzie się kształtowała dalej? Nie wiadomo. Można tylko powiedzieć, iż Chińczycy posiadają dużo bardziej zaawansowane technologie niezbędne do poprowadzenia działań w celu wywarcia większej presji nie tylko na Indie, ale także na praktycznie każdy inny zakątek świata, choć Indie również nie są na ostatnich pozycjach w światowych rankingach, jeśli chodzi o rozwój państwa. Sytuacja w regionie najprawdopodobniej się uspokoi, a państwa dalej będą utrzymywały swoje pozycje na spornych terytoriach (Iwanek 2020: 1-5).

Rozdział 1.4 Afryka (bez) przyszłości?

„Jeżeli skrupulatnie są wdrażane rozkazy szkolenia ludzi, ci będą posłuszni. Jeżeli rozkazy szkolenia ludzi nie są skrupulatnie wdrażane, nie będą posłuszni. Ktoś, czyje rozkazy są skrupulatnie wykonywane, nawiązuje z ludźmi stosunki wzajemności” (Sunzi 2004: 69).

Kolejnym przykładem, który autor pracy chciałby omówić, jest polityka Chin względem kontynentu afrykańskiego. Autor uważa, że cytat z czwartego rozdziału *Sztuki wojny* pt. *Rozmieszczenie wojsk* będzie odpowiednim wprowadzeniem do tego tematu: „Kto potrafi zwyciężyć – atakuje. W takiej sytuacji, gdy zakładamy przyjęcie pozycji obronnej, wystarczy nam siła, jednak w działaniach ofensywnych siła to za mało” (Sunzi 2004: 38). Żeby się obronić i zyskać poparcie, Chińczycy umiejętnie wykorzystują (zazwyczaj złą) sytuację polityczno-społeczno-ekonomiczną krajów afrykańskich i później dzięki „sponsoringowi” w postaci budowania autostrad, szkół, szpitali zyskują poparcie, a przy okazji fragment nowych terenów „pod zabudowę”.

Inwestycje albo „sponsoring” są pewnego rodzaju walką. Walką o wpływy, o prestiż, o obiecujące pozycje strategiczne. Walkę można prowadzić na wiele sposobów. W przypadku rządu chińskiego, jest to zdecydowane używanie tzw. *soft power* i z pomocą przychodzi rozdział trzeci *Sztuki wojny* pt. *Planowanie ofensywy*: „(...) sto zwycięstw w stu bitwach nie jest szczytem osiągnięć. Prawdziwym szczytem osiągnięć jest podbicie armii wroga bez walki” (Sunzi 2004: 32). To zdanie warto byłoby rozwinąć, żeby zrozumieć, na czym ta sztuka polega. Według Hansa Joachima Morgenthau’a, reprezentanta podejścia realistycznego⁹, badacza stosunków międzynarodowych, na drodze edukacji można udoskonalić społeczeństwo. Z kolei niektóre narody (na przykład Rosjanie) są skłonne do wszczynania wojen nie dlatego, że są bardziej agresywne, a jest to spowodowane niczym innym jak tym, że są słabo wykształceni. Im bardziej wykształcony jest naród, tym mniej bywa skłonny do prowadzenia wojen. Czyli Chińczycy, dzięki swojemu sprytowi i postępującemu rozwojowi, są w stanie taktycznie, używając własnych głów, niemalże doskonale opracować bezinwazyjny sposób podboju innego kontynentu. Dlaczego tak robią? Zdaniem autora, za jakiś czas, lub nawet już teraz, los

⁹ Realizm polityczny jest taką teorią polityki międzynarodowej, która mówi badaczowi, że jeśli chce tę politykę rozumieć, to powinien to rozumienie oprzeć o pojęcie interesu zdefiniowanego w kategorii potęgi, interesu narodowego, i to powinno być dla realisty drogowskazem w gąszczu polityki międzynarodowej.

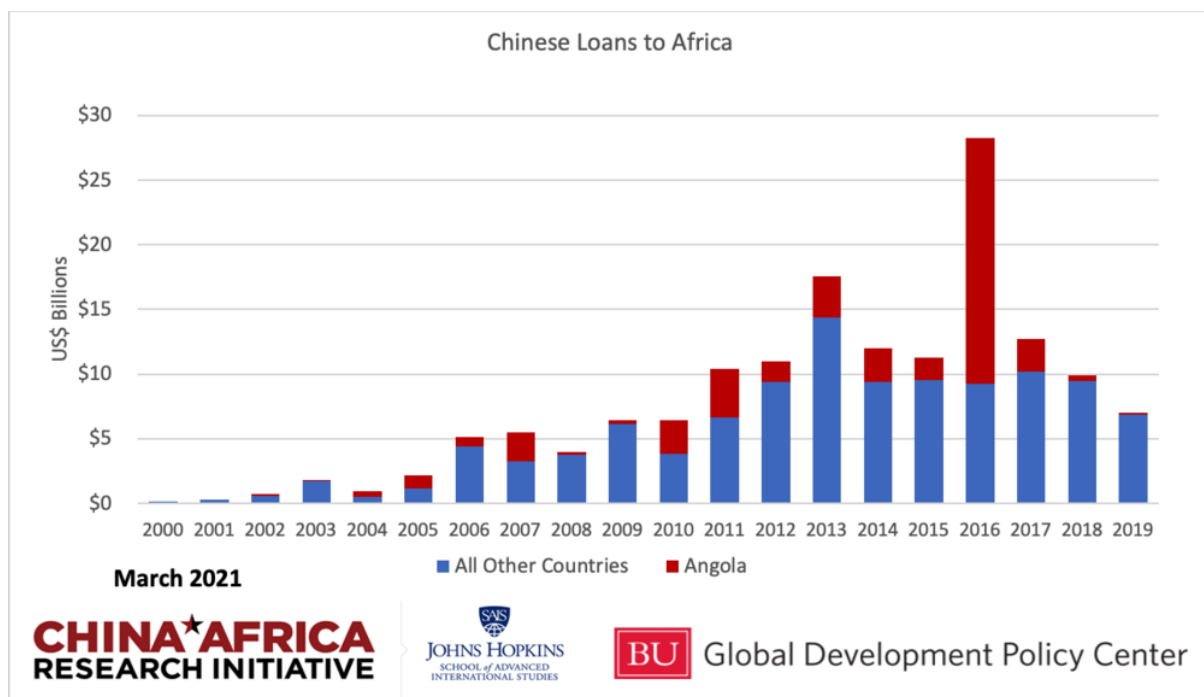
państw afrykańskich będzie taki sam, jak los np. Xinjiangu, Makau, Hongkongu czy ogólnie zachodniej części Chin, która jest coraz w większym stopniu zasiedlana przez Hanów.

Jeśli chodzi o chińskie inwestycje i ich skalę, to warto wprowadzić małą dygresję i przytoczyć cytaty z książki Kai-Fu Lee *Inteligencja sztuczna, rewolucja prawdziwa*, żeby w dalszej części pracy lepiej można było zobrazować sobie rozmach oraz pomysłowość najlepszych strategów ekonomicznych ChRL:

„Gdy firma Didi wypchnęła Ubera z chińskiego rynku, podjęła próbę powtórzenia tego sukcesu w innych krajach, inwestując i zawiązując spółki z miejscowymi start-upami, takimi jak Lyft w Stanach Zjednoczonych, Ola w Indiach, Grab w Singapurze, Taxify w Estonii i Careem na Bliskim Wschodzie. W 2017 roku Didi zainwestował w 99 Taxi w Brazylii, a następnie nabył tę firmę na początku 2018 roku. Wszystkie te start-upy utworzyły globalny sojusz zasilany chińskimi pieniędzmi i chińskim know-how” (Lee 2018: 168).

Czy zatem jest w tym coś złego, że Chiny inwestują na obcym terenie? Czy właściwie można to uznać za kolejny przykład transparentnej kolonizacji, tylko tym razem nieco innej jej odmiany – ekonomicznej transparentnej kolonizacji. A czym właściwie jest transparentna kolonizacja? Niektórzy po usłyszeniu tego pojęcia mogliby pomyśleć, iż jest to neokolonizacja, ale tak nie jest. Neokolonizacja, zgodnie z definicją słownikową, to uzależnienie ekonomiczne i polityczne dawnych krajów kolonialnych, formalnie niepodległych, od państw wysoko rozwiniętych (SJP [b.d.]), transparentna kolonizacja zaś, to pojęcie wprowadzone przez autora na potrzeby napisania niniejszej pracy, odnoszące się wyłącznie do działań, które prowadzi obecnie ChRL. Można to pojęcie określić też mianem „kolonizacja o chińskiej specyfice”. Jak to rozumieć? Według autora, Chiny prowadzą politykę neokolonialną, ale *de facto* nikt o tym nie mówi, stąd właśnie wywodzi się ta nazwa – transparentna kolonizacja. Spowodowane to jest tym, iż państwa, które dostają różnego rodzaju wsparcie, tak naprawdę nie mają praktycznie żadnego wyjścia i muszą korzystać z „darmowych” zastrzyków gotówki, które gwarantuje ChRL, ale jak to powiedział Milton Friedman (31.07.1912-16.11.2006), amerykański ekonomista, twórca monetaryzmu, laureat nagrody Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii w 1976 roku: „Nie istnieje coś takiego jak darmowe obiady” (Zawadzka 2006). Mistrz Sunzi z kolei powiedział: „Kto zatem zna posunięcia wroga, rozkazuje wojskom podejmowanie takich ruchów, na które przeciwnik musi zareagować. Oferuje coś, z czego przeciwnik zechce skorzystać. Propozycją zysków zmusza do wykonania ruchu i czeka z zasadzką” (Sunzi 2004: 43), czyli w tym przypadku Chiny dają pieniądze, bo wiedzą, że Afryka ich potrzebuje, a w zamian, oczywiście w przerośni, zabierają państwo i wykorzystują wewnętrzny potencjał już na swoje podobieństwo. Najprawdopodobniej

większość państw na świecie o tym wie, ale Chiny przejmują kolejne terytoria tak szybko i tak otwarcie, że niektórzy mogliby stwierdzić, że tak było od zawsze. Tak można by było w skrócie opisać zjawisko transparentnej kolonizacji. Wracając do głównego wątku: Chiny uważnie śledzą sytuację na arenie międzynarodowej, żeby w najbardziej odpowiednim momencie wyciągnąć pomocną dłoń, zwłaszcza w sytuacji, gdy dłoń ta zamieni się z upływem czasu w uderzającą z impetem w stronę nieprzyjaciela i na terenie nieprzyjaciela pięść. Poniższe zdjęcie przedstawia poziom pożyczek, lub lepiej jest powiedzieć, poziom zadłużenia Afryki według stanu na marzec 2021 roku.

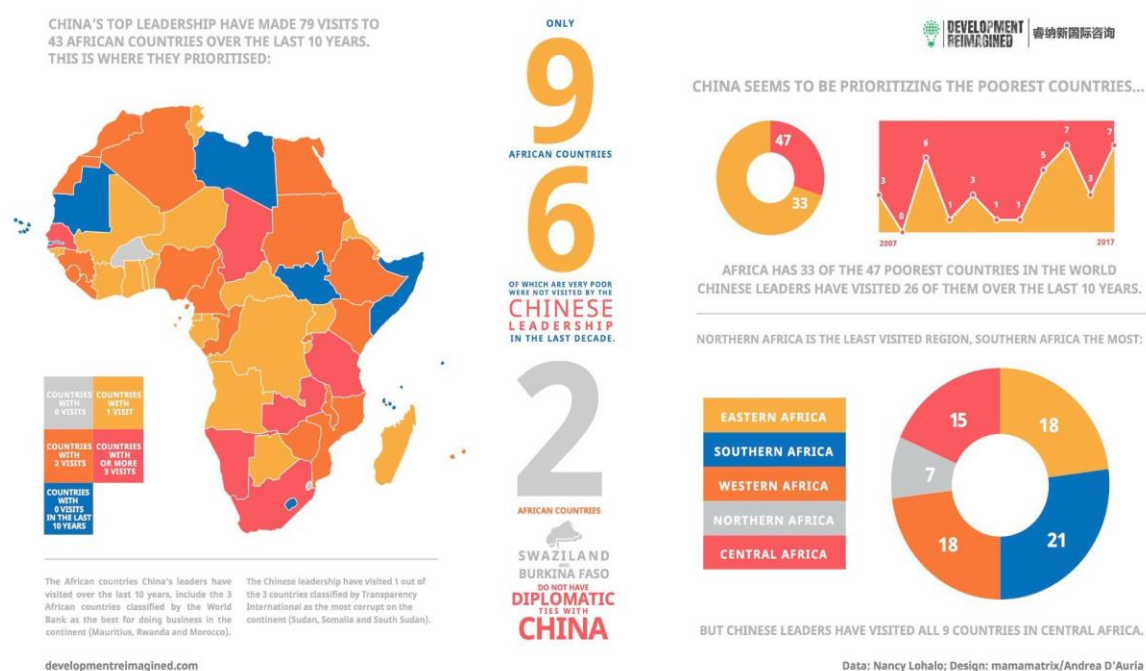
Zdjęcie 1. Chińskie pożyczki Afryce. Zdjęcie dostępne na: <http://www.sais-cari.org/data> [11.09.2021]

A jak sytuacja się kształtowała historycznie, jak, po co i dlaczego Chiny „wesły” do Afryki? Prekursorem wejścia do Afryki był ówczesny minister zagraniczny Zhou Enlai (周恩来 Zhōu Ēnlái, 05.03.1898 - 08.01.1976), który w 1954 roku wprowadził tak zwane pięć zasad koegzystencji:

- 1) 互相尊重主权和领土完整 (Hùxiāng zūnzhòng zhǔquán hé lǐngtǔ wánzhěng) – wzajemne poszanowanie suwerenności i integralności terytorialnej
- 2) 互不侵犯 (Hùbù qīnfàn) – nieatakowanie siebie nawzajem
- 3) 互不干涉内政 (Hùbù gānshè nèizhèng) – nieingerencja w sprawy wewnętrzne
- 4) 平等互利 (Píngděng hùlì) – równość i czerpanie wspólnych korzyści

5) 和平共处 (Héping gòngchǔ) – przyjazna koegzystencja (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China [b.d.])

Kilka lat później (1963-64), ze względu na pogarszające się relacje między Chinami a Rosją, Zhou odwiedził dziesięć państw afrykańskich (Haddad-Fonda 2017). Porozumieniom podpisanym w trakcie tych spotkań towarzyszyły hojne umorzenia długów i udzielanie pomocy gospodarczej na dużą skalę krajom Afryki Wschodniej, co pozwoliło ChRL poprawić swoją reputację na kontynencie. Chińczycy później odbyli jeszcze wiele podróży dyplomatycznych do państw afrykańskich w celu nawiązania kolejnych umów bilateralnych. Poniższe zdjęcie jest tego dowodem i ukazuje skalę, na jaką rząd Chin jest zaangażowany w nawiązywanie współpracy z państwami afrykańskimi:

Zdjęcie 2. Zdjęcie ukazuje aktywność liderów chińskiej dyplomacji w Afryce. Zdjęcie dostępne na: <https://developmentreimagined.com/2018/01/30/who-does-china-prioritise-our-first-investigation/> [11.09.2021]

W XXI wieku relacje obustronne Afryki z Chinami weszły na zupełnie nowy poziom, czego dowodem jest forum FOCAC (chiń. 中非合作论坛 Zhōng-Fēi Hézuò Lùntán) – Forum Współpracy Chińsko-Afrykańskiej, które się po raz pierwszy odbyło 10 października 2000 roku, a inicjatorami byli ówczesni liderzy ChRL, czyli m.in.: przewodniczący Jiang Zemin (chiń. 江泽民 Jiāng Zémín, 17.08.1926-), Zhu Rongji (chiń. 朱镕基 Zhū Róngjī, 23.10.1928-) oraz Hu Jintao (chiń. 胡锦涛 Hú Jǐntāo, 21.12.1942-). Na konferencję zaproszono ponad

osiemdziesiąt ministrów z Chin i czterdziestu czterech krajów afrykańskich, przedstawiciele 17 organizacji regionalnych i międzynarodowych, osoby ze środowisk biznesowych Chin i Afryki. „Konferencja wyznaczyła kierunek rozwoju nowego, stabilnego i długoterminowego partnerstwa, charakteryzującego się równością i wzajemnymi korzyściami między Chinami a krajami afrykańskimi” (Xinhua 2006). Trzy lata później, czyli już w 2003 roku, w Addis-Abebie (stolicy Etiopii) odbyła się druga konferencja, podczas której również były omawiane kwestie dotyczące dalszej współpracy oraz przyjaznych relacji państw afrykańskich z Chinami. W 2006 roku chiński rząd ogłosił, iż ten rok będzie rokiem Afryki. Konferencja tym razem miała miejsce w Pekinie, gdzie podpisano i uchwalono pekiński plan działania w ramach FOCAC (2007-2009). Tematami przewodnimi były: przyjaźń, pokój, współpraca i rozwój (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2006). Przemówienie ówczesnego lidera ChRL było poparte owacjami ze strony afrykańskich partnerów. W ciągu najbliższych trzech lat po ostatnim spotkaniu rząd Chin obiecywał podwoić pomoc, zwiększyć ilość kredytów na handel i infrastrukturę oraz zezwolić na bezcłowy import wielu towarów afrykańskich. ChRL miała stworzyć fundusz inwestycyjny dla krajów afrykańskich, wybudować sto szkół wiejskich i trzydzieści szpitali oraz stworzyć około pięciu specjalnych stref ekonomicznych na całym kontynencie. To strategiczne partnerstwo z krajami Afryki Wschodniej, jak zapowiedziano, będzie oparte na zasadach współpracy *win-win* (Chen Xulong 2017; Yáng Tíng 2012).

Afryka jest przyszłościowym kontynentem. Kai-Fu Lee (2018: 204) w swojej książce również o tym wspomina: „Firmy amerykańskie opanują prawdopodobnie wiele rynków krajów rozwiniętych, natomiast chińskie molochy będą miały większe szanse podboju Azji Południowo-Wschodniej, Afryki i Bliskiego Wschodu”. Niewiele państw i rządów na świecie to rozumie, ale spojrzawszy na to, jakie plany wieloletnie buduje ChRL, a co najważniejsze, sukcesywnie je realizuje, można śmiało powiedzieć, że Afryka z ich perspektywy nie jest tylko „czarnym kontynentem” bez przyszłości, wykształconych ludzi i zaawansowanych technologii, gdzie są tylko piasek i choroby, lecz przysłowiową złotą żyłą. Dlaczego? Jest ku temu kilka powodów:

1) Kolonizacja spowodowana zbyt dużą ilością osób w samych Chinach:

Ciężko jest zdobyć oficjalne dane na temat tego, ile obywateli Chin już zasiedla terytorium Afryki. Problem polega na tym, iż zarówno Chiny, jak i państwa afrykańskie słyną z „zamiłowania” do fałszowania wszelkiego rodzaju danych, niezależnie od tego, czy te dane niosą informacje sprzyjające rozwojowi (zazwyczaj zawyżane w celu podkreślenia własnej wartości), czy też są to dane, które mogłyby być pewnego rodzaju obciążeniem i pogorszyć

sytuację Chin na arenie międzynarodowej (a Chińczycy mają co ukrywać). Mimo to, dostępne szacunki zakładają, że liczba chińskich migrantów w Afryce to już miliony osób, z których ponad 300 tysięcy przebywa w RPA (Paluch 2019). W jakim celu to robią? W celu odciążenia południowo-wschodniej części Chin (o tym przy okazji omawiania linii Hu i systemu meldunkowego *hukou* na stronach 38-39), która w coraz większym stopniu jest zasiedlana nie tylko przez samych Chińczyków, ale także przez obcokrajowców widzących potencjał rozwoju w tych regionach.

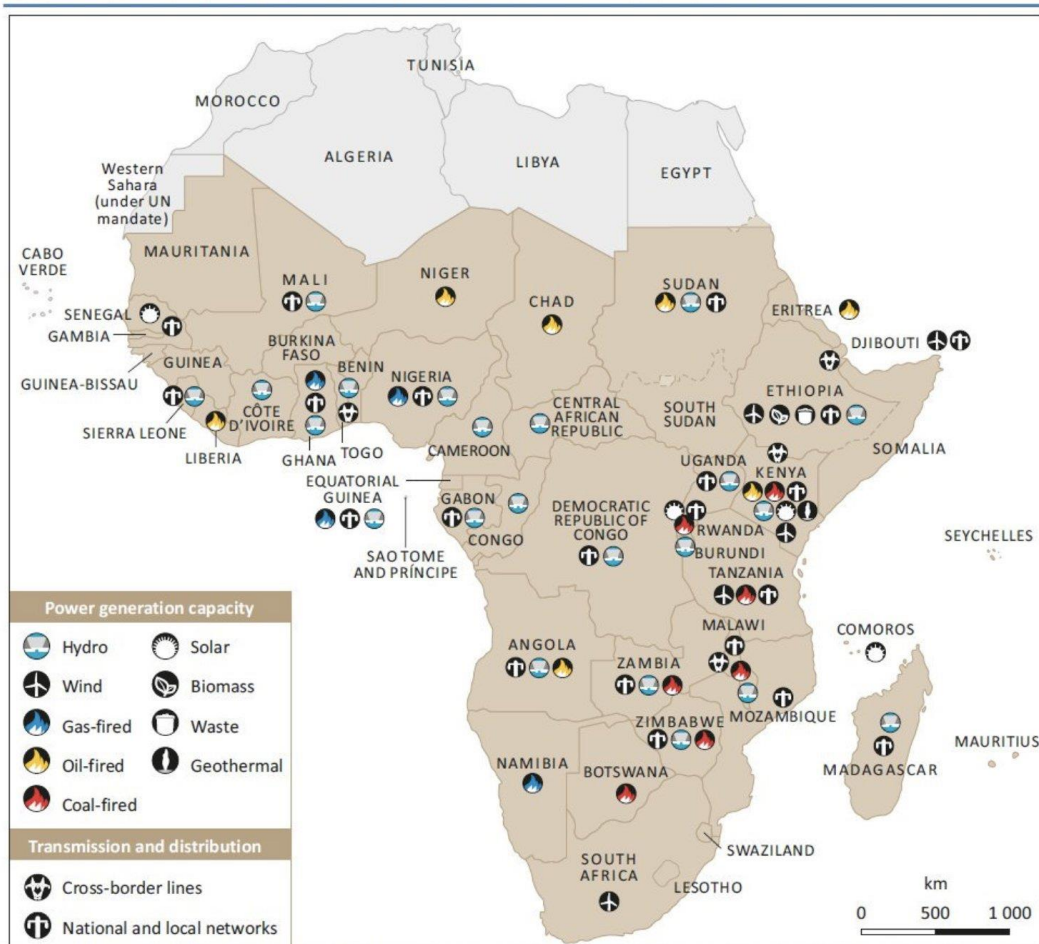
2) Rozbudowa nowej strefy wpływów, surowce naturalne oraz współpraca gospodarcza:

Opisując drugi punkt, autor uznał, że można go połączyć z trzecim, ponieważ uważa, iż rozbudowa strefy wpływów jest ściśle powiązana ze współpracą gospodarczą, a surowce naturalne, w które obfituje Afryka są ku temu (rozbudowywaniu) dobrym narzędziem. Tomasz Burdzik na stronie gospodarkamorska.pl pisze iż:

„W ostatniej dekadzie Chiny stały się głównym partnerem handlowym Afryki, zaś inwestycje portowe stanowią jeden z elementów, za sprawą których zdobywają dominację handlową w regionie. Niemal 90 procent afrykańskiego eksportu zależy od portów, zaś chińskie inwestycje w afrykańskie porty przyczynią się do rozwoju regionalnego poprzez modernizację przestarzałej infrastruktury. Afrykańskie porty odgrywają istotną rolę w Inicjatywie Pasa Szlaku i Drogi (Belt and Road Initiative - BRI). Inwestycje w afrykańskie porty dają Chinom możliwość wywierania wpływu gospodarczo-politycznego na kontynent. Co więcej, Chiny planują wykorzystać potencjał inwestycji portowych do zwiększenia swojej pozycji geopolitycznej, co budzi obawy Zachodu, w szczególności Stanów Zjednoczonych. Według raportu Center for Strategic and International Studies (CSIS), 41 z 46 afrykańskich portów zidentyfikowanych w raporcie było nadzorowanych przez chińskie podmioty przy ich budowie lub rozbudowie. Niektóre z tych portów obejmują m.in. kenijski głębokowodny port Lamu, port Bagamoyo w Tanzanii czy też projekt głębokowodnego portu Tamatave na Madagaskarze. Chińskie podmioty zarządzają 11 z 46 afrykańskich portów wymienionych w raporcie. Siedem z nich znajduje się na zachodnim wybrzeżu, a cztery na wschodnim.” (Burdzik 2021)

Owszem, inwestycje w państwa, które nie są wypłacalne, są bardzo opłacalne, ale trzeba też spojrzeć na inne aspekty działalności Chińczyków na „czarnym kontynencie”, mianowicie na energetykę, która w przypadku Chin odgrywa znaczącą rolę. W samym 2017 roku ponad 20% importowanej przez Chiny ropy naftowej pochodziło z Afryki. Chiny zapewniają sobie doskonałą bazę surowcową (Paluch 2019). Na mapie poniżej można zauważyć, jak bardzo Chiny są nastawione proinwestycyjne, jeśli chodzi o pozyskanie nowych źródeł energii, a pozyskanie nowych źródeł energii z kolei, wiąże się z pozyskiwaniem nowych partnerów biznesowych, taniej siły roboczej (w Afryce), a w konsekwencji dużych pieniędzy i kolejnej strefy wpływów, bo przecież odcinając źródła energii, odcina się także dostęp do Internetu, wody i innych mediów ważnych do przetrwania.

Map 1 • Greenfield power projects contracted to Chinese companies, 2010-20

This map is without prejudice to the status of or sovereignty over any territory, to the delimitation of international frontiers and boundaries and to the name of any territory, city or area.
Note: Multiple projects in the same technology are represented by a single symbol in each country.

Zdjęcie 3. Przedstawia ilość uzależnionych lub współpracujących „ośrodków energii” na kontynencie Afrykańskim. Zdjęcie dostępne na: <https://www.modernpowersystems.com/features/featurethe-chinese-in-africa-an-electrifying-story-4991516/featurethe-chinese-in-africa-an-electrifying-story-4991516-480204.html> [11.09.2021].

Obecnie, odbiegając delikatnie od tematu, ale pozostając w kręgu inwestycji i wywieraniu wpływu, Chińczycy bardzo mocno (nie) ingerują w politykę wewnętrzną państw, dostarczając swoje szczepionki i przy tym zyskując dodatkowe poparcie strony afrykańskiej. Oficjalnie ingerować przecież nie mogą, a prowadzenie pasywnej polityki również nie wchodzi w grę, zatem co robią Chińczycy? Koronawirus jest świetnym pretekstem, aby kontynuować prowadzenie działalności propagandowej i poszerzać wpływy na i tak już uzależnionym kontynencie.

Kolejnym pretekstem i możliwością do poszerzenia wpływów jest Afrykańska Kontynentalna Strefa Wolnego Handlu (AfCFTA), z którego to projektu Chiny mogą

skorzystać. Projekt ten zakłada zwiększenie konkurencyjności państw afrykańskich, rozwój infrastruktury oraz rozwój przemysłu. Według ekspertki z Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Ewy Cieślik:

„(...)przewiduje się, że uruchomienie strefy spowoduje wzrost PKB Afryki od 1 do nawet 5 proc. Jest także szansa na zwiększenie wartości dodanej generowanej przez kontynent. Zrealizowane projekty infrastrukturalne firm chińskich będą wspierały przepływy handlowe i produkcję w Afryce. W samej tylko Afryce Subsaharyjskiej Chiny sfinansowały budowę infrastruktury za ponad 304 mld dol. w latach 2005-2019. Pozwalało to chociaż częściowo zamknąć lukę afrykańskich potrzeb infrastrukturalnych, którą Afrykański Bank Rozwoju oszacował na 68-108 mld dol. rocznie. Kraj Środka zrealizował dziesiątki wielkich przedsięwzięć infrastrukturalnych w regionie. Wystarczy wspomnieć o budowie dróg ekspresowych w Algierii czy Ugandzie, linii kolejowych łączących Addis Abeba z Dżibuti czy Lagos z Kano, portów w Dżibuti będącego etiopską „bramą na świat” czy w Algierii oraz mostu Maputo-Katembe w Mozambiku. Dodatkowo należy spodziewać się wysypu kolejnych zleceń dla Chińczyków, gdyż potrzeby infrastrukturalne Afryki są ogromne. Co ciekawe, w porównaniu z innymi regionami Chiny mają relatywnie niewiele problematycznych inwestycji w Afryce”.

Pożyczki bardzo często są umarzane, ale znając kulturę chińską, w państwach, którym udzielono owej pożyczki powstaje tzw. „dług wdzięczności”, który ze względu na droższą produkcję w Azji trzeba będzie oddać, a ponieważ sukcesywnie realizowane inwestycje i wpływ wywarty na Afrykę jest olbrzymi, to Chiny cynicznie same sobie dług ten zwrócą. „Już teraz na kontynencie działa ponad 10 tys. chińskich firm, z czego 90 proc. są to przedsiębiorstwa prywatne” – wspomina Cieślik w swoim artykule (Cieślik 2021). Można powiedzieć, że od czasów objęcia przez Xi Jinpinga pozycji przewodniczącego, chińska dyplomacja działa na tyle prężnie, że żaden z projektów inwestycyjnych czy dyplomatycznych na świecie nie pozostaje niezauważony. Z AfCFTA nie jest inaczej. Chińczycy zauważyli i zdecydowanie będą wspierali, pomagali i sami korzystali z owoców współpracy.

Liczne plany pięcioletnie, już tak dobrze wkomponowane w strukturę polityczną Chin, udowadniają to, że pędzą one z prędkością, której z pewnością sami twórcy nie oczekiwali, a słowa piosenki jednego z polskich piosenkarzy, znanego pod scenicznym pseudonimem Kazik: „Wygrali trzecią wojnę bez jednego wystrzału, tak to już teraz będzie zawsze wyglądało” (Staszewski 2020), świetnie odwzorowują to wszystko, o czym wspomniano przy okazji omawiania sytuacji związanej z państwami afrykańskimi. Według analizy wynikającej z obserwacji autora, Chińczycy wygrali wojnę, której nie było, bez jednego wystrzału, ale wystrzałem jednak były, są i będą liczne dofinansowania, które państwa afrykańskie będą spłacać w postaci długoterminowej współpracy ekonomiczno-dyplomatycznej z Chinami, pozwoleniami na usytuowanie wojsk oraz *de facto* „transparentną” kolonizacją w XXI w. bez

przelewu krwi, a strzelającą bronią wcale nie powinna być broń taka, do której się przyzwyczailiśmy: „Niegdyś wyraz broń odsyłał do włóczni, miecza, karabinu, czołgu itd. Dziś bronią są także media, wirusy, pieniądze itd. Co bynajmniej nie oznacza, że pierwotne znaczenie pojęcia broń uległo zmianie. Przeciwnie, powstały nowe i zmieniły się istniejące obiekty, które mogą pasować do tego, co definiujemy pojęciem *broń*” (Rawski 2020: 303). Odnosząc się do *Sztuki wojny* i Sunzi można powiedzieć, iż „Najlepszym przejawem wojennej sztuki jest wroga pokonać, walki zbrojnej z nim nie prowadząc” (Plebaniak 2020: 166). „[...]”, Staszewski 2020).

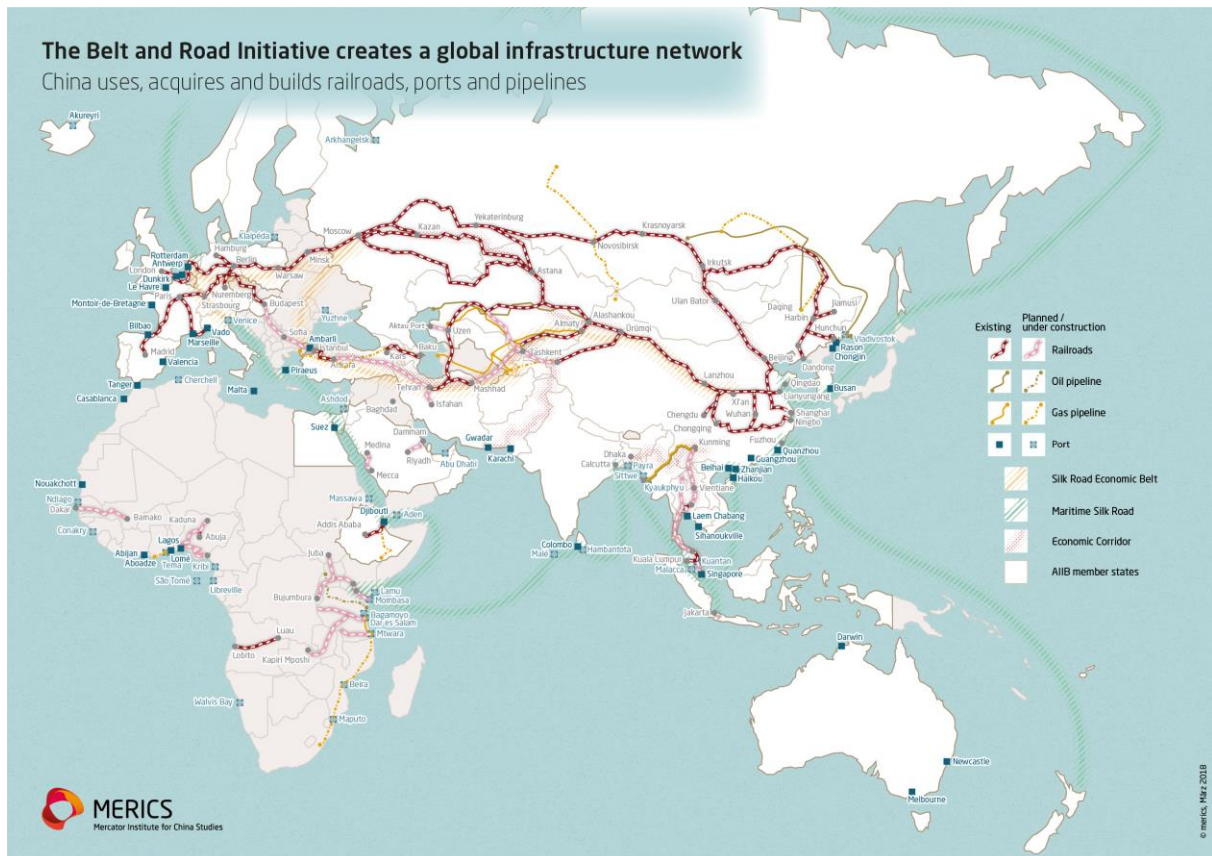
Rozdział 1.5 Chiny w Europie

„Mądry dowódca stara się pozyskiwać zapasy od wroga. Jeden buszel żywności od wroga równa się stu naszym. Jeden pikul jego paszy jest wart dwudziestu naszej” (Sunzi 2004: 29).

Przykład państw afrykańskich i chińskich inwestycji na ich terytorium ma swoje uzasadnienie, ale jak sprawy się miewają na kontynencie europejskim? Czy chińska dłoń ma potencjał do zagarnięcia majątku? Czy być może już ten majątek posiada? Pierwszym z wielu przykładów, który przychodzi na myśl, jest Grecja, a konkretnie przejęcie w 2016 roku większości udziałów portu w Pireusie, co miałoby rzekomo skrócić długość Jedwabnego Szlaku. Czyż nie jest to świetna perspektywa stworzenia globalnego hubu na morzu Śródziemnym? Jak najbardziej jest. Co więcej, Chiny dzięki tego typu przyszłościowym krokom w stronę zsinizowanej Europy łamią stereotypy na temat ich przestarzałych, złej jakości technologii, pokazując zupełnie inną twarz, twarz, której nikt się nie spodziewał ujrzyć tak blisko, a tym bardziej z tak krótkiego dystansu – naszej ziemi.

Przy okazji omawiania niniejszej pracy, warto wspomnieć także o logistyce i o znaczącym narzędziu wpływów, takim jak nowy Jedwabny Szlak (chiń. 丝绸之路经济带和21世纪海上丝绸之路 Sīchóu zhī lù jīngjì dài hé 21 shìjì hǎishàng sīchóu zhī lù), a raczej inicjatywa *jednego pasa, jednej drogi* (chiń. 一带一路 Yídài yīlù), która według stanu na styczeń 2021 miała 133 państwa wspierające/współpracujące (zdjęcie poniżej). Projekt ten został reaktywowany w 2013 roku, czyli w roku, kiedy nowy gwarant bezpieczeństwa Państwa Środka, towarzysz Xi, przedstawił tę inicjatywę jako kluczową

zarówno pod względem ekonomicznym, jak i politycznym. Na zdjęciu poniżej można zauważyć, iż założone przez Xi funkcje szlak spełnia. W dalszej części pracy można się zapoznać z bardziej szczegółowym opisem wybranych globalnych przedsięwzięć.

Zdjęcie 4. Zdjęcie pokazuje ilość i lokalizacje państw na świecie współpracujących z ChRL w ramach koncepcji Nowego Jedwabnego Szlaku. Zdjęcie dostępne na: <<https://merics.org/en/tracker/mapping-belt-and-road-initiative-where-we-stand>> [13.01.2022]

Wracając do kwestii Greckiego portu w Pireusie i inwestycji na terenie Europy, można powiedzieć, iż jest to świetne zagranie nie tylko ekonomiczne (dla obu stron), ale także strategiczne, które to, autor uważa, w tym przypadku odgrywa ważniejszą rolę. Ważniejszą ze względu na potencjał zdobycia i zsinizowania dodatkowego regionu Europy bez większego wysiłku. Jeżeli chodzi o kwestie ekonomiczne, to bez żadnych wątpliwości takie posunięcie ze strony chińskiej w bardzo dużym stopniu ułatwia rozwój koncepcji Nowego Jedwabnego Szlaku. Kraje takie jak Grecja, która dała Pekinowi kontrolę nad jednym z najważniejszych portów europejskich, pozwalając chińskiemu gigantowi żegludowemu COSCO na zakup 51 procent udziałów portu w Pireusie, znajdują się w coraz bardziej niebezpiecznym miejscu. W

przypadku Grecji jest coraz trudniej powiedzieć „nie” Pekinowi, ze względu na coraz większe uzależnienie się, co sprawia, że zachowanie suwerenności staje się również coraz trudniejsze (James Jay Carafano, Stefano Graziosi 2021). Jednakże tak samo, jak i wiele innych przedsięwzięć, sytuacja ta ma swoje plusey dodatnie i plusey ujemne. Owszem, jeżeli chodzi o wpływy gospodarcze na terytorium Grecji, to Chiny mogą manewrować i manipulować tamtejszą sytuacją – to jest plus ujemny (plus dla Chin, ujemny dla Grecji). Jeżeli chodzi o plusey dodatnie zaś, to warto się przyjrzeć temu, czy port w Pireusie od momentu przejęcia, tj. od 2009 roku, rozwinął się i jeżeli tak, to na jakim poziomie? Odpowiadając na to pytanie, można powiedzieć, że port w Pireusie rozkwitł pod zarządem firmy COSCO. Chińczycy zapewnili zwiększenie przeładunku kontenerów ze 166 tys. standardowych jednostek TEU¹⁰ w 2009 r. do prawie 3 mln w 2014 r. – Pireus jest sukcesem (Rudzki 2016). Według stanu na rok 2019, został wybudowany trzeci dok, co pozwala portowi zwiększyć swoje możliwości przepustowe o ponad 60%, dzięki czemu także port awansował z 93 na 32 miejsce w światowym rankingu portów morskich (Xú Mènglóng 2019). Pireus, będący wrotami dla COSCO i innych firm z Azji, zapewnia najszybsze docieranie z Azji do Europy, a także może się stać jednym z największych portów przeładunkowych w basenie Morza Śródziemnego, przścigając port w hiszpańskiej Walencji. COSCO już namówiła takie firmy jak Huawei i Samsung Electronics do korzystania z tego portu w dystrybucji ich produktów w Europie i poza nią (Rudzki 2016; Seaman&Huotari&Iglesias 2017: 35). We wrześniu 2017 roku również spółka COSCO dokończyła wykup spółki APM Terminals, do której należał drugi co do wielkości port Belgii – Zeebrugge. W rezultacie transakcji ten belgijski port stał się pierwszym w pełni chińskim portem Europy, a jednocześnie jednym z głównych centrów przeładunkowych chińskich armatorów operujących na Morzu Północnym. Tym samym pozostałe porty Morza Północnego nieoczekiwanie stanęły przed koniecznością konkurowania z chińskim operatorem portowym. Nietrudno zatem przewidzieć, który z portów Morza Północnego będą wybierali chińscy armatorzy obsługujący kontenerowce, zwłaszcza w kontekście planowanej znacznej rozbudowy infrastruktury portu w Zeebrugge (Seaman&Huotari&Iglesias 2017: 35).

Czy tego typu przedsięwzięcia są złe? Warto się przyjrzeć też pozytywnym aspektom masowym, już w tym przypadku nie transparentnym, lecz całkiem namacalnym próbom przejęcia europejskich firm. Przykładem będzie dobrze znana większości czytelników owej

¹⁰ TEU (*twenty-foot equivalent unit*) – jednostka pojemności używana często w odniesieniu do portów i statków. Jest ona równoważna objętości kontenera o długości 20 stóp. Nazwa jednostki miary pochodzi od standardowego kontenera o wymiarach 20 × 8 × 8,5 stopy, czyli 6,10 × 2,44 × 2,59 metra lub mniej więcej 39 m³.

pracy szwedzka marka samochodowa – Volvo. W 2010 roku Volvo było na skraju bankructwa, co w dużym stopniu było spowodowane kryzysem ekonomicznym z 2008-2009 roku. Dowodem jest chociażby cena, jaką zapłaciła Ford Motor Company za wspomnianą markę dziesięć lat przed transakcją, czyli w roku 1999 – około 6,5 miliardów dolarów, z kolei firma Geely (chiń. 吉利 Jili) w roku 2010 zapłaciła za przejęcie wszystkich technologii, infrastruktury technologicznej i akcji spółki, tylko dwa miliardy dolarów amerykańskich (Zhāng 2010). Kolejnym dowodem pozytywnego wpływu chińskiego producenta na rozwój firmy jest ilość sprzedanych aut. Podczas gdy sceptycy na początku twierdzili, iż jakość Volvo w związku z przejściem przez chińskie przedsiębiorstwa pogorszy się, a bezawaryjność słynnych ze swojego poziomu bezpieczeństwa aut zniknie, Chińczycy pokazują obecnie zupełnie inną stronę medalu (Warecki [b.d.]). Dzięki producentowi z Chin, firmie Geely z prowincji Zhejiang (chiń. 浙江省 Zhèjiāng Shěng), marka nie dość, że się zrehabilitowała, ale wręcz w niesamowicie szybkim tempie zaczęła rozwijać a mianowicie:

- 1) Volvo pod kierownictwem chińskich szefów rozbudowało swoje fabryki także poza Europą.
- 2) Od czasu przejścia przez Chińczyków, szwedzka marka podwoiła zatrudnienie z dwunastu tysięcy zatrudnionych do około dwudziestu czterech.
- 3) W 2019 roku Volvo wypracowało aż dziewięciokrotnie wyższy zysk niż w 2011 roku (Buliński 2020).

Przykładem przejścia europejskiego przedsiębiorstwa może być także firma Kuka AG, częściowo nabyta przez chińską firmę z obszaru AGD – Midea (chiń. 美的集团 Měidì Jítuán). Firma Kuka to jedna z najbardziej obiecujących niemieckich firm w dziedzinie robotyki przemysłowej i automatyzacji procesów produkcji w obszarach takich jak motoryzacja, medycyna czy energetyka, czyli tych, które interesują Chińczyków i w które masowo inwestują oraz które niczym na torze wyścigowym próbują opracować większość rozwiniętych/rozwijających się państw na świecie. W 2016 roku, korzystając z przekształceń, jakie nastąpiły w strukturze akcjonariuszy, Midea zaoferowała nabycie pakietu łącznie 30% akcji KUKA AG za niebagatelną kwotę 4,5 miliarda euro. W sumie pozwoliłoby to Chińczykom na przejęcie 51% udziałów w firmie, a więc uzyskanie kontroli nad nią, jednakże tak samo, jak i w przypadku Volvo, Niemcom udało się wynegocjować pozostawienie siedziby firmy w Niemczech oraz pozostawienie w firmie dotychczas pracujących osób. Zakup części akcji firmy Kuka był traktowany przez Amerykanów jako zagrożenie dla bezpieczeństwa, ze względu na to, że amerykańska spółka Kuka Systems Aerospace North America dostarczała elementy uzbrojenia m.in. dla amerykańskiej armii (Kordyś 2019: 158-159). Niepokój

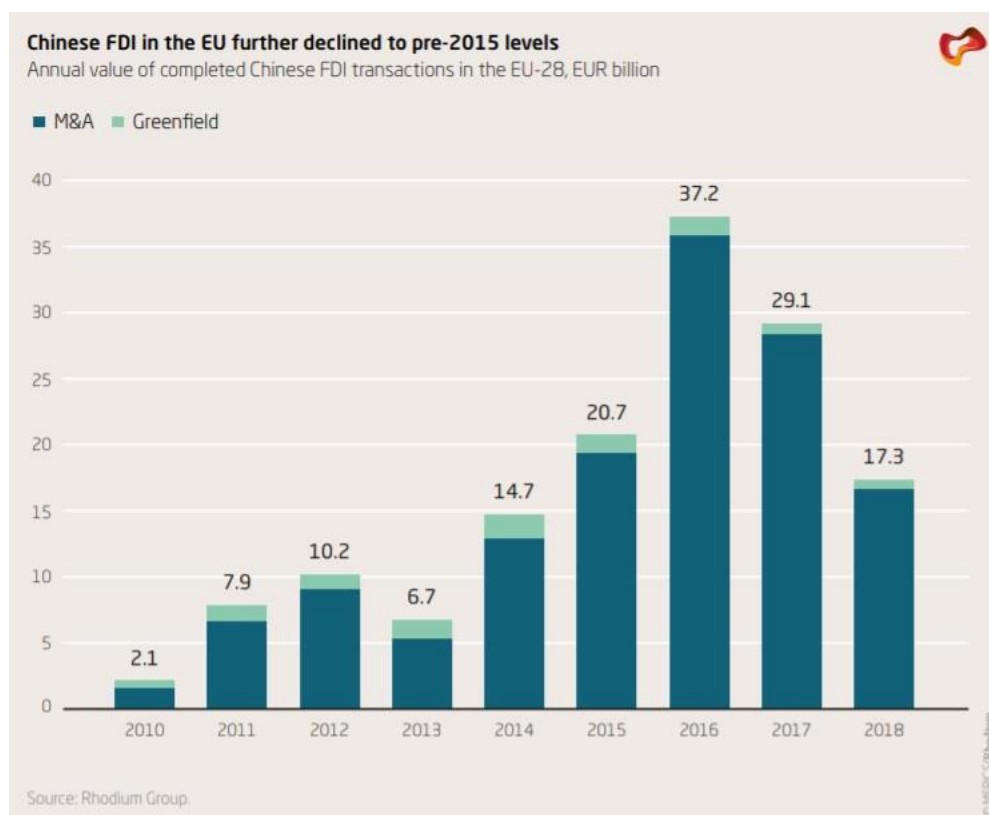
spowodowany potencjalnym przejściem firmy nie jest w żaden sposób zaskakujący, ponieważ jak twierdzą sami Chińczycy i coraz częściej wspomina się w światowych mediach: coraz większe znaczenie mają roboty przemysłowe wykorzystywane do usprawnienia automatyzacji produkcji przemysłowej. Firmy takie jak Kuka mogą dostarczać kluczowe technologie dla poprawy efektywności chińskiego przemysłu wytwórczego. Ten plan przejść jest zgodny z polityką realizacji chińskiej modernizacji przemysłowej (Finance.sina.com 2016).

Chiny są słynne m.in. z wielkości swoich inwestycji, konkurencyjności i umiejętności negocjacyjnych. Dzięki tym cechom, udaje im się realizować wiele projektów na całym świecie. Chorwacki most Pelješac łączący półwysep Pelješac z pozostałą częścią Chorwacji jest doskonałym tego przykładem. Dlaczego? Zwycięzcą przetargów oraz wykonawcą projektu została chińska państwowa firma CRBC – China Road and Bridge Corporation (chiń. 路桥集团国际建设股份有限公司 Lùqiáo Jítuán Guóji Jiànshè Gǔfèn Yǒuxiàn Gōngsī) proponująca najkorzystniejszą ofertę, oferując wykonanie mostu za kwotę 283 milionów euro (o 25% niższą od ofert austriackiego Strabag i włoskiego Astaldi). Ponadto zaplanowano wykonanie mostu w rekordowo krótkim czasie 3 lat i 6 miesięcy, tj. 6 miesięcy przed planowanym terminem (Kordyś 2019: 162-163). Od rozpoczęcia prac na moście Pelješac czyli od stycznia 2019 do lipca 2020 roku, Chińczycy wykonali, 50% wszystkich prac (Express 2018; Biznis.ba 2020). Z kolei 30 lipca 2021 pojawiła się wiadomość o tym, że ostatnia część mostu zostanie podniesiona, po czym będzie on kompletny i oddany do eksploatacji (Yéllāwéiqí 2021). Inwestycja ta i pomoc państwa trzeciego w rozbudowie własnego niewątpliwie jest dobra, ale tak jak już było wspomniane przy okazji omawiania portu w Pireusie, inicjatywa ta również ma swoje plusy i minusy. Plusy są, można powiedzieć, oczywiste – rozwój infrastruktury, usprawnienie komunikacyjne itd., ale minusem jest brak zaangażowania firm lokalnych, a to wszystko jest spowodowane niewystarczającym poparciem rządu, w przeciwieństwie do zainteresowanej strony chińskiej, która w przypadku podejmowanych projektów inwestycji zagranicznych nieraz dostaje wsparcie od swojego rządu.

Kolejnym tzw. *soft power*, który Chiny skutecznie wykorzystują nie tylko na terytorium kontynentu europejskiego, ale i całego świata, jest dyplomacja maseczkowa i szczepionkowa, szczególnie ciesząca się powodzeniem w czasach pandemii SARS-CoV-2. Tutaj przychodzi do głowy od razu cytat ze *Sztuki wojny* mistrza Sunzi (Sunzi 2004: 53): „Tak więc armia bez ciężkiego sprzętu i wyposażenia zostanie pokonana. Jeśli nie ma dostaw – zostanie pokonana. Jeśli nie ma zapasów – zostanie pokonana”, z czego właśnie Chiny doskonale sobie zdają sprawę, dlatego wykorzystują odpowiedni moment na rozwój nie tylko własny, ale także

innych państw, co oczywiście, ma swoją cenę. Które państwa europejskie uległy i skorzystały z kuszącej oferty? Są to m.in. Węgry, które swoją postawą prowokują pozostałe państwa UE i USA korzystając z pomocy innego partnera handlowego – ChRL. Czy to jest dobre? Według autora tej pracy, szczepienia, maseczki i inne rzeczy konieczne do zwalczania zarazy nie mogą mieć nacechowania politycznego ani ekonomicznego. Najlepsza szczepionka to ta, która najszybciej trafi do największej ilości osób, dlatego Węgry, korzystając z pomocy ChRL, swoją postawą bronią interesu własnych obywateli w każdy możliwy sposób. *Nota bene*, minister spraw zagranicznych Wang Yi (chiń. 王毅 19.10.1953) powiedział, iż Chiny dostarczyły ponad 450 milionów dawek prawie stu państwom, co ukazuje skalę i zasięg działalności prowadzonej przez ChRL (Zhōngguó wàijiāobù 2021).

Jak widać na poniższej grafice, inwestycje Chin na kontynencie europejskim w latach 2010-2018 były zdecydowanie znaczące, co warto traktować nie tylko z perspektywy wiele obiecującej współpracy gospodarczej, ale także strategicznej.

Zdjęcie 5. Zdjęcie pokazuje skalę Chińskich inwestycji w Europie w latach 2010-2018. Zdjęcie dostępne na: <https://merics.org/en/report/chinese-fdi-europe-2018-trends-and-impact-new-screening-policies> [11.09.2021]

Powyżej wymienione zostały przypadki, które się spotkały z obustronnym powodzeniem i obopólnym czerpaniem korzyści ze współpracy, ale są także niepowodzenia.

Przykładem mogą być chińskie inwestycje na Ukrainie. Chodzi o przemysł zbrojeniowy, a dokładnie o lotnictwo. Mimo iż Chiny posiadają zaawansowane technologie w wielu dziedzinach, to i tak do dziś nie opracowały technologii lotniczych, które byłyby konkurencyjne na świecie, ale warto też podkreślić fakt, iż chińska sonda kosmiczna jako druga po sondzie Stanów Zjednoczonych w 2021 wylądowała na Marsie w ramach misji kosmicznej, celem której było zbadanie czerwonej planety, i obalić hipotezy wielu osób wprowadzających w błąd i mówiących, że Chiny, poza podróbkami, nie są w stanie sami niczego wyprodukować. Sonda kosmiczna, systemy 5G, publiczny (i nie tylko) transport autonomiczny, cyfrowy pieniądz – wszystko to tylko potwierdza fakt samodzielności, kreatywności i zaawansowania technologii, których inne państwa na świecie nie zdążyły jeszcze opracować. Wracając do głównego wątku, czyli do przejęcia Motor Sich – ukraińskiej firmy działającej w obszarze przemysłu lotniczego: ostatecznie transakcja nie zakończyła się sukcesem m.in. ze względu na zbyt duży wpływ strony amerykańskiej i brak z ich strony chęci do dzielenia się nowoczesnymi technologiami produkcji silników czy układów napędowych o wysokich parametrach (Sabak 2020). Jak widać, wpływ obydwu stron jest bardzo duży. Strategiczne partnerstwo z NATO i USA czy duży zastrzyk gotówki ze strony chińskiej – to jest kwestia, którą państwa europejskie często rozważają, ale są też takie przypadki, które wolą jednak to drugie rozwiązanie.

Reasumując powyższe, Chiny, niestety, w wielu przypadkach postrzegane są jako państwo, w którym panuje bieda, słabo rozwinięte technologie, ludzie jeżdżą w przestarzałych riksach, a sytuacja polityczno-społeczna w kraju jest zła tylko ze względu na to, iż główną siłą rządzącą jest Komunistyczna Partia Chin, która *nota bene*, wspiera zarówno lokalne, jak i międzynarodowe pomysły związane z rozwojem biznesu, ale rzeczywiście sytuacja wygląda nieco inaczej. Zaawansowane technologie, przemysłane inwestycje, strategiczne myślenie – to są słowa, którymi można by było scharakteryzować stan obecny Państwa Środka.

Rozdział 1.6 Plan na Xinjiang i nie tylko

„(...) kto zna wroga i zna siebie, temu nic nie grozi, choćby w stu bitwach. Kto nie zna wroga, a zna siebie, czasami odnosi zwycięstwo, a czasami ponosi klęskę. Kto nie zna ani wroga, ani siebie, nieuchronnie ponosi klęskę w każdej walce” (Sunzi 2004: 35)

Nie trzeba szukać w dalekiej Afryce czy Europie, na własnej ziemi (chińskiej) rząd prowadzi niemalże identyczną politykę. Mowa oczywiście o Xinjiangu (chiń. 新疆维吾尔自治区 *Xīnjiāng Wéiwú'ěr Zìzhìqū*). Na wstępie tego rozdziału warto wspomnieć, iż Xinjiang to terytorium znajdujące się w zachodniej części Chińskiej Republiki Ludowej, które stanowi jedną szóstą powierzchni Państwa Środka i jest domem dla około dwudziestu milionów ludzi z trzynastu głównych grup etnicznych, z których największa (ponad osiem milionów) to Ujgurowie (Preeti Bhattacharji 2012). Napomknąć warto, że jest to największa prowincja autonomiczna Chińskiej Republiki Ludowej¹¹. Prowincja ta ma duży wpływ na rozwój całego kraju chociażby ze względu na to, iż graniczy z ośmioma państwami: Mongolią, Rosją, Kazachstanem, Kirgistanem, Tadżykistanem, Afganistanem, Pakistanem, Indiami oraz sąsiaduje z trzema mocarstwami – Chinami, Rosją i Indiami. Dodatkowym czynnikiem wyróżniającym Xinjiang jest bogactwo zasobów naturalnych oraz suchy klimat, dzięki któremu zachowały się pamiątki starożytnej ujgurskiej architektury i kultury, np.: starożytne grobowce, petroglify, buddyjskie jaskinie, niezliczone zabytki kultury oraz podziemne antyki i skarby. Właśnie między innymi ze względu na strategiczne położenie geograficzne Xinjiangu, usytuowanego w obrębie starożytnego szlaku handlowego, łączącego Wschód z Zachodem, grecko-rzymską cywilizację z kulturą buddyjską oraz Azję Środkową ze Wschodnią do dnia dzisiejszego trwa wieloletni spór między największą grupą zamieszkującą Xinjiang – Ujgurami a Chińczykami Han (Kamberi 2005). Jeżeli chodzi o bogactwo zasobów naturalnych, to obszar ten obfituje w złoża gazu ziemnego, ropę naftową oraz pierwiastki ziem rzadkich, co determinuje chęci rządu w Pekinie w kierunku zwiększenia kontroli nad terytorium całej prowincji. Od początku XXI w. Państwo Środka realizuje projekty budowy rurociągów, którymi dostarcza surowce z zachodnich regionów do mało zasobnych wschodnich części kraju i nie tylko (Frolova 2014).

¹¹ W grupie prowincji autonomicznych ChRL znajdują się: Xinjiang, Tybet, Mongolia wewnętrzna, Ningxia oraz Guangxi..

Skąd się biorą i dlaczego wybuchają konflikty Chińczyków Han z Chińczykami o nieco innej historii na terytorium Xinjangu, czyli mniejszością Ujgurską?

Powodów jest wiele, ale m.in. jednym z nich jest kwestia chińskiej antyreligijności i dyskryminacji nie tylko chrześcijaństwa, ale także religii muzułmańskich Ujgurów, co przejawia się w zakazach czytania *Koranu*, przestrzegania ramadanu czy noszenia brody u mężczyzn i hidżabu wśród kobiet. Ponadto w Xinjangu zamyka się miejsca kultu religijnego, które uprzednio także się rujnuje (Bhattacharji 2012). Za jedno ze źródeł konfliktu można uznać właśnie różnice kulturowe pomiędzy muzułmańskimi Ujgurami oraz Chińczykami Han, mając również na względzie wieloaspektowe podłoże problemu (Sienko 2018).

Ostatnimi czasy coraz więcej osób jest świadomych sytuacji w Xinjangu, niszczenia lokalnych pamiątek architektury, współpracy firm zachodnich z obozami reedukacji poprzez pracę (o których poniżej). Pytania, które warto postawić brzmią następująco: jak się układała sytuacja historyczna na terenie obecnego Xinjangu oraz czy są determinanty do tego, by rząd ChRL musiał się zastanawiać i martwić, że stan w kraju jest jednak nie taki, jak sobie zakładają w planach pięcioletnich¹² lub innych mniej lub bardziej rozbudowanych schematach na przyszłość?

Czy są determinanty? Pytanie retoryczne ponieważ nic się nie dzieje bez powodu. Przybliżając to, w jaki sposób się kształtowała historia tego regionu, można by było powiedzieć, iż jest to obszar od wieków niestabilny. Dlaczego? Zaczynając od roku 2009 w Xinjangu regularnie dochodzi do ataków terrorystycznych, które organizowane są przez przedstawicieli mniejszości ujgurskiej. Jeden z najkrwawszych incydentów miał miejsce właśnie w tymże 2009 roku, a mianowicie chodziło o zamieszki między Hanami a Ujgurami, w wyniku których życie straciło około dwustu osób (Beitler 2017). Z kolei np. w roku 2011 doszło do ataków w Kaszgarze (chiń. 喀什 Kāshí), podczas których zginęło kilkadziesiąt osób i było wielu poszkodowanych. W 2013 roku na Placu Tian'anmen w Pekinie Ujgurski fanatyk wjechał samochodem w tłum, przez co zabił pięć osób i również w tym przypadku było wielu poszkodowanych. 1 marca 2014 roku w Kunmingu miał miejsce atak na dworcu kolejowym, w wyniku którego zmarło dwadzieścia dziewięć osób oraz czterech sprawców (AFP 2014). Jednym z ostatnich ataków w 2016 r. była przeprowadzona przez zamachowca-samobójcę napad na ambasadę Chin w stolicy Kirgistanu, Biszkeku. W wyniku wybuchu samochodu pułapki rannych zostało troje pracowników ochrony (Dzyubenko 2016). Sytuacja związana z różnego rodzaju atakami terrorystycznymi wyglądała jeszcze bardziej niestabilnie po

¹² Plany pięcioletnie - są to długoterminowe cele rozwoju społeczno-gospodarczego.

ujawnieniu raportu opublikowanego w 2016 r. przez thinktank New America, który jednoznacznie potwierdza udział stu czternastu Ujgurów w strukturach organizacji terrorystycznej, znanej pod nazwą ISIS¹³ (Campbell 2016). Jeżeli chodzi o współpracę z nielegalną organizacją, można przytoczyć dowód w postaci trzydziestominutowego filmiku, który został nagrany i opublikowany przez Państwo Islamskie, w którym Ujgurzy obiecują „rozlać krew jak rzeki” w odwecie za chińskie represje (Beitler 2017). Na reakcję Pekinu nie trzeba było długo czekać, ponieważ ulice Xinjiangu szybko zaczęły być patrolowane, a mieszkańcy sprawdzani. W ten sposób przewodniczący Xi odpowiedział na liczne ataki ze strony zbuntowanej części tej mniejszości narodowej (Beitler 2017).

W ramach małej dygresji, a żeby też lepiej zrozumieć całość, warto powiedzieć o odpowiedzialności zbiorowej, czyli jednej z najważniejszych doktryn i dość charakterystycznej cesze całego społeczeństwa chińskiego, która się kształtowała wiekami w Państwie Środka. Zaczęło się to można rzec od Konfucjusza i jego tak zwanych wartości konfucjańskich¹⁴. Społeczeństwo wychowane w takiej kulturze i mające taką historię charakteryzuje się pragmatyzmem, harmonijnym współdziałaniem różnych podmiotów, poszukiwaniem konsensusu, a nawet dąży do osiągnięcia politycznej doskonałości. Tradycja ta – w rozumieniu Konfucjusza – miała prowadzić do realizacji wizji „społeczeństwa współpracującego” (którego wzorem i podstawą miała być rodzina) i kształtowania „ludzi szlachetnych” mających pomagać władcom w rządach i w pracy. Za przykład może posłużyć pandemia koronawirusa która w mgnieniu oka rozpowszechniła się na całym świecie i która przyniosła nieobliczalne straty finansowe nie tylko Chinom, ale też gospodarkom wielu państw. Jednakże, o ile dane przedstawiane opinii publicznej są prawdziwe, Chiny szybko pokonały wspomnianą pandemię

¹³ Państwo Islamskie – salaficka organizacja terrorystyczna oraz samozwańczy kalifat ogłoszony w 2014 roku na terytorium państwowym Iraku i Syrii. Państwo Islamskie to nie tylko ugrupowanie, ale również dżihadystyczne quasi-państwo. Jego nazwa i idea jest szeroko krytykowana i potępiana, Organizacja Narodów Zjednoczonych, rządy i główne grupy muzułmanów odmawiają jego uznania. Celem ugrupowania, które jest spadkobiercą sunnickich ekstremistów z okresu okupacji Iraku przez siły USA i ich koalicjantów, jest ustanowienie hierokracji opartej na zasadach szariatu (prawa koranicznego) na wszystkich terytoriach zamieszkałych bądź rządzonych przez muzułmanów. 29 czerwca 2014 roku ugrupowanie proklamowało na ziemiach okupowanych powstanie kalifatu pod nazwą *Państwo Islamskie*.

¹⁴ Wartości konfucjańskie wyróżniają pięć zależności społecznych:

1. między władcą a poddanymi (lojalność)
2. między ojcem a synem („nabożeństwo synowskie”), oddanie się woli ojca
3. między mężem a żoną (podział ról)
4. między starszym a młodszym bratem (miłość braterska) szacunek
5. między przyjaciółmi (zaufanie)

i zapowiadany przez ekspertów kryzys związany z nieczynnymi fabrykami i zaburzonym łańcuchem dostaw. Stało się tak między innymi dzięki odpowiedzialności zbiorowej oraz dzięki twardej ręce niezastąpionego (na ten moment) gwaranta bezpieczeństwa, przewodniczącego KC KPCh, Xi Jinpinga oraz instynktom w postaci odpowiedzialności zbiorowej przekazywanym na poziomie genetycznym z pokolenia na pokolenie.

Wracając do tematu przewodniego tego wywodu, odpowiedzialność zbiorową ponosi także mniejszość etniczna Ujgurska, która przez fanatycznie nastawioną „mniejszość wewnątrz mniejszości” musi zbiorowo ponosić konsekwencje wynikające z ich działań.

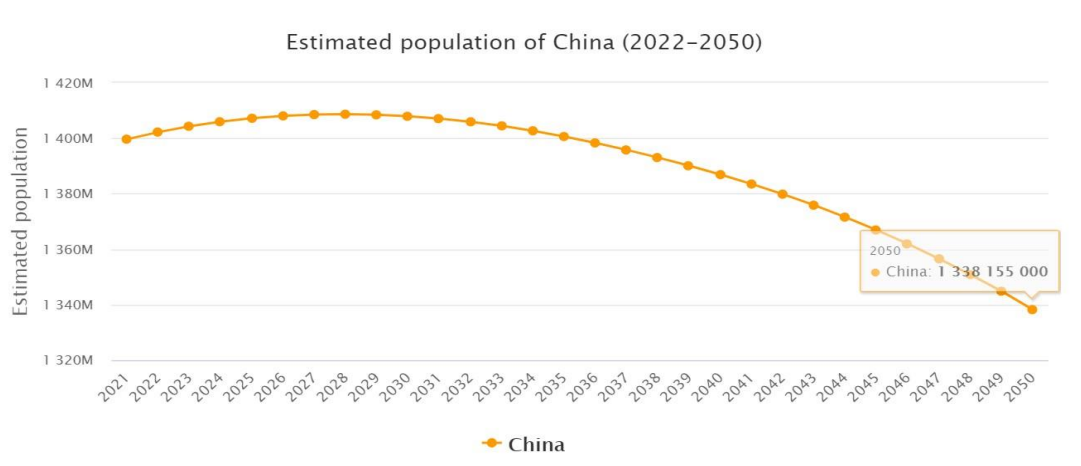
Postępująca kolonizacja tej prowincji przez Chińczyków Han według autora ma w sobie kilka celów, a są nimi między innymi:

1) **Zsinizować „zbuntowaną” prowincję i wyeliminować muzułmańskie naleciałości**, które towarzyszą Ujgurom już wiele lat. W ramach sinizacji tamtejszego regionu burzone są liczne pamiątki architektury (np. meczety) starego Kaszgaru, a miejsca, dzięki którym byłaby potencjalna możliwość zarobku, są przekształcane w żywe muzea, które obejmują m.in. wspólny posiłek z ujgurską rodziną (Magda 2010). Wracając do kwestii dotyczącej architektury i zaburzenia tożsamości narodowej, w 2009 roku w życie wszedł plan likwidacji niebezpiecznych budowli w Kaszgarze, na którego realizację przeznaczono 500 mln dolarów. W rzeczywistości plan ten jednak polegał na wyburzeniu 85% tradycyjnej architektury, która wpisana była na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, na rzecz postawienia nowoczesnych bloków mieszkalnych oddanych do użytku Chińczykom Han. Przez taką działalność rządu Chińskiego, nie ma żadnych wątpliwości co do tego, czy plan ten się uda zrealizować i osiągnąć zamierzony cel. Burzenie, jak i budowanie, to długi proces, ale już obecnie budowane są osiedla, infrastruktura drogowa oraz np. drapacze chmur, które tak często widzimy, oglądając zdjęcia w telewizji lub na portalach społecznościowych naszych znajomych. Rząd przeprowadza tego typu działania właśnie w celu zsinizowania części zachodniej ChRL oraz utworzenia odpowiedniej infrastruktury dla Chińczyków Han, którzy zapewne będą chcieli skorzystać z okazji podjęcia dobrze płatnej pracy i otrzymania nowego mieszkania, a Rząd przy tym dodatkowo zyska na popularności wśród obywateli Państwa Środka (Sienko 2018).

2) Kolejną rzeczą, jaką rząd sukcesywnie realizuje, jest eliminacja ze szkół lokalnego języka, co jest robione w ramach procesu **zaburzania tożsamości etnicznej lokalnej społeczności**, zamiast którego wprowadzane są podręczniki do nauki standardowego języka chińskiego *putonghua* (chiń. 普通话 pǔtōnghuà), obowiązującego na terenie całego kraju (Wu

2006). Od czasów powstania Chińskiej Republiki Ludowej, tj. 1 października 1949, prowadzona była polityka tzw. dwujęzycznej edukacji, ale w roku 2020 Tian Huisheng (chiń. 田慧生 Tián Huìshēng), czyli przewodniczący biura ds. edukacji, wprowadził nowelizację, zgodnie z którą miały być zunifikowane trzy przedmioty: język, historia oraz kwestie dotyczące prawa, która również stopniowo eliminowała język ujgurski¹⁵ (i nie tylko) w regionie Xinjiangu na rzecz nauczania mandaryńskiego (Tian 2020). Niekiedy Ujgurzy również dobrowolnie rezygnują z edukacji w ojczystym języku z uwagi na własne bezpieczeństwo oraz rynek pracy, wymagający znajomości *putonghua*. W 2006 r. chiński rząd obiecał dotacje finansowe rodzicom posyłającym do szkół dzieci w przypadku wyboru programu nauczania mandaryńskiego (Uyghur Human Rights Project 2007).

3) Mniej oczywistym powodem jest samo chińskie społeczeństwo, a precyzyjniej mówiąc jego liczebność. Obecnie Chiny są najludniejszym państwem na świecie, o populacji kształtującej się na poziomie jednego miliarda czterystu milionów obywateli. Zgodnie z danymi ośrodków badawczych (zdjęcie poniżej) wskaźniki demograficzne w Chinach do roku 2050 mają spadać, ale mimo to południowa i wschodnia części są coraz gęściej zasiedlane przez ludność Państwa Środka.

Zdj. 6. Zdjęcie przedstawiające wskaźniki demograficzne w ChRL do roku 2050. [Zdjęcie dostępne na stronie Populationof.net]

¹⁵ Język ujgurski - współczesny ujgurski zalicza się do grupy języków uralo-łtajskich, najbardziej podobny jest zaś do uzbeckiego. Język ujgurski od 1955 jest oficjalnym językiem Ujgurskiego Regionu Autonomicznego. Jak wynika ze spisu przeprowadzonego w 2000 roku, osób, dla których ujgurski jest językiem ojczystym, jest blisko 10 milionów, z czego większość mieszka w Xinjiangu. Społeczności posługujące się tym językiem znajdują się także w Rosji, Mongolii, Pakistanie oraz Afganistanie.

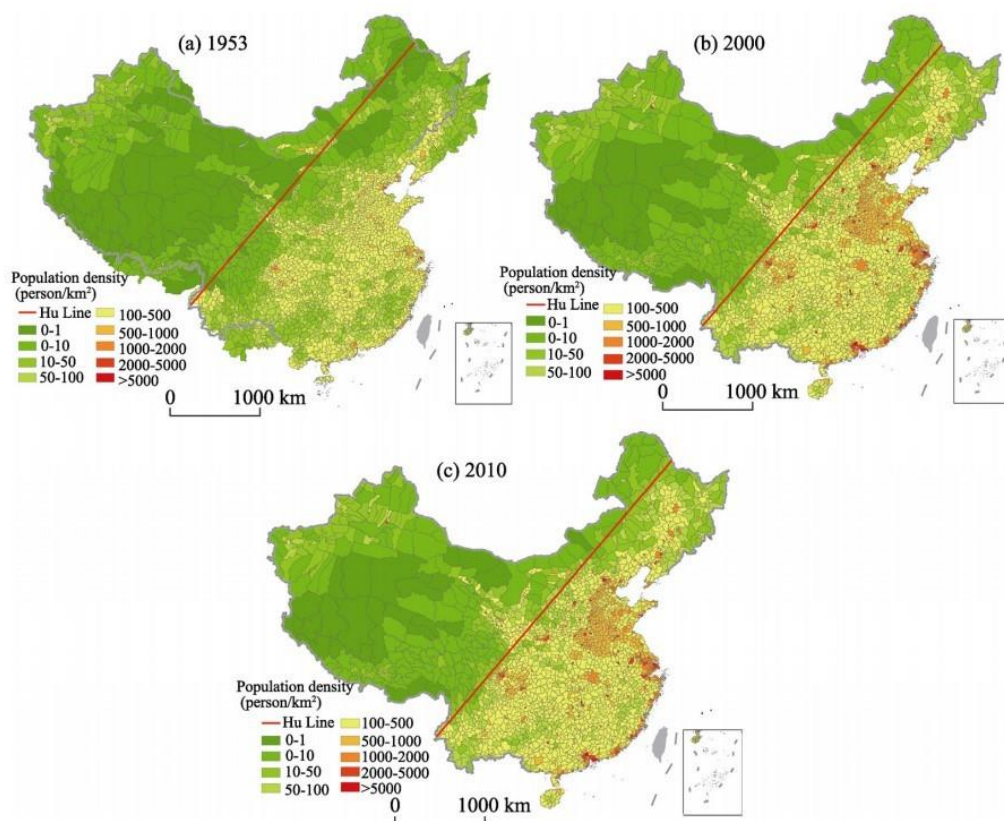
Czym jest to spowodowane? Żeby wytłumaczyć to zjawisko warto odnieść się do badań naukowych, które dotyczą właśnie tego problemu. Mowa jest o linii Hu (chiń. 胡焕庸线 Húhuànyōng xiàn)¹⁶. Czym właściwie jest linia Hu i do czego służy? Na podstawie danych demograficznych z pierwszego, piątego i szóstego spisu powszechnego w Chinach, jak również platformy ArcGIS¹⁷, analizowane są takie parametry, jak wielkość, proporcje i gęstość zaludnienia na obszarach na południowy wschód i północny zachód od linii Hu Huanyonga oraz wykazuje się, że urbanizacja i migracja nie zmieniły wzoru rozmieszczenia populacji zaobserwowanych przez niego (Chen, Gong, Li, Lu, Zhang 2016). Wybrane były cztery wskaźniki eko-środowiska, terenu, klimatu, gruntów i zasobów, aby przeanalizować rozmieszczenie populacji po obu stronach linii. Tutaj warto wziąć pod uwagę to, iż obszar na północny zachód od linii charakteryzuje się surowymi warunkami klimatycznymi i składa się z łąk, pustyń i pokrytych śniegiem płaskowyżów, co znacznie utrudnia utrzymanie dużej ilości ludzi, które od czasów starożytnych były domem dla np. plemion koczowniczych. Obszar na południowy wschód od linii jest gorący i wilgotny i składa się z równin, sieci rzek i jezior, charakteryzuje się ukształtowaniem terenu krasowego i Danxia¹⁸, z ekonomicznymi podstawami rolnictwa sięgającymi również czasów starożytnych. Według autora niniejszej pracy, warunki, które panują po drugiej, czyli bardziej „popularnej” wśród Chińczyków połowie linii Hu, są dużo bardziej korzystne z perspektywy zarobkowej i ogólnego komfortu życia. Bliskość lotnisk międzynarodowych, komunikacja międzyprowincjonalna, ilość przedsiębiorstw nie tylko lokalnych, ale także zagranicznych, placówki medyczne, edukacyjne, w końcu infrastruktura, która konieczna jest do codziennego funkcjonowania – wszystko to determinuje przeprowadzki do bardziej zamożnych, zaawansowanych technologicznie, szybko rozwijających się i obiecujących finansowo prowincji/miast południowej części Chin. *Notabene* Stowarzyszenie Geografów Chin i chiński magazyn Chinese National Geography

¹⁶ Linia Hu, często także jest nazywana linią Hu Huanyong (chiń. 胡焕庸 Hú Huànyōng) nazwana została na cześć słynnego chińskiego geografa, który zaproponował to pojęcie w 1935 roku w ramach szerszej debaty zatytułowanej Rozmieszczenie populacji Chin na temat przeludnienia w kraju. Badania były przeprowadzane w celu wykazania zróżnicowania populacji, zagęszczenia obszarów po obu stronach linii, którą wówczas nazwał linią Heihe-Tengchong (chiń. 黑河-腾冲线 Hēihé-Téngchōng xiàn).

¹⁷ ArcGIS – pakiet programów przeznaczony do pracy na mapach i danych GIS (System Informacji Geograficznej). Pakiet umożliwia tworzenie i przetwarzanie istniejących map, analizę danych przestrzennych oraz ich wizualizację oraz zarządzanie danymi w geobazach.

¹⁸ Narodowy Park Geologiczny Zhangye Danxia (chiń. 张掖国家地质公园 Zhāngyè Guójiā Dìzhìgōngyuán) – położony w północno-zachodnich Chinach obszar chronionego krajobrazu formacji skalnych o dużych walorach estetycznych, słynący z różnokolorowych warstw piaskowca odsłoniętych przez erozję skał. Są one wynikiem trwającej 24 miliony lat erozji piaskowców oraz innych skał, z których zbudowane są pogórza. Wiatr, deszcz i mróz nasilając erozję nadały z czasem skałom fantastyczne nieraz kształty podobne do wież, filarów czy wąwozów o różnych kształtach i rozmiarach.

(chiń. 《中国国家地理》 Zhōngguó Guójiā Dìlǐ) wspólnie zorganizowały wydarzenie „Century of Great Chinese Geographical Discoveries” i wybrali linię Hu Huanyong jako jedno z trzydziestu wielkich chińskich odkryć geograficznych (Huádōng Shīfān Dàxué 2014).

Zdj. 7. Zdjęcie przedstawia proporcje populacji po dwóch stronach linii Hu Huanyonga od roku 1953. Zdjęcie dostępne w artykule pt. „Population distribution and urbanization on both sides of the Hu Huanyong Line: Answering the Premier’s question”

Jak widać, ciężar rozwoju gospodarki stopniowo przenosi się do położonej najbardziej na wschód linii brzegowej Chin. Wielki program niwelowania różnic rozwojowych pomiędzy prowincjami nabiera kształtu, a wszystko to jest robione w celu zachowania większej ostrożności i zapobiegawczości rządu wobec sytuacji chociażby ze wspomnianymi wyżej Ujgurami. Przesiedlenia Chińczyków Han będzie w stanie pomóc władzom lepiej kontrolować sytuację w miejscach, które nie są jeszcze nie są do końca zsinizowane według wizji państwa. Inwestycje, pomoc finansowa oraz rosnąca migracja, wszystko to zachęca obywateli mniej zamożnych i rozwiniętych prowincji do przeprowadzek, ale jest jeszcze jeden wątek, który warto poruszyć przy okazji omawiania ruchów migracyjnych. Z czego one właściwie wynikają?

Powodem jest także m.in. system meldunkowy *hukou*¹⁹, zaimplementowany w latach pięćdziesiątych XX wieku, dzięki któremu mieszkańcy wsi również mogli mieć podobne przywileje do osób zamieszkujących miasto. Możliwość edukacji, więcej możliwości rozwoju, cywilizacja... Kto by nie chciał żyć w takim luksusie? Czym właściwie jest *hukou*? Jest to nic innego, jak bordowa książeczka zawierająca informacje o małżeństwach, rozwodach, urodzinach i śmierci danej osoby i najbliższej rodziny, a także informacje o typie i miejscu zamieszkania. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku partia umożliwiła ludziom z wiejskim *hukou* przeprowadzkę do Nowych Specjalnych Stref Ekonomicznych. Patrząc na tę sytuację z perspektywy 2021 roku, była to słuszna decyzja ze względu na to, iż przykładowo w Shenzhen, mieście położonym w południowej części Chin, w latach osiemdziesiątych liczba mieszkańców nie przekraczała jednego miliona, a według stanu na rok 2021 było ich prawie trzynaście milionów. Tak liczne migracje musiały być nadzorowane, żeby nie doprowadzić do niekontrolowanych działań i załamania gospodarki. Każda prowincja ma własne zasady dotyczące *hukou*. Przykładem może być Szanghaj. Przeprowadzając się do Szanghaju, nie można kupić mieszkania bez uprzedniego założenia tam rodziny i zamieszkania z małżonkiem na pięć lat. Regulacje dotyczące ubezpieczeń zdrowotnych również są uzależnione od posiadanego (lub nie) szanghajskiego *hukou*. Dzieci mają szerszy zakres wyboru szkół i podczas rekrutacji są traktowane priorytetowo. Jeśli zaś chodzi o osoby starsze, to wysokość emerytury również jest uwarunkowana posiadaniem lub nie książeczki meldunkowej. Ale otrzymanie tego dokumentu często nie jest takie proste. *Hukou* dzieli się na miejskie i wiejskie, ale ważnym aspektem jest to, że jest ono także dziedziczne. Oczywiście, w oczach samych Chińczyków, lepsze jest *hukou* miejskie, ponieważ daje więcej możliwości (Czekałowski 2021). Rząd z kolei ma lepszy wgląd do wszelkich danych osób, które się przeprowadziły, co w konsekwencji może pomóc w potencjalnym niwelowaniu niebezpieczeństw z tego wynikających.

Reasumując powyższe, można by było napisać tylko jedno zdanie: jak nie wiadomo o co chodzi, to chodzi o pieniądze. Tempo tego ostatniego, czyli przeprowadzek jest niesamowite. W znakomitej większości zjawisko to ma charakter zarobkowy. Część z tych ludzi zakłada w wielkich, rozwiniętych miastach własne biznesy, część przybywa, by pracować na podstawie kontraktu, a część poszukuje szczęścia w postaci mieszkania w dużym mieście. Warto uwzględnić też to, że południowo-wschodnia część Chin, owszem, jest olbrzymia, ale

¹⁹ Hukou – (chiń. 戶口 *hùkǒu*) restrykcyjny system zameldowania wprowadzony w latach 50. XX wieku w Chinach kontynentalnych i na Tajwanie. Odnosi się do zezwoleń na pobyt stały opierających się na prawnie wymaganej rejestracji gospodarstwa domowego.

wszystko ma swoje granice i rząd o tym doskonale wie, dlatego właśnie prawdopodobnie chce zsinizować prowincję Xinjiang, wyeliminować muzułmańskie „należności” i rozwijać interes, związany z odciążeniem Chin wschodnich, rozwojem zachodnich prowincji oraz rozwojem współpracy międzynarodowej. Mówiąc o współpracy, autor ma na myśli dalsze opracowanie koncepcji Nowego Jedwabnego Szlaku. Wiele państw sąsiadujących z Xinjiangiem biorą udział w tym globalnym projekcie, wiadomo tylko, że nic się nie dzieje bez żadnych konsekwencji o czym w kolejnym podrozdziale niniejszej pracy.

Rozdział 1.6.1 Obozy w Xinjiangu

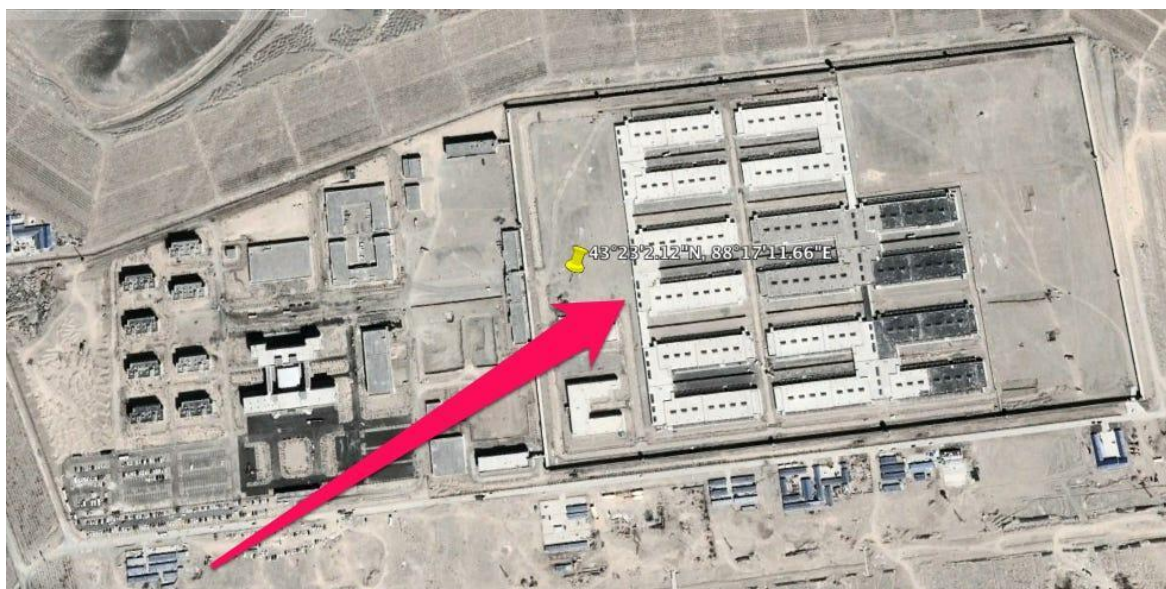
Obozy zazwyczaj kojarzą się z czymś przyjemnym, wypoczynkiem, nową wiedzą, znajomościami i masą ciekawych wrażeń. Niestety, obozy w Xinjiangu takiej roli nie pełnią. Dlaczego? Dlatego, że wciąż prosperujące obozy reedukacji poprzez pracę (chiń. 劳教所 *láojiàosuǒ*) sukcesywnie ukrywane są nie tylko przed zachodnimi mediami (zdjęcie poniżej), ale także przed mieszkańcami prowincji. Jeżeli mówimy o wspomnianych obozach, sytuacja jest dość skomplikowana, o czym poniżej.

Zdj. 8. Zrzut ekranu posta na Twitterze Chińskiego polityka Zhao Lijian²⁰ (chiń. 赵立坚 Zhào Lìjiān) Zdjęcie dostępne na: http://infogate.fmprc.gov.cn/web/fyrbt_673021/fyrjl_673023/lk/ [04.11.2021]

Władze Chin skutecznie próbują ukrywać przez mediami fakt istnienia takich jednostek, lecz zdjęcia z map satelitarnych wskazują na coś innego (zdjęcie poniżej).

²⁰ Zhao Lijian – urodzony w 1972 roku w prowincji Hebei (chiń. 河北 pinyin Héběi) Chiński polityk, od 2019 roku deputowany dyrektor generalny biura informacyjnego ministerstwa spraw zagranicznych.

Zdj. 9. Zdjęcie przedstawiające jeden z obozów reedukacji poprzez pracę. Zdjęcie dostępne na: <https://www.businessinsider.com/photos-satellite-images-china-xinjiang-reeducation-detention-centers-2018-6?IR=T> [10.04.2021]

Jeżeli chodzi o sposoby, które wykorzystuje rząd do manipulacji, to oczywistym jest użycie cenzury i propagandy, o których autor wspomina w kolejnych rozdziałach niniejszej pracy. W praktyce wygląda to tak: lokalne władze czasami przypadkowo, najczęściej jednak celowo porywają osoby podejrzane o domniemaną działalność ekstremistyczną. Powodem może być posiadanie przez mężczyzn brody lub przynależność do nielegalnych organizacji (nielegalnych często nie oznacza, że są to organizacje, które faktycznie mogłyby się przyczynić do ludzkich nieszczęść, lecz np. jednostki związane z religią). W przytoczonych sytuacjach osoby takie bezpośrednio zabierane są do obozów w celu ich reedukacji. Nawet najbliżsi członkowie rodziny mogą o tym nie wiedzieć. Czasami przeprowadzane są także inspekcje, w ramach których często lokalna policja przychodzi do mieszkań i sprawdza biblioteki domowe, a w razie znalezienia zakazanej literatury, powtarza się historia z lat 213-206 p.n.e., kiedy pierwszy cesarz Chin, Qin Shi Huangdi (chiń. 秦始皇帝 Qín Shǐ Huángdì) wydał edykt o paleniu ksiąg, które nie były zgodne z ideologią państwową. Wówczas grzebano także uczonych konfucjańskich.

Władze lokalne oczywiście próbują tuszować zaistniałe zdarzenia, lecz fakty wskazują na coś innego. Nikt nie lubi kontroli, mieszkańcy Xinjiangu mają ją na co dzień. Całodobowe sprawdzanie tożsamości, weryfikacja paszportów, dokumenty osób, które chcą zobaczyć prowincję Xinjiang, wszystko podlega sprawdzeniu. Mieszkańcy Xinjiangu są narażeni na jeszcze większą kontrolę. Zgodnie z opowieściami ankietowanych przez autora pracy

przedstawiciele mniejszości Ujgurskiej, osoby, które chciałyby wyjechać poza granice prowincji, nie mówiąc o podróży poza granicę państwa, muszą koniecznie wyrobić tzw. „zieloną kartę”, która pełni funkcję przepustki „na wolność” oraz pewnego rodzaju zabezpieczenia przed ucieczką do innych miejsc na świecie. Tak zwana „zielona karta” jest gwarantem tego, że osoba wyjeżdżająca powróci, bo jeżeli tego nie zrobi, to prawdopodobnie rodzina będzie notorycznie sprawdzana albo wysłana do wspomnianych obozów aż do momentu powrotu „uciekiera” (Badanie socjologiczne wśród mniejszości Ujgurskiej przeprowadzone przez autora pracy podczas pobytu w Chinach; Finney 2016).

Działania, które podejmuje rząd ChRL są, bez dwóch zdań, kontrowersyjne, w związku z czym nasuwa się pytanie: czy społeczność międzynarodowa podejmuje jakieś kroki wywierające wpływ na działalność prowadzoną względem mniejszości ujgurskiej?

Niewątpliwie tak, chociażby poprzez powołanie takiej organizacji jak World Uyghur Congress, w ramach którego działają inne organizacje na całym świecie, np.: Australian Uyghur Association, Austria Uyghur Association, Belgium Uyghur Association, Canada East Turkestan Union, France Uyghur Community, Uyghur Women's Committee in Germany, Japan Uyghur Association, Society Union of Uyghur National Association, Uzbekistan Uyghur Culture Center, Norway Uyghur Committee, Sweden Uyghur Education Union, Switzerland East Turkestan Association, Uighur U.K. Association, Uyghur American Association (UAA) i wiele, wiele innych, co może świadczyć o ilości osób pochodzących z objętego kontrolą Xinjiangu w rozmaitych państwach na świecie. O sobie organizacja ta mówi tak: *Światowy Kongres Ujgurski dąży do promowania demokracji, praw człowieka i wolności dla narodu ujgurskiego za pomocą pokojowych i demokratycznych środków w celu określenia ich politycznej przyszłości* (World Uyghur Congress [b.d.]). Można by rzec, iż organizacji jest wiele, a cel, który im przyświeca jest również bardzo ważny, ale czy da się go osiągnąć? Według autora, poparcie tego typu przedsięwzięć wiąże się z tym, że państwa wspierające musiałyby mieć odmienną wizję, niż rząd ChRL, co by szło w jednym rzędzie z niekorzystnymi konsekwencjami dotyczącymi np. rozwoju współpracy handlowej, różnego rodzaju sankcjami oraz przerwaniem współpracy ekonomicznej z największą i jedną z najbardziej obiecujących gospodarek na świecie.

Państw, które chciałyby wesprzeć Xinjiang, zapewne jest wiele, na co wskazuje chociażby ilość organizacji międzynarodowych, zajmujących się tą tematyką, ale jak mówi Natalia Sienko z uniwersytetu Wrocławskiego w swojej pracy pt. *Ujgurskie dziedzictwo kulturowe w starciu z Chińską Republiką Ludową*: „Za jedyne państwo zdające się obecnie pozostawać ujgurskim sprzymierzeńcem można uznać Turcję. Tureckojęzycznej mniejszości

mającej bliskie związki kulturowe i religijne ze spadkobiercą Imperium Osmańskiego chętnie oferuje się paszporty i dokumenty tożsamości, będące przepustką do opuszczenia Państwa Środka i stanowiące na terytorium Turcji przeciwwagę dla Kurdów. Jednak problem z tureckim zaangażowaniem polega na rosnącej współpracy gospodarczej z Chinami. Do 2020 r. wymiana handlowa pomiędzy krajami ma osiągnąć 100 mld dolarów, co niewątpliwie nie sprzyja napędzaniu wrogości w relacjach chińsko-tureckich. Inną kwestią pozostaje sprawa tureckich możliwości – państwo pozostaje za słabe, aby móc w realny sposób wyrzucić presję na Chinach, jednak wszelkie próby antytureckiej i antyislamskiej dyskryminacji mogą sprawić, że zmieni retorykę i zdecyduje się nakłonić do współpracy pozostałe państwa regionu o tureckim charakterze narodowym” (Sienko 2018; Shan&Chen 2010). Te słowa potwierdzają hipotezę autora pracy, że pieniądze są dużo ważniejsze dla osób decyzyjnych i nikogo nie zainteresuje kwestia mniejszości, jeśli na celowniku miałyby stać ogromne kwoty.

Rozdział 2. Działalność propagandowo-informacyjna

Wszechobecne kamery, systemy monitoringu, inwigilacji obywateli, bardzo prężny rozwój technologii, mobilnych aplikacji typu WeChat (chiń. 微信 Wēixìn) pełniących funkcję pewnego rodzaju klucza do współczesnego życia w świecie sztucznej inteligencji, które zwiększają wydajność i efektywność gromadzenia nie tylko danych, ale także kapitału, punkty socjalne, „wilcza dyplomacja”, są to wszystko tzw. narzędzia *soft power*, które pomagają w prowadzeniu działalności propagandowo-informacyjnej, stanowiącej bardzo ważną część prowadzonej przez ChRL polityki zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz państwa. W poniższym rozdziale można będzie się dowiedzieć więcej na temat prowadzonej przez rząd Państwa Środka polityki cenzurowania „wrażliwych” wątków związanych z jego historią oraz pogłębić wiedzę na temat działalności propagandowo-informacyjnej, w oparciu o różne aktualne źródła z „ostatniej chwili”.

Rozdział 2.1 Cenzura w Chinach

Obserwując sytuację polityczno-społeczną w Chinach, można śmiało stwierdzić, iż cenzura w ChRL jest jedną z najsurowszych na świecie. Cenzura, według autora jest także narzędziem propagandy, pomaga państwu zarówno kierować myśli użytkowników we właściwym kierunku, jak i odgraniczać ich od informacji, które w opinii osób decyzyjnych są drażliwe. Od czasów powstania Chińskiej Republiki Ludowej w 1949 r. kontrola nad mediami była integralną częścią polityki rządu, co w dużej mierze pozwoliło partii komunistycznej na utrzymanie ideologicznego przywództwa w kraju. Wszystkie departamenty propagandy – od rządu centralnego po władze prowincjonalne, miasta i powiatu z własnymi mediami tworzyły zespoły monitorujące i cenzurujące media w ramach własnej jurysdykcji. Zespoły czytające monitorują media drukowane, zespoły słuchające monitorują audycje radiowe, a zespoły oglądające monitorują programy telewizyjne (He 2009: 26). W branży dziennikarskiej pojawia się szereg zaleceń dla jej pracowników dotyczących treści publikowanych materiałów, czyli zachęca się do pokazywania życia w Chinach i polityki państwa w sposób wyłącznie

pozytywny. Zabrania się opisywania w prasie korupcji jako poważnego problemu – wręcz przeciwnie, trzeba wykazać, że jest ona skutecznie zwalczana. Ta sama postawa jest propagowana w przypadku informacji nt. zabójstw i tragedii z poważnymi ofiarami. Autorzy powinni skupić się na pozytywnej roli rządu i służb publicznych i opisywać zdarzenia w sposób sugerujący, że to dzięki partii konkretna sytuacja została ustabilizowana. Szczególną uwagę zwraca się na ukazywanie w prasie problemu nierówności społecznych i bezrobocia: nie wolno pisać o istniejącej przepaści między bogatymi a biednymi (He 2009: 30-31). Czym jest właściwie cenzura (chiń. 审查制度 *shēnchá zhìdù*)? Zgodnie z definicją słownikową, cenzurą jest urzędowa kontrola publikacji, widowisk teatralnych, audycji radiowych itp., oceniająca je pod względem politycznym lub obyczajowym (SJP b.d.). Czy w Chinach jest obecna? Autor uważa, iż jest to pytanie retoryczne. Poniżej zamieszczone będą przykłady udowadniające to, że cenzura jest wszechobecna, a najwłaściwszym i najlepiej odzwierciedlającym skalę problemu będzie raczej sformułowanie: w jakich aspektach życia codziennego przeciętnego Chińczyka cenzura nie występuje?

Pierwszym przykładem, który autor chce zaprezentować, będzie autorska próba przeprowadzenia wśród Chińczyków badania dotyczącego między innymi tego, czy kiedykolwiek czytali *Sztukę wojny*. W celu przeprowadzenia owej ankiety, autor posługiwał się chińską stroną internetową, która w tłumaczeniu z chińskiego nosi nazwę „Gwiazda ankietowania^[106] (chiń. 问卷星 *Wènjuàn xīng*), a która jest stworzona właśnie w celu ułatwienia przeprowadzania badań na różne tematy. Frazą, z którą od razu można polemizować jest „różne tematy”. Dlaczego? Na poniższym zrzucie ekranu wykonanym przez autora pracy, warto zwrócić uwagę na linijkę znajdującą się po wykrzykniku, na samym dole owego zrzutu.

Zdj. 10. Zrzut ekranu strony internetowej <https://www.wjx.cn/>. Zrzut wykonany przez autora [30.12.2020].

Jest tam napisane: „根据中国相关法规和主管部门要求, 不允许发布与政治、军事、宗教、信仰、民族、人权、民主、国家主权、国家统一、外交事件等相关的敏感话题调查, 请您谅解!” (pinyin: Gēnjù Zhōngguó xiāngguān fǎguī hé zhǔguǎn bùmén yāoqiú, bù yǔnxǔ fābù yǔ zhèngzhì, jūnshì, zōngjiào, xìnyǎng, mínzú, rénquán, mínzhǔ, guójiā zhǔquán, guójiā tǒngyī, wàijiāo shìjiàn děng xiāngguān de mǐngǎn huàtí diàochá, qǐng nín liàngjiě!), a tłumacząc na język polski będzie wyglądało to w ten sposób: „Zgodnie z obowiązującymi w Chińskiej Republice Ludowej przepisami ustawowymi i wykonawczymi oraz wymogami właściwych władz, zabrania się publikowania ankiet na wrażliwe tematy związane z polityką, wojskiem, religią, przekonaniem religijnym, pochodzeniem etnicznym, prawami człowieka, demokracją, suwerennością narodową, zjednoczeniem narodowym, wydarzeniami dyplomatycznymi itp. Proszę zrozumieć!”. Patrząc na tę prośbę ze strony serwisu internetowego, nasuwa się jedno pytanie: czy zatem jest coś do ukrycia? Przejrzyjmy poszczególne podpunkty powyższej prośby. Co rząd ma do ukrycia jeśli chodzi o politykę i wojsko? Pierwsze, co przychodzi na myśl, to wcześniej już opisane wydarzenia na placu Tian’anmen z 4 czerwca 1989 roku. Co jest mianowicie do ukrycia? Dziesiątki, setki czy może tysiące osób, które w ramach walki o lepszą przyszłość zostały tam brutalnie przejechane czołgami i pobite przez policję, czy sam fakt, że jest możliwość wszczęcia rewolty przez społeczeństwo, a być może jedno i drugie połączone w całość? Najbardziej reprezentatywnym obrazkiem z tamtego okresu jest zdjęcie ukazujące Nieznanego Buntownika czy z angielskiego tzw. *Tank man* przerobionego, w ramach pominięcia cenzury i zapory blokującej na podstawie algorytmów sztucznej inteligencji, na *duck man* (zdj. poniżej). Druga (przerobiona)

wersja tego zdjęcia została szybko odnaleziona przez rządowych informatyków i algorytmy, a następnie usunięta z każdego możliwego serwisu internetowego, żeby nie eskalować i tak już dosyć napiętej sytuacji w kraju. Usuwanie postów i tłumienie podobnych do sytuacji na placu Tian'anmen wydarzeń najwyraźniej ma chronić ludność przed „szkodliwymi” informacjami i zachować w ich oczach wizerunek Chin jako bezpiecznego państwa.

TIANANMEN SQUARE PROTEST 1989 (CHINA) – “TANK MAN”

Images combined by Dr. Veronica Lee (Depew/Buffalo, NY)
SOURCE: huffinatonpost.com; theguardian.com; en.wikipedia.org

Zdjęcie 11. Zdjęcie przedstawia oryginał zdjęcia z 1989 roku *Tank man* i jego przerobioną wersję. Zdjęcie dostępne na: < <https://pl.pinterest.com/pin/475340935643703446/> > [15.04.2022]

Jeżeli chodzi o samego buntownika, to jego los nie jest znany, są tylko i wyłącznie hipotezy, przytaczane przez różne źródła, zaczynając od najgorszych, czyli jego zabicia

czternaście dni później, rozstrzelania przez oddział strzelców, kończąc na takich, że jednak udało mu się uciec na Tajwan, gdzie później pracował w Narodowym Muzeum Pałacowym. Muzeum zaś zaprzeczyło tej informacji. Podczas jednego z wywiadów z Deng Xiaopingiem, sam Deng odpowiadając na pytanie dziennikarzy powiedział; „I think ...never killed”, czyli z dozą niepewności odpowiedział, że nigdy nie został zabity (Saul 2014). Jaka jest prawda, nie wiadomo. Wiadomo tylko to, że w kwietniu 1998 roku magazyn Time nazwał Nieznanego Buntownika jednym z dwudziestu największych rewolucjonistów stulecia, którego „dostrzegło więcej ludzi niż kiedykolwiek widziało łącznie Winstona Churchilla, Alberta Einsteina i Jamesa Joyce’a” oraz dodano na listę „100 najważniejszych osób XX wieku”, które wpłynęły na ludzką świadomość (Iyer 1998; Makinen 2014). George Orwell pisał, że kto kontroluje przeszłość, ten kontroluje też przyszłość, a kto kontroluje teraźniejszość, ten kontroluje również przeszłość, co świetnie odwzorowuje całokształt i cel działalności informacyjno-propagandowej rządu Chin.

W ramach dygresji warto wspomnieć o zaporze internetowej, która kontroluje cały Internet, mianowicie Firewall. Obecnie istnieją różne formy manifestacji tej kontroli. Jednym z najczęstszych jest wprowadzenie zakazu relacjonowania określonej liczby tematów. Śledzenie przepływów informacji jest realizowane przez specjalne instytucje państwowe za pomocą różnych narzędzi, na przykład Great Firewalla (chiń. 防火长城 Fánghuǒ Chángchéng), który działa w Internecie na terenie całych Chin. Projekt odpowiada za blokowanie nieodpowiednich treści z zewnątrz, a tym samym narusza prawo obywateli do dostępu do różnego rodzaju stron internetowych. Aplikacje i wyszukiwarki, takie jak np. Google, Youtube, Twitter, Instagram, Facebook czy nawet Wikipedia są w Chinach absolutnie zablokowane (Kharpal 2020; Skipper 2015). Ale Chińczycy szybko znaleźli zastępstwo dla tych zachodnich aplikacji tyle tylko, że funkcjonują one na lokalnym rynku, przykładowo: Tencent Video (chiń. 腾讯视频 Téngxùn shìpín) (YouTube), Sina Weibo (chiń. 新浪微博 Xīnlàng wēi bó) (Twitter), Qzone (chiń. QQ空间 QQ kōngjiān) (Facebook), WeChat (WhatsApp), Baidu (chiń. 百度 Bǎidù) (Google) itd. Deng Xiaoping kiedyś powiedział: „打开窗户，新鲜空气和苍蝇就会一起进来” (Dǎkāi chuānghù, xīnxiān kōngqì hé cāngyīng jiù huì yìqǐ jìnlái), czyli „jeżeli otworzymy okno, to zarówno świeże powietrze, jak i muchy wleczą do środka”. Rząd Chin bardzo dba o to, by te „zachodnie muchy” (czyt. zachodnia propaganda, kultury, religie, systemy i ustroje polityczne) nie wlatywały do domu, dlatego za pośrednictwem takich narzędzi, jak Great Firewall stawiają niewidzialną barierę, która chroni obywateli przed „ukąszeniami” oraz dba o zdrowie psychiczne „gospodarzy” tego domu.

Kolejnym przykładem cenzury spowodowanej niechęcią chińskiego rządu do „stracenia twarzy” jest Jack Ma (chiń. 马云 Mǎ Yún) – chiński biznesmen oraz filantrop. Założyciel oraz prezes wykonawczy Alibaba Group, jednej z najbogatszych spółek w Chinach. Co się wydarzyło i dlaczego władza w jakimś stopniu, można by rzec, zlikwidowała jednego z najbardziej wpływowych i przedsiębiorczych reprezentantów własnego kraju? Słowem-kluczem jest krytyka. Krytyka, której rząd ChRL najczęściej nie znosi. W październiku 2020 roku, Jack Ma podczas swojego przemówienia skrytykował chińskie organy regulacyjne za tłumienie innowacji, chińskie państwowe banki i system regulacji finansowej. W konsekwencji Alibaba Group dostała najwyższą w historii karę antymonopolową nałożoną w Chinach. Tamtejszy organ regulacyjny ogłosił, że nałożył grzywnę w wysokości 18,2 mld juanów (2,8 mld dol.) na giganta technologicznego z Hangzhou (Szymański 2021). Od tamtej pory akcje Alibaby spadły o około 30 procent. Jack Ma także nie pojawił się w ostatnim odcinku swojego własnego programu talentów, *Africa's Business Heroes* (Afrykańscy bohaterzy biznesu) w listopadzie. Na pozycji sędziego programu, Ma został zastąpiony przez Lucy Peng – współzałożycielkę Alibaby. Jego zdjęcie zostało również usunięte ze strony panelu sędziowskiego. Rzecznik Alibaba powiedział *Financial Times*, że Jack Ma nie mógł się udzielić w ostatnim odcinku z powodu konfliktu w harmonogramie. Ostatecznie świat zobaczył Ma po raz pierwszy dopiero po trzech miesiącach w krótkim wystąpieniu (Yuan 2021; Yasmin 2021). Profesor Xiao Qiang (chiń. 萧强 Xiāo Qiáng) z Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley powiedział, że „Fakt, że pan Ma wpada w kłopoty z państwem chińskim, prawdopodobnie ma w tle zaawansowaną politykę” (Yuan 2021).

W celu ominięcia cenzury, internauci nie mają innego wyjścia, jak tylko stworzyć własne słownictwo do omawiania „drażliwych kwestii” w sieci. Język ten ewoluuje, ponieważ rząd stale dodaje nowe tematy i terminy, które są zabronione. Przykładem, który dotyczy bezpośrednio każdego, może być cenzura chińskiego Internetu i „językowa gra” w kotka i myszkę między internautami a ogromną armią cenzorów internetowych w czasie pandemii Covid-19. W styczniu 2020 użytkownicy chińskiej platformy mediów społecznościowych Weibo skarżyli się, że słowa „Wuhan” i „Hubei” – gdzie rzekomo się rozpoczęła pandemia – zostały w jakimś stopniu ocenzurowane. Tylko niewielka część użytkowników mogła zobaczyć posty zawierające te słowa, a krytyka władz w tych obszarach została stłumiona. Na WeChat, innej popularnej platformie mediów społecznościowych, kombinacje takie jak „Xi Jinping jedź do Wuhan” i „Wuhan + KPCh + kryzys + Pekin” były systematycznie blokowane, co potwierdził niedawny raport grupy badawczej Citizen Lab. Internauci zaczęli

używać skrótów takich jak: „wh” od Wuhan i „hb” Hebei, by ominąć cenzurę, ale stawało się to coraz bardziej skomplikowane. W obliczu zaostrzonej działalności mającej na celu ograniczenie wyszukiwania określonych treści w Internecie podczas epidemii koronawirusa, nowe „wrażliwe słowa” są codziennie „selekcjonowane” i przekazywane na listę wyrazów zakazanych, ale chińscy internauci są przyzwyczajeni do znajdowania alternatyw (Amnesty.org 2020). Sama pandemia oraz fakt jej istnienia na początku również były wypierane przez władze. Li Wenliang (chiń. 李文亮 Lǐ Wénliàng) – 34-letni lekarz z Wuhan był nazwany przez władze plotkarzem i kłamcą gdy po raz pierwszy 30 grudnia 2019 roku oznajmił swoim kolegom po fachu na swoim profilu Weibo (oraz sugerował noszenia odzieży ochronnej w celu uniknięcia infekcji), że pojawiła się choroba, symptomy której przypominają te z 2003 roku, kiedy to wybuchła pandemia SARS. Policja, po zauważeniu tego zdarzenia, szybko była na miejscu „rozsiewania plotek” i kazała podpisać oświadczenie. Treścią było powiedzenie, że to, co zostało powiedziane, jest nieprawdziwe (Hegarty 2020). Zeng Guang – szef chińskiego centrum do spraw badań i prewencji chorób (chiń. 中国疾病预防控制中心 Zhōngguó Jíbìng Yùfáng Kòngzhì Zhōngxīn) dodał też w wywiadzie dla gazety państwowej Global Times, że okazało się, iż osoby (było ich osiem), które zgłosiły jako pierwsze fakt zaistnienia pandemii miały rację, choć brakowało im „dowodów naukowych”. „Z perspektywy czasu powinniśmy ich bardzo chwalić, ponieważ mieli rację co do wybuchu epidemii” – powiedział Zeng, dodając jednak, że wszystko musi być poparte dowodami naukowymi (Global Times 2020). Ostatecznie Li zmarł właśnie na koronawirus 7 lutego, zostawiając po sobie żonę, dwójkę dzieci i falę krytyki wobec rządu ze strony internautów, którzy chcieli, żeby było więcej wolności słowa w kraju. Hasło „I want freedom of speech”, popularne na Weibo, zostało usunięte tej samej nocy tak samo, jak i konta użytkowników go używających (Amnesty.org, 2020). Władze na początku uznały, że Li Wenliang jest kłamcą i sieje nieprawdziwe informacje w sieci. A co o nim mówią zwykli Chińczycy? Najczęściej padają słowa wdzięczności, zapewnienia, że Li jest bohaterem narodowym oraz stwierdzenia, że bezpieczniejsze środowisko zdrowia publicznego wymaga dziesiątek milionów Li Wenliangów (Hegarty 2020). Narracja rządu również się zmieniła z krytycznej na chwalać lekarza. „W państwowej gazecie *Global Times*, wspomnianej wcześniej, czytamy o jego profesjonalizmie i czujności wobec groźby epidemii” (Dang 2020). Według doktora Zhong Nanshana (chiń. 钟南山 Zhōng Nánshān), Li zasługuje pośmiertnie na miano bohatera, który uratował kraj (Niúhào 2020).

Kolejnym, tudzież ostatnim przykładem cenzury jest jej tuszowanie. Rząd Chin, na czele z Xi Jinpingem, bardzo dba o to, by cenzura i propaganda istniały, ale były niemal niezauważalne. Oczywiście, Xi ma swoje narzędzia, które używa do obrony interesu narodowego. Mowa tu mianowicie o Ministerstwie Spraw Zagranicznych i rzeczniku MSZ – Wang Wenbinie (chiń. 汪文斌 Wāng Wénbīn), który w trakcie swojej wypowiedzi 24 lutego tego roku oznajmił: „所谓中国在美进行言论审查的说法没有事实依据 (Suǒwèi Zhōngguó zài Měi jìnxíng yánlùn shěncá de shuōfǎ méiyǒu shìshí yījù), czyli że *twierdzenie, że Chiny prowadzą cenzurę w USA, nie ma żadnych podstaw* (Wāng Wénbīn 2021). Wątku tego autor postanowił nie rozwijać, ponieważ najczęściej gra polityczna chińskich decydentów kończy się zdaniem typu: nas tu nie było, nie jesteśmy winni, jeżeli ktoś nam zagrozi, to użyjemy odpowiednich środków w celu unicestwienia zaistniałego problemu itd. Często, niestety, tylko strona Chińska ma rację, nawet gdy jej *de facto* nie ma, a wypowiedzi zwykłych ludzi czasami są uznawane za przejawy separatyzmu czy łamanie prawa obowiązującego w Państwie Środka (Pen America 2018).

Czy jest możliwe ominięcie cenzury i jeżeli tak, to jak można oszukać wszechobecne oko partyjne? W dzisiejszych czasach prężnie rozwija się dosłownie wszystko, w tym technologie i możliwości obejścia partyjnych algorytmów również są. Za dobry przykład mogą służyć homofony²¹. Dzięki wyrazom homofonicznym można sprytnie ominąć zaporę kontrolującą treści dostarczane z zewnątrz do chińskiego Internetu. Jeżeli mówimy o rozwiązaniach technologicznych, to najpopularniejszą technologią wykorzystywaną do uzyskiwania dostępu do zablokowanych zagranicznych witryn jest VPN (Virtual Private Network). Choć warto pamiętać o tym, iż Chiny mają ponad siedemset milionów użytkowników Internetu i wielką liczbę internetowych guru – pisze Xinhua – ale żaden z nich nie może się mierzyć z mędrcom Internetu Xi Jinpingem (Zhào 2016).

Rozdział 2.2 Propaganda w Chinach

Propaganda – coraz częściej słyszymy to słowo w jednym zdaniu z innym bardzo popularnym w dzisiejszych czasach słowem – Chiny. Jak się okazuje, zgodnie z badaniem socjologicznym

²¹ Homofon - to słowo wymawiane tak samo jak inne słowo, ale różniące się znaczeniem. Homofon może również różnić się pisownią. Przykładowo: Chełm (miasto w Polsce) i hełm (okrycie głowy); bród i brud, czy lód i lud.

przeprowadzonym przez autora pracy, słowo Chin często kojarzy się z kilkoma rzeczami: komunizmem, cenzurą, propagandą, obozami, a obecnie też z pandemią koronawirusa. Czym właściwie jest propaganda? Propaganda to celowe oddziaływanie na zbiorowości i jednostki zmierzające do pozyskania zwolenników i sojuszników, wpojenia pożądanych przekonań i wywołania określonych dążeń i zachowań (Encyklopedia PWN [b.d.]).

Propaganda jest w Chinach dosłownie wszędzie, zaczynając od najbardziej błahych zagadnień typu: różnego rodzaju twórczość artystyczna, muzyka, filmy itd., kończąc na poważniejszych, takich jak: sport, rodzina, ustrój polityczny, wojskowość i technologie. Od zawsze rząd prowadził bardzo aktywną działalność propagandowo-informacyjną na wielu płaszczyznach. Przykładem mogą być chociażby mistrzostwa Euro 2020 w piłce nożnej. Na czym polega propaganda w tym konkretnym przypadku? Otóż na tym, że sponsorami mistrzostw były firmy z różnych krajów, ale najbardziej dającymi się zauważyć były banery należące do firm pochodzących właśnie z Państwa Środka. Tymi firmami były: Hisense, z branży RTV i AGD, Alipay obsługująca płatności mobilne (podpisało kontrakt już w 2018 i aż do 2026 roku), Vivo, która produkuje smartfony, i zyskujący na popularności Tik Tok, którego nie trzeba już nikomu przedstawiać (Bogacz 2021; UEFA 2018). Dzięki ogromnej przewadze pieniężnej, Chińczycy są w stanie zyskać nowych partnerów biznesowych nawet za pośrednictwem sportu. Coraz więcej zwykłych ludzi, nigdy nie mających do czynienia z Państwem Środka również dowiaduje się na temat nowych, ciekawych rozwiązań technologicznych. Co więcej, propaganda biznesowa, jak się okazało, może być także propagandą kulturową. Dlaczego? Na banerach reklamowych wystawionych podczas Euro 2020 widoczne były znaki chińskie, które zdecydowanie przyciągały wzrok fanów piłki nożnej, co także wzbudza ciekawość kultury tak odległego kraju, jak Chin. Poszerzyć tę wiedzę pomagają ośrodki rozpowszechniające informacje na temat Państwa Środka, ich kultury, tradycji i języka, czyli Instytuty Konfucjusza (chiń. 孔子学院 Kǒngzǐ Xuéyuàn). IK podlegają Hanbanowi (chiń. 国家汉语国际推广领导小组办公室 Guójiā Hànyǔ guójì tuīguǎng lǐngdǎo xiǎozǔ bàngōngshì), części chińskiego Ministerstwa Edukacji (chiń. 中华人民共和国教育部 Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Jiàoyùbù), a swoich oddziałów na świecie miały w roku 2019 ponad 500 w 134 krajach (Struys 2019). Instytuty Konfucjusza także mogą wykorzystywać opinie swoich zagranicznych studentów jako narzędzie propagandy. Przykładowo pewien student z Francji, studiujący w instytucie powiedział: „Wierzę, że Instytuty Konfucjusza są świetne dla każdego zainteresowanego nauką chińskiego lub każdego, kto chce dowiedzieć się więcej o Chinach, aby pozbyć się swoich uprzedzeń” (Yang 2018). Niektóre państwa na

świecie myślą inaczej, np. Szwecja, Francja, Holandia, USA, Kanada czy Belgia. W Belgii przykładowo, uczelnia (Vrije Universiteit Brussel) w Brukseli zamknęła swój oddział IK właśnie ze względu na podejrzenia o działalność wywiadowczą dyrektora tegoż instytutu, który przepracował tam 10 lat. Profesor Xinning Song złożył wniosek o nową wizę pracowniczą, ale Urząd Imigracyjny odmówił. Song miał zakaz wjazdu do strefy Schengen przez osiem lat, co wskazuje, że belgijskie służby bezpieczeństwa uważają go za zagrożenie z powodu ingerencji i szpiegostwa. Istnieją dowody na to, że działał również jako rekruter dla chińskich służb wywiadowczych i szukał informatorów wśród chińskich studentów w na terenie Belgii i w świecie biznesu. Oczywiście sam Song zaprzecza, że dochodziło do jakichkolwiek nielegalnych zdarzeń i współpracy z wywiadem (Struys 2019). Niektóre państwa, takie jak USA, czasami nawet bezpodstawnie zamykają instytuty ze względu na lęk przed różnego rodzaju atakami i działalnością wywiadowczą ze strony chińskiej. Od 2014 r. czterdzieści pięć amerykańskich uniwersytetów w trzydziestu stanach już zlikwidowało swoje instytuty Konfucjusza (McKellar 2021). Czy mają podstawy do tego, żeby się obawiać o swoje bezpieczeństwo? Niewątpliwie tak. Niestety, Chiny nie dają dobrego przykładu jeśli chodzi o zasadę *fair play*. Hongkong, Tajwan, Tybet, Tian'anmen – wszystkie te przykłady świadczą o tym, że rząd przedstawia swoją wersję wydarzeń, a *de facto* sytuacja będzie wyglądała zupełnie inaczej. W tym przypadku Chiny również próbują ukryć swoją winę, argumentując to szybkim rozwojem IK, dawaniem pieniędzy zagranicznym studentom i niechęcią zepsucia sobie autorytetu czy jakby zapewne powiedzieli Chińczycy: tracenia twarzy (chiń. 丢脸 diūliǎn) (Liyè 2019).

Odbiegając nieco od tematu niniejszego podrozdziału, warto wspomnieć o wolności i jej postrzeganiu przez daną kulturę. Wolność to pojęcie bardzo szerokie i rozbudowane. Janusz Zajdel w swojej książce pt. *Paradyzja* mówi o wolności tak: „W naszym pojęciu wolność osiąga się przez uświadomienie, że wszystko, co nas ogranicza, jest konieczne. Krócej mówiąc, wolność – to świadomość braku alternatywy, innej możliwej rzeczywistości dla naszego świata niż ta, w której żyjemy”. Odnosząc się do przykładu chińskiego i obywatelom własnego kraju swoją koncepcję „wolności o chińskiej specyfice”. Tak samo funkcjonują także inne, mniej lub bardziej „fizyczne” obszary społeczne, które funkcjonują również, jak zostało wspomniane w poprzednim zdaniu, w chińskiej specyfice. Dla odbiorcy pochodzącego z Europy czy Ameryki, pojęcie wolności w Chinach jest nie do zrozumienia i *vice versa*. Nie ma więc nic dziwnego w tym, że częste konflikty interesów wybuchające między państwami wynikają właśnie z różnego traktowania i interpretowania pewnych „specjalności lokalnych”. Czy da się temu

zaradzić? Owszem, da się. Edukacja i merytoryczne rozmowy są ku temu drogą. W przypadku wolności, każdy ma własną jej wizję i rozumienie. Chińska propaganda jest na tyle dobrze skonstruowana, że przeciętni Chińczycy często myślą, iż wolność, np. Amerykańska, nie jest tak „dobrą wolnością” jak chińska, a ta chińska jest wolnością właściwą. Na arenie politycznej ChRL obecne są nawet partie demokratyczne, co – teoretycznie – daje obywatelom możliwość wyboru pomiędzy:

- Rewolucyjny Komitet Chińskiego Kuomintangu (chiń. 中国国民党革命委员会 Zhōngguó Guómíndǎng Gémìngwěiyuánhui);
- Chińska Liga Demokratyczna (*chin.* 中国民主同盟 Zhōngguó Mínhǔ Tóngméng);
- Chińskie Stowarzyszenie Demokratycznej Budowy Państwa (chiń. 中国民主建国会 Zhōngguó Mínhǔ Jiànguó Huì);
- Chińskie Stowarzyszenie Promowania Demokracji (chiń. 中国民主促进会 Zhōngguó Mínhǔ Cùjìn huì);
- Chłopsko-Robotnicza Demokratyczna Partia Chin (chiń. 中国农工民主党 Zhōngguó Nónggōng Mínhǔdǎng);
- Chińska Partia Dążenia do Sprawiedliwości (chiń. 中国致公党 Zhōngguó Zhìgōngdǎng);
- Stowarzyszenie Naukowe Trzeciego Września (chiń. 九三学社 Jiǔsān Xuéshè);
- Demokratyczna Liga Autonomii Tajwanu (chiń. 台湾民主自治同盟 Táiwān Mínhǔ Zìzhì Tóngméng).

Ostateczna decyzja należy jednak do Konstytucji ChRL, która określa ustrój państwa jako wielopartyjny system współpracy i konsultacji politycznej pod przywództwem Komunistycznej Partii Chin (Szpotakowski 2019). Taka jest właśnie „wolność o chińskiej specyfice“.

Mówiąc o propagandzie, nie można zapominać także o wykorzystywaniu dostępnych środków. Propaganda jest pewnego rodzaju wojną, a na wojnie zazwyczaj wszystkie chwyt są dozwolone. Chwytemi, które rząd wykorzystuje są m.in. waluta państwowa, tj. juan chiński (chiń. 人民币 rénmínbì) i mniejszości narodowe (chiń. 少数民族 shǎoshù mínzú), których w Chinach oficjalnie uznanych jest pięćdziesiąt sześć. O co właściwie chodzi? Wspomniany wcześniej dyrektor generalny biura informacyjnego ministerstwa spraw zagranicznych – Zhao Lijian – w odpowiedzi na krytykę ze strony amerykańskiej, treścią której było zacieranie w szkołach w Xinjiangu lokalnego języka powiedział: „Sugeruję im (stronie amerykańskiej -

przyp. aut.) spojrzeć na chińskiego juana. Na chińskim yuanie widnieją języki: chiński, tybetański, ujgurski, mongolski oraz zhuang, w sumie pięć języków, w odróżnieniu od amerykańskich (dolarów – przyp. aut.). Czy poza angielskim są napisy w jakichś innych językach? (chiń.

我建议他们去看看中国人民币纸币，上面印有汉语、藏语、维吾尔语、蒙古语和壮语
一共5
反观美国，除了英语，美元纸币上还有其他语言吗？Wǒ jiànyì tāmen qù kànkān
Zhōngguó rénminbì zhǐbì, shàngmiàn yìn yǒu hànyǔ, zàng yǔ, wéiwú'ěr yǔ, ménggǔ yǔ hé
zhuàng yǔ yīgòng 5 zhǒng yǔyán. Fǎnguān Měiguó, chūle yīngyǔ, měiyuán zhǐbì shàng hái
yǒu qítā yǔyán ma?) (Jiǎngchuān, Zhū Tiántián 2020). Nic dodać, nic ująć. Jest to świetne
zagranie promujące solidarność, tolerancję oraz jedność narodową, można by wręcz rzecz
słowami osób decyzyjnych, że Chiny są otwarte dla wszystkich i każdy znajdzie tu miejsce dla
siebie. Rząd bardzo dobrze zdaje sobie sprawę z tego, że mniejszości jest pięćdziesiąt sześć, a
by uniknąć konfliktów trzeba zbadać, co ludzie myślą i czują i stosownie do tej wiedzy
postępować, a dopiero później podporządkować sobie kraj, ludność i czerpać inne
wyływające z tego korzyści, oczywiście, dzięki Komunistycznej Partii Chin (Plebaniak 2020:
171). „没有共产党就没有新中国” (chiń. 没有共产党就没有新中国 Méiyǒu Gòngchǎndǎng
jiù méiyǒu xīn Zhōngguó) – bez partii nie ma nowych Chin – są to słowa jednej z najbardziej
znanych propagandowych piosenek w Chinach, które potwierdzają tezę z poprzedniego zdania.

Kolejnym przykładem pewnego rodzaju propagandy jest system punktacji socjalnej, który prowadzi do powszechnej kontroli. W czym to się przejawia? W książce autorstwa Kaia Strittmattered bardzo często wtrącane są opisy propagandy i właśnie systemu punktacji socjalnej. Poniżej mały fragment z wyżej wspomnianej książki:

„Każdy jest oceniany. Przez cały czas. W tym celu w Rongcheng każdy obywatel ma konto punktowe, na którym początkowo znajduje się tysiąc punktów. Człowiek może powiększyć ten stan posiadania, czyli się poprawić. Ale może też stracić punkty, jeśli zmieni się na gorsze. Awansuje lub zostanie zdegradowany. Można być obywatelem AAA („wzór uczciwości”, do którego potrzeba więcej niż 1050 punktów) albo AA („wspaniała uczciwość”, od 1030 do 1049 punktów). Można też jednak spaść na C, poniżej 849 punktów („poziom ostrzegawczy”) lub na D (mniej niż 599 punktów, wtedy system kwalifikuje takiego człowieka jako „nieuczciwego”). W takim przypadku jego nazwisko trafia na czarną listę podawaną do wiadomości publicznej, a on sam staje się „obiektem otwartego nadzoru”. Można to przeczytać w podręczniku *Administracyjne środki określania wiarygodności kredytowej osób fizycznych dla miasta Rongcheng*. „System odpowiedzialności społecznej” łączy moralne wychowanie z nadzorem, a dzięki *big data* oba procesy muszą przebiegać w czasie rzeczywistym. Ma to doprowadzić do wytypowania kłamstw i oszustw i poprawienia „uczciwości i jakości narodu”; ma też „wspierać harmonijne społeczeństwo socjalistyczne”, zapisano w dokumencie początkowym z 2014 roku. No i ma umożliwić publiczne nadzorowanie dolnych warstw rządowych. W każdym razie teoretycznie ” (Strittmatter 2018: 177).

Większość projektów realizowanych przez rząd ChRL ma na celu wywieranie presji społecznej. Często robią to dość pasywnie. Jako przykład może służyć doświadczenie autora niniejszej pracy. Podczas jednej z podróży pociągiem z Szanghaju do Pekinu, co jakiś czas wybrzmiewał komunikat, którego treścią było właśnie ostrzeżenie przed stratą punktów socjalnych w przypadku, jeżeli ktoś będzie zaburzał porządek i np. palił na korytarzu. Jeżeli ktoś będzie chciał oszukać wszechobecne oko, to raczej mu się nie uda, a jeżeli jednak uda, to nie na długo ze względu na coraz to bardziej zaawansowane technologie, które szybko na podstawie np. algorytmów będą w stanie zidentyfikować osobę, która chciała uniknąć kontroli:

„Niewidoczne oko autorytetu, który raz chwali, innym razem karze i ma władzę zdolną człowieka zmiażdżyć, a którego dobroć polega na tym, że tego nie robi – tak od tysiącleci działają religie. Ty tego oka nie widzisz, ale ono widzi ciebie. W każdej chwili, w dzień i w nocy. I nawet jeśli akurat w tej chwili nie spogląda na ciebie, nie ma to znaczenia. Ono wcale nie musi widzieć, nie teraz i wcale nie przez większość czasu. Wystarczy jedynie twój domysł (nawet nie pewność), że może patrzeć na ciebie o każdej porze, a uczyni cię obserwatorem samego siebie” (Strittmatter 2018: 141).

Żeby się nie łudzić, warto podkreślić fakt, że pod nadzorem są wszyscy i nie zależy to od tego, czy dana osoba jest Chińczykiem, czy dopiero przekroczyła granicę Państwa Środka:

„Producent kamer SenseTime przyznaje, że dzięki kontaktom w rządzie ma dostęp do banków danych z pięćuset milionami twarzy, a jego konkurent Yitu uważa wręcz, że dysponuje liczbą półtora miliarda twarzy. Oznacza to, że w bazach są nie tylko Chińczycy, ale wszyscy obcokrajowcy, którzy kiedykolwiek przekroczyli chińską granicę i których twarze uchwycił automatycznie urzędnik na granicy, a później znalazły się w centralnym banku danych. Zdaniem ekspertów pekińskiego inwestora technologicznego Sinovation Ventures tej przewagi Chin „nie zniweluje żadne inne państwo. [...] W Chinach ludzie realizują przez telefon komórkowy ponad pięćdziesiąt razy więcej płatności niż w USA. Do domów dostarcza się też dziesięć razy więcej jedzenia i ponad trzysta razy częściej ludzie korzystają z wypożyczanych rowerów” s159 Trzeba przy tym wiedzieć, że kolorowe rowery wszechobecnej w Chinach firmy, która je wypożycza, przesyłają do banku danych wszelkie informacje dotyczące przemieszczania się i płatności. Firma Mobike obwieściła w 2018 roku, że osiem milionów jej rowerów dostarcza każdego dnia trzydzieści terabajtów danych. Ta firma wie zatem nie tylko kto, kiedy, gdzie i jak szybko jedzie – ona ocenia również, kto z kim jeździ. I całą tę wiedzę współdzieli z rządem” (Strittmatter 2018: 159, 160, 161).

Zatem dowodów jest wystarczająco dużo, żeby móc stwierdzić, iż Chiny, w celu swojego bezpiecznego funkcjonowania, są w stanie sięgnąć po takie środki, jak powszechna kontrola, ocenianie, kary zarówno finansowe, jak i administracyjne i wiele, wiele innych przykładów, które dla nas, osób pochodzących z innego, oddalonego o ponad dziesięć tysięcy kilometrów kontynentu, są wręcz niewyobrażalne ze względu na wiele powodów, zaczynając

od uwarunkowań kulturowych, kończąc na w dużym stopniu do siebie podobnych, demokratycznych ustrojach politycznych państw europejskich.

Większość osób kojarzy pojęcie amerykańskiego snu (ang. *American dream*), ale czy wiemy coś na temat chińskiego snu (chiń. 中国梦 Zhōngguó mèng)? W tym pojęciu mieści się dobrobyt kraju, odrodzenie się narodu oraz szczęście i dobrobyt ludu (chiń. 实现国家富强, 民族振兴, 人民幸福 shíxiàn guójiā fùqiáng, mínzú zhènxīng, rénmín xìngfú) (Xuéxi chūbǎn shè, rénmín chūbǎn shè 2019). Xi Jinping – gwarant bezpieczeństwa cały czas próbuje udowodnić obywatelom własnego kraju, jak troszczy się o to, co się dzieje wewnątrz państwa, propagując ciężką pracę, którą sam też kiedyś wykonywał, podczas gdy był wysłany na wieś, by uczyć się od rolników na Wyżynie Lessowej w prowincji Shaanxi, w mieście Liangjiahe. Jak sam mówił „pilnował owiec i niósł sto kilogramów pszenicy ścieżką pod górę przez pięć kilometrów, nie zmieniając nawet ani razu ramienia”. [...] W wieczornych wiadomościach pokazuje się Xi, jak głaszcze główki dzieci w miejscach swego wcześniejszego zamieszkania, jak podziwia jabłonie i mówi: „Tutaj zostawiłem swoje serce”. Pyta rolników, czy mają dobre życie. Chłopi odpowiadają: „Polityka partii jest dobra, rolnicy są pełni nadziei” (Strittmatter 2018: 116)^[OBJ:OBJ]. Jedno ze spostrzeżeń zawartych w traktacie Sun Bina: „Kto zrozumie ludzką naturę, tego rozkazy będą wykonywane z taką łatwością, z jaką woda spływa z gór” (Drapikowska 2020: 320)^[OBJ]. Wniosek jest jeden. Propaganda działa, a Xi ewidentnie odwołuje się mniej lub bardziej świadomie do m.in. *Sztuki wojny*, ponieważ jeśli chodzi właśnie o chłopów, to zdecydowanie stara się do nich przybliżyć, jeździ po wioskach, je lokalne potrawy i sam bezpośrednio troszczy się o potrzeby mieszkańców oddalonych od cywilizacji miejscowości.

W obecnych czasach sposobów na wywieranie wpływu na obywateli, jak widać, jest wiele, m.in., jak było wspomniane wcześniej: Internet, reklamy, cenzura, system punktacji socjalnej, piosenki, przykłady z własnego życia i inne. Propaganda nie kończy się na terytorium Chin, a raczej się zaczyna, a końca prawdopodobnie nie zna. Korzystając z niestabilnej sytuacji pandemicznej na świecie, Chiny, a konkretnie wspomniany wcześniej doktor Zhong Nanshan powiedział, że w całym kraju w siedemdziesięciu jeden instytucjach opracowywane są szczepionki przeciwko koronawirusowi, dziewięć z nich dopuszczono już do użytku, a dwie z owych dziewięciu zostały zaakceptowane przez WHO (World Health Organization). Stały się one elementem międzynarodowej akcji COVEX, której celem jest dystrybucja szczepionek do państw ubogich i rozwijających się (Wǔ, Zhào 2021; Z. Liang 2021). Warte podkreślenia jest również to, iż do stu państw na świecie, „według stanu na czerwiec 2021, Chiny dostarczyły

450 mln dawek swoich szczepionek (Wáng 2021). Czyż nie jest to świetna możliwość wypromowania siebie na arenie międzynarodowej? Autor pozostawia to pytanie do przemyślenia czytelnikowi niniejszej pracy.

„Czy nie bardziej efektywne byłoby poprzedzenie ataku militarnego atakiem ideologicznym?” – oto jest pytanie, na które odpowiedź akurat można znaleźć (Drapikowska 2020: 324). Chiny nie prowadzą otwarcie żadnych konfliktów militarnych, natomiast czasami słowami można zranić bardziej niż jakimkolwiek czynem spowodowanym przemocą fizyczną. W przypadku Państwa Środka, zasada ta świetnie funkcjonuje. O czym właściwie jest mowa? Mowa jest o *China Wolf Warrior Diplomacy* (chiń. 战狼外交 zhàn láng wàijiāo). Termin „Wolf Warrior” pochodzi z dwuczęściowego filmu akcji *Wolf Warrior*, w którym żołnierz chińskich sił specjalnych pokonuje swoich wrogów (Borah, Rupakjyoti 2020). Najlepszym przykładem „wilczej dyplomacji” są młody rzecznik spraw zagranicznych przedstawiony na zdjęciu nr 8 – Zhao Lijian, który (mimo że w Chinach Kontynentalnych jest to zakazane) bardzo aktywnie udziela się na Twitterze i ma na tym serwisie ponad 600 tysięcy osób obserwujących oraz Hua Chunying (chiń. 华春莹 Huá Chūnyíng), również angażująca się na Twitterze, prowadzi podobną działalność propagandową. Wypowiedzi Zhao często są związane z polityką, którą prowadzą Stany Zjednoczone wobec Chin lub, co również często się zdarza, broniące tego drugiego kraju w sposób ofensywny (patrz: przykład przedstawiony na zdjęciu nr 8). Można czasami nawet podziwiać tego *de facto* mówcę, ponieważ podczas jednej z konferencji powiedział, że być może to USA sprowadziły koronawirusa do Wuhan (Shāyáng Shādáruìzhādé, Àoěrjīā Luōbīnxùn 2020). Oczywiście, dane te, jak i większość innych, nie są potwierdzone. Chińska „wilcza dyplomacja” jest świetnym i dość skutecznym narzędziem prowadzenia polityki międzynarodowej i niemal doskonałym środkiem wywierania różnego rodzaju wpływów na inne kraje z perspektywy głowy Państwa – Xi Jinpinga. W celu bardziej skutecznego jej działania, Xi podwoił finansowanie tego „przedsięwzięcia” w ciągu pierwszych pięciu lat odkąd zaczął rządzić, czyli od roku 2013, co udowadnia konieczność i zainteresowanie użyciem takiego sposobu wywierania wpływu i prowadzenia działalności propagandowej na świecie (M.H Loh, Dylan 2020). Chiny świetnie wykorzystują zasoby, którymi dysponują. *Soft power* w postaci tzw. „wilczej dyplomacji” jest dobrym przykładem prowadzenia wojny ideologicznej wśród Chińczyków i obcokrajowców za granicami Państwa Środka.

Podsumowując podrozdział, można powiedzieć, że skuteczność polityki prowadzonej przez rząd Chin jest zadziwiająca, choć same działania nie zawsze się opierają na uczciwej grze. Ale czy nie na tym właśnie polega ta gra między państwami?

Zakończenie

Użyte do napisania niniejszej pracy książki, artykuły internetowe, wywiady, filmy są niewątpliwie bardzo ważne, lecz postęp technologiczny, społeczny, światopoglądowy w Chinach jest na tyle szybki, że trudno opisywać lub przewidywać przyszłość tego kraju. Można tylko obserwować, wyciągać wnioski i analizować to, co już zostało zrobione, ponieważ patrząc przez pryzmat trendów i kierunków, które obiera obecnie świat, Chiny na pewno będą bądź już są znaczącym graczem na arenie międzynarodowej. Czasami wręcz liderem ustalającym dalsze zasady gry. Niewątpliwym jest to, że Chiny nie poprzestaną na tym, co udało się im osiągnąć w ciągu ostatnich kilku lat, w dużym stopniu od momentu przejęcia władzy przez Xi Jinpinga w 2013 roku. Dowodem mogą być liczne plany pięcioletnie konsekwentnie realizowane w tym kraju. Powszechnie znany jest fakt, iż państwa rozwinięte i instytucje działające zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz kraju budują swoje plany na kolejne dziesięciolecie. Chiny są doskonałym przykładem realizacji, weryfikacji sfinalizowanych (zazwyczaj o kilka lat wcześniej niż zakładał to projekt) planów oraz, co jest bardzo ważne w przypadku hegemonu, wyciągania wniosków i nauki na własnych błędach. To są klucze do sukcesu współczesnych Chin, co na podstawie wielu chińskojęzycznych i nie tylko artykułów prasowych zostało dość szczegółowo przedstawione w niniejszej pracy magisterskiej.

Bibliografia

AFP, 2014. Uighur exiles confirm deaths in China clash (Ujgurzy potwierdzają ofiary w chińskiej potyczce). [online] [2014]. Dostępny na: <<https://www.aljazeera.com/news/2014/7/30/uighur-exiles-confirm-deaths-in-china-clash>> [25.07.2021]

Akademia obrony narodowej, 2008. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego.

Amnesty.org, 2020. Pho noodles and pandas: How China's social media users created a new language to beat government censorship on COVID-19 (Makaron *pho* i pandy: jak chińscy użytkownicy mediów społecznościowych stworzyli nowy język, aby pokonać rządową cenzurę dotyczącą COVID-19). [06.03.2020] [online]. Dostępny na: <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/03/china-social-media-language-government-censorship-covid/>> [04.08.2021]

Andrzej Z. Liang, 2021. Chiny: Tydzień za Wielkim Murem (26/21), czyli subiektywny przegląd wydarzeń Andrzeja Lianga z Szanghaju. [online] [2021]. Dostępny na: <<https://chiny24.com/news/chiny-tydzien-za-wielkim-murem-26-21-czyli-subiektywny-przeglad-wydarzen-andrzeja-lianga-z-szanghaju>> [20.07.2021]

Ball, Sam, 2019. Troops at the border: A Chinese military intervention in Hong Kong? (Oddziały wojskowe na granicy: Chińska interwencja wojskowa w Hongkongu?). [online] [14.08.2019]. Dostępny na: <<https://www.france24.com/en/20190814-troops-border-china-military-intervention-hong-kong>> [31.07.2021]

Beitler, Ryan, 2017. China's Islamophobia: Uighur Muslims, Authoritarianism and Worldwide Fear (Chińska Islamofobia: Ujgurscy muzułmanie, autorytaryzm i światowy lęk). [online] [03.04.2017]. Dostępny na: <<https://www.pastemagazine.com/politics/china/chinas-islamophobia-uighur-muslims-authoritarianis/>> [25.07.2021]

Biznis.ba, 2020. Pelješki most – dvije godine gradnje, obavljeno 50 posto posla. [online] [13.07.2020]. Dostępny na: <<http://biznis.ba/peljeski-most-dvije-godine-gradnje-obavljeno-50-posto-posla/>> [30.07.2021]

Bogacz, Marcin, 2021. Euro 2020 za pieniądze Rosjan, Azerów i Chińczyków. Co reklamowe banery mówią nam o geopolitycznych zmianach na świecie?. [08.07.2021] [online]. Dostępny na: <<https://klubjagiellonski.pl/2021/07/08/euro-2020-za-pieniadze-rosjan-azerow-i-chinczykow-co-reklamowe-banery-mowia-nam-o-geopolitycznych-zmianach-na->

swiecie/?fbclid=IwAR2LuOR-XXArD2dIp-

LGDmTpSqXdybBwH_xjNxYqhNNLpBbqM72B7CghUnk>[05.08.2021]

Borah, Rupakjyoti, 2020. Why China's 'Wolf Warrior Diplomacy' Will Backfire (Dlaczego chińska dyplomacja „wilczego wojownika” przyniesie odwrotny skutek). [13.05.2020] [online]. Dostępny na: <<https://japan-forward.com/why-chinas-wolf-warrior-diplomacy-will-backfire/>> [16.08.2021]

Brzechczyn, Krzysztof, 2009. Polityka jako proces rewolucyjnej zmiany społecznej. Od Marksa do współczesnych teorii rewolucji w socjologii historyczno-porównawczej. Wydawnictwo Naukowe Scholar

Buliński, Błażej, 2020. 10 lat temu Chińczycy kupili Volvo – jak zmieniła się ta marka? [online] [01.04.2020]. Dostępny na: <<https://www.auto-swiat.pl/wiadomosci/aktualnosci/10-lat-temu-chinczycy-kupili-volvo-jak-zmienila-sie-ta-marka/44xj1r7>> [18.07.2021].

Burdzik, Tomasz, 2021. Afryka dzika, na nowo odkryta. Chiny inwestują w afrykańskie porty. [online] [03.07.2021]. Dostępny na: <<https://www.gospodarkamorska.pl/afryka-dzika-na-nowo-odkryta-chiny-inwestuja-w-afrykanskie-porty-59752>> [02.11.2021]

Campbell, Charlie, 2016. Uighur Extremists Joining ISIS Poses a Security and Economic Headache for China's Xi Jinping (Ujgurscy ekstremiści dołączając do ISIS dodają zmartwień związanych z bezpieczeństwem i ekonomią oraz martwią Xi Jinpinga). [online] [21.07.2016]. Dostępny na: <<https://time.com/4416585/isis-islamic-state-china-xinjiang-uighur-xi-jinping/>> [25.07.2021]

Chen Mingxing, Gong Yinghua, Li Yang, Lu Dadao, Zhang Hua, 2016. Population distribution and urbanization on both sides of the Hu Huanyong Line: Answering the Premier's question (Rozmieszczenie ludności i urbanizacja po obu stronach linii Hu Huanyong: odpowiadając na pytanie premiera)

Chodak, Piotr, 2019. *Historyczne postacie z Chin, które wciąż rozpalają internet – lista top 5*. [online]. Dostępny na: <<https://www.chinytolubie.pl/5-historycznych-postaci-chin-ktore-wciaz-rozpalaja-internet/>> [23.11.2020]

Chen Xulong, 2017. Win-Win Cooperation: Formation, Development and Characteristics (Współpraca Win-Win: formacja, rozwój i charakterystyka). [online] [17.11.2017]. Dostępny na:

<https://www.ciis.org.cn/english/ESEARCHPROJECTS/Articles/202007/t20200715_3604.html> [01.08.2021]

Cieślak, Ewa, 2021. Strategia Chin wobec Afryki przynosi efekty. [online] [08.07.2021]. Dostępny na: <<https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/strategia-chin-wobec-afryki-przynosi-efekty/>> [01.08.2021]

Dang Yuan, 2020. Li Wenliang: najpierw „kłamca”, dopiero po śmierci bohater. [07.02.2020] [online]. Dostępny na: <<https://www.dw.com/pl/li-wenliang-najpierw-k%C5%82amca-dopiero-po-%C5%9Bmierci-bohater/a-52295424>> [04.08.2021]

Drapikowska, Barbara, 2020. “Strategiczne zarządzanie percepcją” w: Piotr Plebaniak (red.) Sun Zi i jego Sztuka wojny. Filozofia i praktyka oddziaływania na bieg zdarzeń. Kraków: PTG.

Duch, Mateusz, 2021. Afryka odkryta na nowo, czyli „Chińczyk na Czarnym Lądzie.” Chiny inwestują w afrykańskie porty. [online] [08.07.2021]. Dostępny na: <<https://www.facebook.com/M.Duch.Blog/posts/194467459353137>> [01.08.2021]

Dzyubenko, Olga, 2016. Chinese embassy in Kyrgyzstan hit by suspected suicide car bomb (Domniemuje się, iż Chińska ambasada w Kirgistanie została uderzona przez samochód-pułapkę). [online] [21.07.2016]. Dostępny na: <<https://www.reuters.com/article/us-kyrgyzstan-blast-china-idUSKCN1150AO>> [25.07.2021]

Elaine Wu, 2006. Putonghua push in Uygur nursery schools (Putonghua wywiera wpływ na Ujgurskie przedszkola). [online] [02.02.2006]. Dostępny na: <<https://www.scmp.com/article/534843/putonghua-push-uygur-nursery-schools>> [21.07.2021]

Encyklopedia PWN, b.d. Propaganda. [b.d.]. [online]. Dostępny na: <<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3962718>> [05.08.2021]

Express 2018. Ništa od posla: Pelješki most gradit će kineski radnici. [online] [b.d.]. Dostępny na: <<https://express.24sata.hr/ekonomix/nista-od-posla-peljeski-most-gradit-ce-kineski-radnici-19216>> [30.07.2021]

Finance.sina.com, 2016. 外媒关注美的拟购德国机器人生产商Kuka AG (Zagraniczne media zaniepokojone propozycją zakupu przez Mideę niemieckiego producenta robotów Kuka AG). [online] [20.05.2016]. Dostępny na: <<http://finance.sina.com.cn/roll/2016-05-20/doc-ifxsktvr1018628.shtml>> [30.07.2021]

Finney, Richard, 2016. Controls on Uyghur Villages, Mosques Continue Into New Year (Kontrole na Ujgurskich wioskach i meczetach potrwają do nowego roku). [online] [06.01.2016]. Dostępny na: <<https://www.rfa.org/english/news/uyghur/control-01062016160604.html>> [27.07.2021]

Фролова, Иветта, 2014. Экономическая политика КНР в Синьцзян-Уйгурском автономном районе в контексте интересов стран Центральной Азии (Polityka ekonomiczna ChRL w regionie autonomicznym Xinjiang-Uygur w kwestii interesów państw Azji Środkowej.)

Global Firepower, 2021. *Military Strength Ranking (Ranking sił militarnych)* [online] [b.d.]. Dostępny na: <<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>> [05.04.2021].

Global Times, 2019. Videos show People's Armed Police assembling in Shenzhen apparently for exercises (Filmy pokazują, że uzbrojona Ludowa Policja zbiera się w Shenzhen najwyraźniej w celu ćwiczeń). [online] [12.08.2019]. Dostępny na: <<https://www.globaltimes.cn/content/1161155.shtml>> [31.07.2021]

Global Times, 2020. Eight Wuhan residents praised for „whistle-blowing” virus outbreak (Ośmiu mieszkańców Wuhan pochwalono za zgłoszenie wybuchu epidemii). [29.01.2020] [online]. Dostępny na: <<https://www.globaltimes.cn/page/202001/1177960.shtml>> [04.08.2021]

顾亚敏、石轶君, 2021. 庆祝中国共产党成立100周年大会特别报道 (Uroczystości 100-lecia utworzenia Komunistycznej Partii Chin. Sprawozdanie specjalne) [online] [01.07.2021]. Dostępny na: <https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_13358642> [20.07.2021].

Hal Brands, 2021. China's 'Great Wall of Steel' Isn't Just Idle Talk (Chiński żelazny mur to nie bezsensowna rozmowa). [28.07.2021] [online]. Dostępny na: <<https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-07-27/u-s-must-take-xi-jinping-and-china-s-great-wall-of-steel-seriously>> [02.08.2021]

Hegarty, Stephanie, 2020. The Chinese doctor who tried to warn others about coronavirus (Chiński lekarz, który próbował ostrzec innych przed koronawirusem). [06.02.2020] [online]. Dostępny na: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51364382>> [04.08.2021]

He Qinglian, 2009. The fog of censorship. Media control in China.

华东师范大学, 2014. 首提“李克强之问”：胡焕庸线怎么破? (Pierwsza wzmianka: „Pytanie od Li Keqiang’a”: Jak poradzić z linią Hu Huanyonga?). [online] [30.11.2014]. Dostępny na: <https://www.ecnu.edu.cn/_s64/cb/83/c1850a52099/page.psp> [22.07.2021]

环球网, 2020. 胡锡进深夜连发推特，评印度军人死亡升至20人 (Hu Xijin w nocy wstawił Tweeta, że zmarło 20 Indyjskich żołnierzy). [online] 17 czerwca. Dostępny na: <<https://baijiahao.baidu.com/s?id=1669708395164692817&wfr=newsapp>> [06.04.2021].

Iwanek, Krzysztof, 2020. Napięcia indyjsko-chińskie w Ladakhu.

Iyer, Pico, 1998. The Unknown Rebel. With a single act of defiance, a lone Chinese hero revived the world's image of courage (Nieznany Buntownik. Samotny chiński bohater jednym aktem buntu ożywił światowy obraz odwagi). [13.04.1998] [online]. Dostępny na: <<https://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,988169-1,00.html>> [03.08.2021]

James Jay Carafano, Stefano Graziosi, 2021. China and Greece Are Getting Closer. Joe Biden Should Worry (Chiny i Grecja coraz bliżej. Joe Biden powinien się martwić). [online] [28.07.2021]. Dostępny na: <<https://www.heritage.org/global-politics/commentary/china-and-greece-are-getting-closer-joe-biden-should-worry>> [29.07.2021]

蒋川, 朱田恬, 2020. 赵立坚：人民币上有5种文字，美元上有吗？(Zhao Lijian: Na renminbi jest 5 rodzajów znaków, czy na dolarze amerykańskim?). [09.12.2020] [online]. Dostępny na: <<https://baijiahao.baidu.com/s?id=1685607371455614561&wfr=spider&for=pc>> [13.08.2021]

John Seaman, Mikko Huotari, Miguel Otero-Iglesias, 2017. Chinese investment in Europe. A country-level approach (Chińskie inwestycje w Europie – podejście na poziomie krajowym). [18.12.2017] [online]. Dostępny na: <<https://www.tepsa.eu/chinese-investment-in-europe-a-country-level-approach-john-seaman-mikko-huotari-miguel-otero-iglesias-elcano-institute/>> [03.11.2021]

Juliusz Sabak, 2020. Ukraina: Zakup Motor Sicz przez Chiny nadal zablokowany. [online] [05.09.2020]. Dostępny na: <<https://www.defence24.pl/ukraina-zakup-motor-sicz-przez-chiny-nadal-zablokowany>> [29.07.2021]

Juraszek, Dawid, 2009. Plac Wymuszonego Spokoju. [online] [29.05.2009]. Dostępny na: <<https://dziennikpolski24.pl/plac-wymuszonego-spokoju/ar/2598992>> [31.07.2021]

Jureńczyk, Łukasz, 2013. Koncepcja wolności jednostki w społeczno-politycznej myśli Thomasa Hobbes'a. [b.d.] [online]. Dostępny na: <<https://repozytorium.ukw.edu.pl/handle/item/7457>> [19.05.2022]

Kamberi, 2015. Uyghurs and Uyghur Identity (Ujgurzy a tożsamość Ujgurów)

Karol Czekałowski, 2021. Hukou, czyli uciążliwe zameldowanie. [online] [26.04.2020]. Dostępny na: <<https://prawochinskie.com.pl/hukou-czyli-uciazliwe-zameldowanie/>> [26.07.2021]

Keoni Everington, 2021. CCP channel reposts video threatening to nuke Japan if it defends Taiwan (Komunistyczna Partia Chin ponownie publikuje film, w którym grozi zrzuconiem bomby atomowej na Japonię, jeśli będzie bronić Tajwanu). [16.07.2021] [online]. Dostępny na: <<https://www.taiwannews.com.tw/en/news/4250097>> [02.08.2021]

Kharpal, Arjun, 2020. An app that let Chinese users bypass the Great Firewall and access Google, Facebook has disappeared (Aplikacja, która pozwala chińskim użytkownikom ominąć Wielką Zaporę i uzyskać dostęp do Google, Facebook zniknęła). [12.10.2020] [online]. Dostępny na: <<https://www.cnbc.com/2020/10/12/chinese-app-that-let-users-access-google-facebook-has-disappeared.html>> [03.08.2021]

Kordyś, Wiktor, 2019. Napływ chińskich inwestycji zagranicznych jako katalizator powstania unijnych ram monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Kuźmierz, Karol, 2015. Główne założenia filozofii politycznej Immanuela Kanta i jej przesłanie dla współczesności. [b.d.] [online]. Dostępny na: <<https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/67824/edition/66123/content>> [19.05.2022]

Kyle Haddad-Fonda, 2017. ZHOU ENLAI'S AFRICAN „SAFARI” (1963-1964) (Afrykańskie „Safari” Zhou Enlaia). [online] [02.08.2017]. Dostępny na: <<https://www.blackpast.org/global-african-history/zhou-enlais-african-safari-1963-1964/>> [31.07.2021]

Lee Kai-fu, 2018. Inteligencja sztuczna, rewolucja cyfrowa. Miejsce wydania: Wydawnictwo: Media Rodzina

李晔, 2019. 李晔：说孔子学院是„间谍机构”，入行15年的我有点想笑 (Li Ye: Kiedy mówią, że Instytut Konfucjusza to „agencja wywiadowcza”, jestem w branży od 15 lat i po prostu chcę się śmiać). [05.03.2019] [online]. Dostępny na: <https://www.guancha.cn/LiYe/2019_03_05_492299.shtml> [05.08.2021]

Łomanowski, Andrzej, 2021. Sto lat Komunistycznej Partii Chin i co dalej. [online] [01.07.2021]. Dostępny na: <<https://www.rp.pl/Chiny/307019922-Sto-lat-Komunistycznej-Partii-Chin-i-co-dalej.html>> [02.08.2021]

Magda, 2010. Znikające miasta Ujgurów. [online] [04.09.2010]. Dostępny na: <<https://mingxinpian.wordpress.com/2010/09/04/znikajace-miasta-ujgurow/>> [21.07.2021]

Makinen, Julie, 2014. Tiananmen Square mystery: Who was ‘Tank Man’? (Tajemnica Placu Tian’anmen: Kim był „Tank Man”?) [04.06.2014] [online]. Dostępny na: <<https://www.latimes.com/world/asia/la-fg-china-tiananmen-square-tank-man-20140603-story.html>> [03.08.2021]

McKellar, Katie, 2021. Utah lawmaker wants to close Confucius institutes in Utah, citing espionage concerns (Prawnik z Utah chce zamknąć instytuty Konfucjusza w Utah, powołując się na obawy o szpiegostwo). [11.02.2021] [online]. Dostępny na:

<<https://www.deseret.com/utah/2021/2/11/22277159/resolution-to-close-confucius-institutes-advances-legislature-china-chinese-communist-espionage>> [05.08.2021]

M.H Loh, Dylan, 2020. Over here, overbearing: The origins of China's 'Wolf Warrior' style diplomacy (Początki chińskiej dyplomacji w stylu „Wilczego Wojownika”). [12.07.2020] [online]. Dostępny na: <<https://hongkongfp.com/2020/06/12/over-here-overbearing-the-origins-of-chinas-wolf-warrior-style-diplomacy/>> [16.08.2021]

Michalik, Sebastian, 2003. Wojna i władza w filozofii politycznej Hobbesa. Uniwersytet Warszawski

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, b.d. China's Initiation of the Five Principles of Peaceful Co-Existence (Chińska inicjacja pięciu zasad koegzystencji). [online] [b.d.]. Dostępny na: <https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18053.shtml> [31.07.2021]

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2006. Forum on China-Africa Cooperation Beijing action plan (2007-2009) (Forum nt. Chińsko-Afrykańskiej współpracy. Pekijski plan pracy (2007-2009)). [online] [16.11.2006]. Dostępny na: <<https://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zyzl/hywj/t280369.htm>> [01.08.2021]

Natalia Justyna Sienko, 2018. Ujgurskie dziedzictwo kulturowe w starciu z Chińską Republiką Ludową

Orłowski, Maciej, 2019. Bezprecedensowe zwycięstwo opozycji w wyborach lokalnych w Hongkongu. "To historyczny moment". [online] [21.11.2019]. Dostępny na: <<https://wyborcza.pl/7,75399,25445462,bezprecedensowe-zwyciestwo-opozycji-q-wyborach-lokalnych-w-hongkongu.html?disableRedirects=true>> [30.07.2021]

Paluch, Agata, 2019. Współczesna kolonizacja – jak i po co Chiny kupują Afrykę? [online] [21.10.2019]. Dostępny na: <<https://dnarynkow.pl/wspolczesna-kolonizacja-jak-i-po-co-chiny-kupuja-afryke/>> [31.07.2021]

Pen America, 2018. FORBIDDEN FEEDS Government Controls on Social Media in China (Zakazane Źródła Kontrole rządowe w mediach społecznościowych w Chinach).

Perper, Rosie, 2019. Videos show a massive procession of Chinese military vehicles gathering along the Hong Kong border as China mulls over its next move in response to protests (Filmy pokazują masową procesję chińskich pojazdów wojskowych gromadzących się wzdłuż granicy z Hongkongiem, ponieważ Chiny rozważają kolejny ruch w odpowiedzi na protesty). [online] [13.08.2019]. Dostępny na: <<https://www.insider.com/videos-chinese-military-vehicles-gather-in-shenzen-hong-kong-protests-2019-8?render-embed=video>> [31.07.2021]

Populationof.net. Populacja Chin 2022-2050. [online] [b.d.]. Dostępny na: <<https://www.populationof.net/china/>> [12.04.2021].

Preeti Bhattacharji, 2012. Uighurs and China's Xinjiang Region (Ujgurzy i Chiński Xinjiang). [online] [12.05.2012]. Dostępny na: <<https://www.cfr.org/background/ugurs-and-chinas-xinjiang-region>> [21.07.2021]

Rawski, Tomasz 2020. "Wojny na słowa. Językowe instrumenty dominacji i narzucania własnej wizji świata" W: Piotr Plebaniak (red.) Sun Zi i jego Sztuka wojny. Filozofia i praktyka oddziaływania na bieg zdarzeń. Kraków: PTG.

Rudzki Piotr, 2016. COSCO: po porcie w Pireusie kolej na kolej. [online] [07.02.2016]. Dostępny na: <<https://www.rp.pl/Transport/302079972-COSCO-po-porcie-w-Pireusie-kolej-na-kolej.html>> [29.07.2021]

Saul, Heather, 2014. Tiananmen Square: What happened to Tank Man? (Plac Tian'anmen: co się wydarzyło z Nieznanym Buntownikiem). [04.06.2014] [online]. Dostępny na: <<https://web.archive.org/web/20190104193926/https://www.independent.co.uk/news/world/asia/tiananmen-square-what-happened-to-tank-man-9483398.html>> [03.08.2021]

沙扬·沙达瑞扎德, 奥尔加·罗宾逊, 2020. 肺炎疫情：关于新冠病毒起源的中美交锋及有关阴谋论的来龙去脉 (Zapalenie płuc: konfrontacja Chiny-USA w sprawie pochodzenia nowego koronawirusa oraz tajniki teorii spiskowych. [28.04.2020] [online]. Dostępny na: <<https://www.bbc.com/zhongwen/simp/world-52454619>> [16.08.2021]

SJP, b.d. Neokolonializm. [online] [b.d.]. Dostępny na: <<https://sjp.pwn.pl/sjp/neokolonializm%3B2568968>> [20.07.2021]

Skipper, Ben, 2015. China's government has blocked Wikipedia in its entirety again (Rząd Chin ponownie całkowicie zablokował Wikipedię). [07.12.2015] [online]. Dostępny na: <<https://www.ibtimes.co.uk/chinas-government-has-blocked-wikipedia-its-entirety-again-1532138>> [03.08.2021]

Sohu, 2020. 认为自己„是台湾人也是中国人”，错了吗？(Czy to źle myśleć, że jesteś „Tajwańczykiem i Chińczykiem?”). [online] [20.03.2020]. Dostępny na: <https://www.sohu.com/a/381530666_120135071> [02.08.2021]

SJP, b.d. Cenzura. [online] [b.d.]. Dostępny na: <<https://sjp.pwn.pl/slowniki/cenzura>> [01.11.2021]

Staszewski, 2020. *Gdy Chińczycy mówią Gan Pai*. [online] [b.d.]. Dostępny na: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,kazik,gdy_chinczycy_mowia_gan_pai.html> [07.04.2021].

Strittmatter Kai, 2018. *Chiny 5.0. Jak powstaje cyfrowa dyktatura*. Miejsce wydania: Wydawnictwo: W.A.B.

Struys, Bruno, 2019. *Waarom de Chinese directeur van het Confuciusinstituut aan de VUB ons land niet meer binnen mag* (Dlaczego chińskiemu dyrektorowi Instytutu Konfucjusza w VUB nie wolno już wjeżdżać do naszego kraju). [29.10.2019] [online]. Dostępny na: <<https://www.demorgen.be/nieuws/waarom-de-chinese-directeur-van-het-confuciusinstituut-aan-de-vub-ons-land-niet-meer-binnen-mag~bd74f87e/>> [05.08.2021]

Sunzi, Sun Pin, 2004. *Sztuka wojny*. Wydawnictwo: One Press

Szpotakowski, Igor, 2019. *Konstytucyjne ramy systemu rządów w Chińskiej Republice Ludowej*.

Szymański, Damian, 2021. *Gigantyczna kara dla szefa Alibaby. Miliarder podpadł chińskim władzom*. [10.04.2021] [online]. Dostępny na: <<https://businessinsider.com.pl/firmy/jack-ma-tworca-alibaby-z-olbrzymia-kara-od-chin-miliarder-podpadl-rzadowi/3ymdek9>> [03.08.2021]

Targański, Tomasz, 2019. *Nieuchronne zderzenie mocarstw*. [23.04.2019] [online]. Dostępny na: <<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1790292,1,nieuchronne-zderzenie-mocarstw.read>> [19.05.2022]

Tian Huisheng, 2020. *介绍 „十三五”期间教材建设工作有关情况* (Przedstawienie prac nad konstruowaniem materiałów dydaktycznych w okresie „13 Planu Pięcioletniego”). [online] [24.12.2020]. Dostępny na: <<http://www.moe.gov.cn/fbh/live/2020/52842/>> [26.07.2021]

UEFA, 2018. *Alipay signs long-term deal to become UEFA national team football sponsor* (Alipay podpisał długoterminowy kontrakt sponsoringowy z UEFA). [09.11.2018] [online]. Dostępny na: <<https://www.uefa.com/insideuefa/about-uefa/administration/marketing/news/024b-0f8e654a02d0-38a38ea72980-1000--alipay-signs-long-term-deal-to-become-uefa-national-team-footba/>> [05.08.2021]

Uyghur Human Rights Project, 2007. *Uyghur Language Under Attack: The Myth of „Bilingual” Education in the People’s Republic of China* (Język ujęzycznej edukacji w ChRL)

汪文斌, 2021. 2021年2月24日外交部发言人汪文斌主持例行记者会 (Regularna konferencja prasowa rzecznika MSZ Wanga Wenbina 24 lutego 2021 r.) [24.02.2021] [online]. Dostępny na: <<http://tj.china-embassy.org/chn/fyrth/t1856296.htm>> [04.08.2021]

王毅, 2021. 王毅 : 中国已向近100个国家提供了超过4.5亿剂疫苗 (Wang Yi: Chiny dostarczyły ponad 450 milionów dawek szczepionek do prawie 100 krajów). [29.06.2021] [online]. Dostępny na: <https://www.guancha.cn/politics/2021_06_29_596289.shtml> [16.08.2021]

Warecki, Rafał. Transakcja zakończona - Volvo sprzedane Chińczykom. [online] [b.d.]. Dostępny na: <<https://autokult.pl/16004,transakcja-zakonczona-volvo-sprzedane-chinczykom>> [18.07.2021]

World Uyghur Congress. [online] [b.d.]. Dostępny na: <<https://www.uyghurcongress.org/cn/>> [27.07.2021]

Wolska, Anna, 2021. Wielka Brytania uruchomiła specjalną ścieżkę wizową dla Hongkończyków. Pekin jest wściekły. [online] [01.02.2021]. Dostępny na: <<https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/wielka-brytania-chiny-hongkong-bno-pekini-protesty-opozycja-wizy-imperium-brytyjskie/>> [31.07.2021]

牛昊, 2020. 钟南山谈李文亮哭了 : 我认为他是中国的英雄 (Zhong Nanshan płakał, mówiąc o Li Wenliangu: Myślę, że jest bohaterem Chin). [12.02.2020] [online]. Dostępny na: <<https://baijiahao.baidu.com/s?id=1658313539899963027&wfr=spider&for=pc>> [04.08.2021]

武司宇, 赵羽祺, 2021. 钟南山的这次发言连上两个热搜 (Wypowiedź Zhong Nanshana tym razem jest nawet dwa razy bardziej na czasie niż ostatnia). [online] [06.07.2021]. Dostępny na: <<http://news.cctv.com/2021/07/06/ARTIvQ5O AQ4VeJCCrfZOvrAD210706.shtml>> [20.07.2021].

徐梦龙, 2019. 新闻背后 | 比雷埃夫斯港 : 中希合作典范项目 (Tło wiadomości | Port w Pireusie: model współpracy Chińsko-Greckiej). [online] [13.11.2019]. Dostępny na: <https://www.ccdi.gov.cn/yaowen/201911/t20191113_204267.html> [30.07.2021]

小山, 2021. 日本防卫白皮书提台湾安全 中国网上呛干预台海将用核弹轰炸日本 (Biała księga obronna Japonii wspomina o bezpieczeństwie Tajwanu, chińska interwencja online w Cieśninie Tajwańskiej zbombarduje Japonię bombami atomowymi). [14.07.2021] [online]. Dostępny na: <<https://www.rfi.fr/cn/%E4%B8%AD%E5%9B%BD/20210714-%E6%97%A5%E6%9C%AC%E9%98%B2%E5%8D%AB%E7%99%BD%E7%9A%AE%E4%B9%A6%E6%8F%90%>>

E5%8F%B0%E6%B9%BE%E5%AE%89%E5%85%A8-%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E7%BD%91%E4%B8%8A%E5%91%9B%E5%B9%B2%E9%A2%84%E5%8F%B0%E6%B5%B7%E5%B0%86%E7%94%A8%E6%A0%B8%E5%BC%B9%E8%BD%B0%E7%82%B8%E6%97%A5%E6%9C%AC> [02.08.2021]

Xinhua, 2006. The 1st Ministerial Conference (I Konferencja Ministerialna). [online] [26.10.2006]. Dostępny na: <<http://english.sina.com/p/1/2006/1026/92709.html>> [01.08.2021]

学习出版社、人民出版社, 2019. 习近平新时代中国特色社会主义思想学习纲要 (Myśli Xi Jinpinga o socjalizmie o chińskiej specyfice w nowej erze). [25.11.2019] [online]. Dostępny na: <https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_5060440> [16.08.2021]

Yang Sheng, 2018. Confucius Institutes to better serve Chinese diplomacy (Instytuty Konfucjusza w celu lepszej pracy chińskiej dyplomacji). [24.01.2018] [online]. Dostępny na: <<https://www.globaltimes.cn/content/1086405.shtml>> [05.08.2021]

杨婷, 2012. 胡锦涛:中非新型战略伙伴关系取得重大进展 (Hu Jintao: Poczyniono znaczne postępy w nowym rodzaju partnerstwa strategicznego chińsko-afrykańskiego). [online] [19.07.2012]. Dostępny na: <http://www.xinhuanet.com//world/2012-07/19/c_112477366.htm> [01.08.2021]

Yasmin, Ahmed, 2021. Tech billionaire Jack Ma missing after criticising China, didn't show up for his own TV show (Miliarder technologiczny Jack Ma zaginął po skrytykowaniu Chin, nie pojawił się we własnym programie telewizyjnym). [04.01.2021] [online]. Dostępny na: <<https://www.indiatoday.in/technology/news/story/tech-billionaire-jack-ma-missing-after-criticising-china-didn-t-show-up-for-his-own-tv-show-1755618-2021-01-04>> [03.08.2021]

耶拉维奇, 2021. 通讯：中企承建克罗地亚佩列沙茨跨海大桥成功合龙 (Korespondencja: Chińskie przedsiębiorstwo z powodzeniem zamknęło most Pelješac w Chorwacji). [online] [30.07.2020]. Dostępny na: <http://www.gov.cn/xinwen/2021-07/30/content_5628371.htm#1> [30.07.2021]

Yuan Yang, 2021. Beijing orders Chinese media to censor coverage of Alibaba probe (Pekin nakazuje chińskim mediom cenzurowanie relacji ze sprawy dotyczącej Alibaba). [08.01.2021] [online]. Dostępny na: <https://www.ft.com/content/62fe82c5-b058-4dd0-bb15-e9428593f078?fbclid=IwAR1ir5YU9C24YpEdL3JX7jJqMer3Dgk42_DCwNvPtsyVZ1rwLH63rychIuo> [03.08.2021]

Zawadzka, Agnieszka, 2006. Nie istnieje coś takiego, jak darmowe obiady! [18.11.2006] [online]. Dostępny na:

<<https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/nie;istnieje;cos;takiego;jak;darmowe;obiady,22,0,202262.html>> [10.09.2021]

张福伟, 2010. [今日观察]吉利并购沃尔沃: 幸福能否买得到? ([Codzienny przegląd] Jeely a zakup Volvo: czy można kupić z powodzeniem?). [online] [29.03.2010]. Dostępny na: <<http://jingji.cntv.cn/program/jinriguancha/20100330/103244.shtml>> [18.07.2021]

赵银平, 2016. „网络达人”习近平 („Mistrz Internetu” Xi Jinping). [17.11.2016] [online]. Dostępny na: <http://www.xinhuanet.com/politics/2016-11/17/c_1119932744.htm> [04.08.2021]

中华人民共和国外交部, 2020. 王毅同印度外长苏杰生通电话 (**Wangyi w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych Indii Subrahmanyam Jaishankar**). [online] 17 czerwca. Dostępny na: <https://www.fmprc.gov.cn/web/wjdt_674879/wjbxw_674885/t1789452.shtml> [06.04.2021]

中国外交部, 2021. 王毅: 中国已向近100个国家提供了超过4.5亿剂疫苗 (Wangyi: Chiny dostarczyły ponad 450 milionów dawek prawie 100 państwom). [online] [29.06.2021]. Dostępny na: <https://www.fmprc.gov.cn/web/wjbxw_673089/xghd_673097/t1887932.shtml> [20.07.2021]

周明明, 2019. 房产均价120万美元! 香港再度蝉联全球最“贵”城市 (Średnia cena nieruchomości to 1,2 miliona dolarów! Hongkong po raz kolejny znalazł się w rankingu „najdroższego” miasta na świecie). [online] [12.04.2019]. Dostępny na: <<https://wallstreetcn.com/articles/3510258>> [31.07.2021]